ἐλεύθερα Γράμματα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΖΩΝΤΑΝΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 6β (ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ "ΑΕΤΟΣ") ΤΗΛ. 21-081 — ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ — ΑΘΗΝΑ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 5 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1946 — ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 500 — ΑΡΙΘΜΟΣ 40

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΤΡΑΤΗ ΤΣΙΡΚΑ: Ἕνας βράχος
ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΩΤΙΑΔΗ: Ἦθος
ΘΑΝΟΥ ΒΙΛΙΕΡΗ: Μετὰ τὸν ὑπερρεαλισμὸ
ΠΕΤΡΟΥ ΒΕΛΙΩΤΗ: Σκέψεις γιὰ τὸ χορὸ
HENRI BARBUSSE: Σαφήνεια
ΣΩΤ. ΠΑΤΑΤΖΗ: Τὸ τραγούδι τῶν σκοτωμένων
EMILE VERHAEREN: Φύγετε
Γ. ΛΑΜΠΡΙΝΟΥ: Οἱ Ἀκριτικὲς ἔρευνες
ΜΕΛΠΩΣ ΑΞΙΩΤΗ: Ἀπορία ἀναγνώστη
ΚΡΙΤ. ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗ: Κρήτη
ΓΡ. ΠΕΤΡΩΝΔΑ: Ἀπὸ τὴν κοινωνία ἡ ἀρχή
ΝΑΤΑΝ ΡΙΜΠΑΚ: Ἕνα κορίτσι ἀπ' τὸ Ἀλῆ Μπουνάρ. Μετάφραση: Γεωργίας Δεληγιάννη - Ἀναστασιάδη
Η ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ
ΑΝΤΩΝΗ ΚΟΜΗ, ΑΛΕΞ. ΑΛΑΦΟΥΖΟΥ: Κριτικὴ
Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
ΚΩΣΤΑ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ: Τὸ τραγικὸ τέλος τοῦ Ποῦσκιν

ΕΝΑΣ ΒΡΑΧΟΣ

Τοῦ Στράτη ΤΣΙΡΚΑ

Ἕνας βράχος κεῖ πέρα μὲ λίγα μάρμαρα κι' ὅμως... Χρόνια καὶ χρόνια τώρα, οἱ ἄνθρωποι ποὺ ζοῦν ἐδῶ κι' ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους λόφους γύρω-τριγύρω, ἴσαμε πέρα στὶς ἀμμουδιὲς τοῦ κόλπου, δὲν ἔπαψαν νὰ δίνουν χρυσοὺς κανόνες, μέτρα φωτεινὰ καὶ πεντακάθαρα.

«Νά, μωρὲ τσίμπλιδες, πῶς ζοῦν! Μὲ λογικὸ καὶ λευτεριά· δηλαδὴ μὲ κανόνες. Κανόνες χρυσοὺς, κανόνες ζυγιασμένους. Στ' ἀνάστημα τ' ἀνθρώπου».

Πόλη μὲ τοὺς ἀνθρώπους πῶχουνε τ' ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου. Στὸ μπόϊ μιᾶς μυρτιᾶς. Στὸ μάκρος μιᾶς σκάφης ὅπου ζυμώνουν τὸ ψωμί. Στὸ ὕψος πῶχουνε τὰ κλήματα μὲ τὰ σταφύλια.

Ποιὸς εἶδε τὸ λαό, ποὺ ζεῖ κάτω ἀπ' τὸ βράχο μὲ τὰ μάρμαρα, ν' ἀντιπαλεύει μὲ βαρβάρους, μὲ μιξοβαρβάρους, μὲ νεοβαρβάρους, μὲ δουκᾶτα, μὲ βασίλεια, μ' αὐτοκρατορίες, γιὰ ἕνα «τίποτα», γιὰ μιᾶς τρίχας σκύψιμο τοῦ κεφαλιοῦ—μιᾶς τρίχας! Ποιὸς εἶδε καὶ δὲ θάμαξε;

Οὔτε ψωμί, ποὺ εἶν' ἡ ζωή, οὔτε κρασί, ποὺ εἶναι τ' ὄνειρο. Μόνο ἕνα φυλλαράκι ἀπὸ μυρτιὰ νὰ μασουλίζουν, μὲ τὴ στυφὴ τὴ γέψη στὸ στόμα, μὲ τὴ στυφὴ τὴν ἔκφραση στὸ πρόσωπο, σὰ νὰ λένε: «Τ' ἀνθρώπου τ' ἀνάστημα καὶ τίποτ' ἄλλο. Τὴν ἀνθρωπιά μας».

Τὸ χρῶμα τῶν ματιῶν τους νὰ γυρνᾶ πρὸς τὸ μενεξελὶ κι' οἱ κίνησες τῶν χεριῶν τους νὰ γίνουνται ἀργὲς καὶ γεμᾶτες σὰ νὰ χαϊδεύουν ἀρχαῖα μάρμαρα. Κι' αὐτοὶ οἱ ζωηροί, αὐτοὶ οἱ μελαχροινοί, αὐτοὶ οἱ φωνακλάδες ἄνθρωποι, νὰ μερώνουν ξαφνικὰ καὶ μὲ μιὰν ἡσυχη ἀποφασιστικότη νὰ λέν: «Ἐδῶ θὰ πεθάνουμε». Σὰ νὰ λέν: «Ἐδῶ θὰ φυτέψουμε».

Καὶ νὰ πεθαίνουν. Ὄχι γιὰ τὸ ψωμί, ὄχι γιὰ τὸ κρασί, μὰ γιὰ τ' ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ τὶς μυρτιές.

«Ἐδῶ θὰ τὸ φυτέψουμε τὸ δέντρο, γιὰ νὰ πάρεις μέτρα χρυσά, ζάβαλε κόσμε. Δίγως αὐτὰ ζωὴ δὲ νογέται!» Πάνω στὸ βράχο, πάνω στὰ μάρμαρα!

Καὶ θὰ περάσουν τὰ χρόνια. Καὶ τότε οἱ ἄνθρωποι, ἀνοιχτομάτηδες, ἀνοιχτοχέρηδες, ἀνοιχτόκαρδοι, θὰ λέν: «Ἐτοῦτος ἐδῶ ὁ λαός, στὸν ἴσκιο αὐτοῦ τοῦ βράχου μὲ τὰ μάρμαρα, εἶναι ποὺ μᾶς ἔδωσε τὰ μέτρα τὰ χρυσᾶ, στ' ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδὴ τὴ λευτεριά!»

Θὰ λὲν καὶ θὰ γέρνουν λαφριὰ τὸ κεφάλι, μιὰ τρίχα,—ὄχι! οὔτε μιὰ τρίχα,—πάνω ἀπ' τοὺς τόφους, ποὺ ἄγρυπνες θὰ φυλάνουν, ὀρθές, στ' ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου, οἱ μυρτιές.

Ἀλεξάνδρεια, Γενάρης 1946

Η Θ Ο Σ

Τοῦ Δημήτρη ΦΩΤΙΑΔΗ

Πραγματικὰ φιλόσοφος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ σύμφωνα μὲ τὴ φιλοσοφία του. Τὸ ἴδιο εἶναι ἀληθινὸ καὶ γιὰ κάθε πνευματικὸ ἄνθρωπο. Γιατὶ ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία δὲν εἶναι ὑπόθεση μονάχα τεχνικῆς, μιὰ κι' ἔχει γιὰ κύριο σκοπό της νὰ ἐκφράσει συμπυκνωμένη τὴ ζωή, νὰ δώσει πλαστικὴ μορφὴ στὰ πιὸ ἐσώτερα συναισθήματά μας, νὰ μορφοποιήσει τὶς ἐπιδιώξεις μας, τὶς νοσταλγίες μας, τοὺς πόθους μας, τὰ ὄνειρά μας καθετί ποὺ εἶναι δεμένο μ' ὅ,τι καλύτερο ὑπάρχει στὴ σκέψη μας καὶ στὴν ψυχή μας.

Λένε μερικοί: Δὲ μ' ἐνδιαφέρει ἡ ζωὴ τοῦ λογοτέχνη, μὰ τὸ ἔργο του. Μὰ μέσα στὸ ἔργο μας, εἴτε τὸ θέμε εἴτε ὄχι, ὑπάρχει ἡ ζωή μας. Ὄχι βέβαια τὰ γεγονότα, μὰ ἡ ἔκφρασή της—κι' αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ σημαντικό. Ὅσο κι' ἂν γυρεύουμε νὰ καμουφλάρουμε τὸν ἑαυτό μας, σὲ κάθε ἔμπειρο μάτι εἶναι εὔκολο, μέσα σὲ ὅσα γράφουμε· νὰ τὸν ἀνακαλύψει. Ἐὰν λογικὴ καὶ πεζόλογη εἶναι ἡ διάθεσή μας, ὁ λυρισμὸς ποὺ θὰ μεταχειριστοῦμε θὰ εἶναι ψεύτικος. Ἐὰν εἴμαστε στενόκαρδοι κ' ὑπολογιστικοί, οἱ ἡρωϊκοί μας τύποι θὰ εἶναι ρωμαντικοὶ καὶ φτιαχτοί. Ἐὰν εἴμαστε

(Συνέχεια στὴ σελίδα 95)

ΟΡΕΣΤΗ ΚΑΝΕΛΛΗ: Σχέδιο.

Χρονικά

ΤΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΒΡΑΒΕΙΑ

Ἡ βράβευση τῶν ἑπτὰ λογοτεχνικῶν βιβλίων ποὺ ἡ ἔμπνευσή τους κ' ἡ ὑπόθεσή τους βγῆκε ἀπ' τὴν τετράχρονη ἀντίσταση τοῦ λαοῦ μας ἦρθε νὰ ἐπισφραγίσει ἐκεῖνο ποὺ ἀπὸ ἀρκετὸν καιρὸ εἶχε γίνει κοινὴ συνείδηση στὸν κύκλο τῶν διανοουμένων, πώς δηλαδὴ τὰ βιβλία αὐτὰ ἦσαν τὰ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὰ καὶ τὰ πιὸ καλλιτεχνικὰ κ' ἱστορικὰ ἄρτια στὴ συγκρότησή τους.

Τὰ ποιήματα τῆς Σοφίας Μαυροειδῆ-Παπαδάκη «Τῆς νιότης καὶ τῆς λευτεριᾶς», τῆς Ρίτας Μπούμη Παπᾶ «Ἀθήνα» καθὼς καὶ τὸ πεζογράφημα τοῦ Νικηφόρου Βρεττάκου «33 ἡμέρες» εἶναι βγαλμένα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῆς πόλης, τὰ πρῶτα ὅταν οἱ γερμανοὶ ἦταν ἐδῶ, τ' ἄλλα ἀπ' τὴ Δεκεμβριανὴ πάλη γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία μας.

Τὰ πεζὰ πάλι εἶναι ἀπὸ τὸν ἀγώνα τῆς ὑπόλοιπης Ἑλλάδας, κ' εἶναι τὸ ἐξαιρετικὸ μυθιστόρημα τοῦ Δ. Χατζῆ «Φωτιὰ» τὸ ἱστορικὸ-καλλιτεχνικὸ τοῦ Ἀ. Βρατσάνου «Βροντᾶ ὁ Ὄλυμπος» καὶ οἱ ἀναμνήσεις «Ἀπ' τὸ ἀντάρτικο τῆς Ρούμελης» τοῦ Λ. Μωραΐτη.

Ἰδιαίτερη χαρὰ μᾶς προξένησε ἡ βράβευση τῶν διηγημάτων «Ματωμένα Χρόνια» τοῦ συνεργάτη μας Σωτήρη Πατατζῆ, ποὺ ἡ πρώτη του φιλολογική ἐμφάνιση ἔγινε ἀπὸ τὶς στῆλες μας.

Τὸ περιοδικό μας συγχαίρει τοὺς λογοτέχνες αὐτοὺς γιὰ τὴν τιμητικὴν αὐτὴ διάκριση κ' εὔχεται ἡ βράβευσή τους νὰ ναι μιὰ καλὴ ἀπαρχὴ στὴν ἄμιλλα γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ ἀξιοποίηση τοῦ ἐθνικοῦ μας ἀγώνα.

ΕΝΑ ΜΗΝΥΜΑ

Σ' ἄλλη στήλη μας δημοσιεύουμε ἀπόσπασμα ἀπὸ ἕνα μήνυμα πρὸς τὸν Ἑλληνικὸ Λαὸ Γάλλων διανοουμένων. Τὰ ἀληθινὰ φιλελληνικὰ λόγια τὰ ὑπογράφουν μερικοὶ παγκόσμιας φήμης συγγραφεῖς ὅπως ὁ Πὼλ Λανζεβίν, Μωρὶς Μπεντέλ, Μαρσὲλ Προεβό, Πὼλ Ἐλυὰρ, Ἐμὶλ Κὰν κ. ἄ. Οἱ Ἕλληνες διανοούμενοι, μέσα στὶς τραγικὲς αὐτὲς ὧρες ποὺ περνάει ὁ τόπος μας, τοὺς εὐχαριστοῦν στ' ὄνομα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟ

Τοῦ Θάνου ΒΙΛΙΕΡΗ

Κάθε κοινωνική μεταβολή, καθώς αὐτὲς ποὺ ἀντιμετωπίζουμε στὴν ἐποχή μας, ἔχει τὸν ἀντίτυπό της στὴν τέχνη, καὶ εἰδικώτερα στὴν ποίηση, κι' ἡ ἐπίδραση αὐτή, ἄλλες φορὲς ἄμεση κι' ἄλλες φορὲς ἔμμεση, ἁπλώνεται τόσο στὸ περιεχόμενο, ὅσο καὶ στὴ μορφή.

Οἱ τεχνίτες, συνεπαρμένοι ἀπὸ τὰ καινούργια μηνύματα ποὺ εἶναι διάχυτα σ' ἡ γειάτη ἀπὸ ἠλεκτρισμὸ ἀτμόσφαιρα τῆς μεταβολῆς μπορεῖ κάποτε νὰ προσπαθοῦν νὰ τὰ συμπιέσουνε στὰ παλιὰ παραδοσιένα καλούπια, μὰ συνήθως — κ' εἶναι αὐτὸ ἡ φυσικότερη διέξοδο, — βρίσκονται στὴν ἀνάγκη νὰ σπάσουν τὰ δεσμά, ποὺ ὑφάνανε σὰν ἴστοὺς νόρω τους οἱ ἀρίχνες τῶν γενιῶν ποὺ πέρασαν, καὶ νὰ προσπαθήσουνε. λεύτεροι κα' ξανσιτωμένοι, νὰ ποῦν τὸ τραγούδι ποὺ γεμίζει τὴν ψυχή τους.

Τέρας ἀντικοινωνικὸ καὶ ψεύτικο κεῖνος ποὺ θεληματικὰ τραβιέται ἡ προσπαθεῖ νὰ τραβηχτεῖ μακριὰ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ποὺ ζεῖ τὰ προβλήματα. τὰ ἐνδιαφέροντα. τὶς ἀγωνίες καὶ τοὺς πόνους. Ὁ «Φιλιτισένιος πύργος» τοῦ τεχνίτη, δὲ μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀδιαπέραστο τεῖχος, ἀδυνήση καὶ ἄγλωσσ. ἀλλὰ τὸ πολὺ θὰ μπορέσει νὰ δικαιολογηθεῖ σὰ βῆμα ψηλότερης ἴσως καὶ πιὸ ἀπολλώνειας ἐποπτείας τῆς τύρβης τῆς ζωῆς' κι' αὐτὸ θὰ μποροῦσαν νὰ τὸ ἐπικαλεστοῦνε μονάχα δοισμένης κατηγορίας τεχνίτες, ποὺ ἀναγκαστικὰ εἴτε ἀπὸ θέλησή τους θὰ εἶχαν τοποθετήσει τὸν ἑαυτό τους στὸ περιθώριο Οἱ ἄλλοι ὅμως, ὅσοι αἰσθάνονται μέσα τους ζωηρὴ καὶ δυναμικὴ τὴν ἀγάπη καὶ τὸν πόνο γιὰ τὸ συνάνθωπο, ὅσοι ἔχουν πάρει γιὰ ἔμβλημά τους τὸ ρητὸ τοῦ Τερέντιου:

«homo sum, humani nihil a me alienum puto»

κι' αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἐποπτεία ἀπὸ τὰ κρηπιδώματα τοῦ «Φιλιτισένιου πύργου» τὴν ἀποστέργουνε. Δὲ μπορεῖς ν' ἀγαπήσεις καὶ νὰ ποιήσεις ἀληθινὰ, ἂν δὲν κατέβεις κοντὰ στὸ λαό. κοντὰ στὸν πονεμένο. ἢ τὸν χασούμενο, ἂν δὲν πιάσεις μὲ γυμνὰ τὰ χέρια σου νὰ μαλάξεις τὸν πηλὸ τῆς ζωῆς! Ἡ σπουδαστηριακὴ ποίηση. ἄνθος μεναλωμένο στὰ θερμοκήπια μιᾶς στενόκορδης παρακμῆς, εἶναι γιὰ σήμερα ξεπερασμένη κι' ἀνίκανη ν' ἀδράξει γερὰ τὰ καινούργια ἐνδιαφέροντα καὶ ν' ἀνταποκριθεῖ στὶς καινούργιες ἀνάγκες.

"Ετσι καὶ τὸ καθαρὰ ὑποκειμενικὸ λυρικὸ τραγούδι, μὲ τὸ περιορισμένο συναισθηματικὸ ἐνδιαφέρον, ἔρχεται κάπως σὲ δεύτερη μοῖρα. Τὸ τραγούδι αὐτὸ εἶναι βέβαια πολλὲς φορὲς ἀναπόφευκτη ἀνάγκη λύτρωσης τοῦ δημιουργοῦ δὲ μπορεῖ ὅμως καὶ ν' ἀποτελέσει τὸ ἄπαντο τῆς προσφορᾶς του. Ὁ ποιητὴς ποὺ θὰ φιλοδοξήσει νὰ ἐκπροσωπήσει τὰ πραγματικὰ τὰ ὁμαδικὰ ἐνδιαφέροντα τῆς γενιᾶς του, θ' ἀνεβάσει τὸ τραγούδι του καὶ θὰ τὸ πλατύνει ἔτσι ποὺ νὰ περιλάβει μέσα του τοὺς πόνους καὶ τὶς χαρὲς τῶν ἀνθρώπων ποὺ ζοῦνε γύρω του. Ὁ μῦθος τοῦ ποιητῆ - ἐρημίτη ποὺ ἐχθρικὰ στέκεται, κατὰ τὸν Ὁράτιο, ἀπέναντι στὸ χυδαῖο ὅχλο καὶ ποὺ ἐργάζεται γιὰ τὸ καλὸ καὶ γιὰ τὴν ἀνύψωση τῶν ἀνθρώπων, περιφρονῶντας κι' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους κι' ὅσα ἀποτελοῦν τὸν κόσμο τους, δὲ μπορεῖ πιὰ νὰ ζεῖ παρὰ μέσα στὶς ἀναιμικὲς ψυχὲς ἐκείνων ποὺ, θυθισμένοι στὸ παρελθόν, φοβοῦνται τὸν καθαρὸν ἀέρα καὶ γέρνουνε σιωπηλοὶ κι' ἐμβριθεῖς ὁμφαλοσκόποι, προσμένοντας, ἀπὸ τὸ κέντρο αὐτὸ τοῦ σώματός τους. ν' ἀναβυθεῖ, καινοφόγια πάνοπλη 'Αθηνᾶ, ἡ ποιητικὴ ἔμπνευση! ("Ασχετη ἐντελῶς εἶναι ἡ ἀνάγκη. ποὺ ἔχει κάθε τεχνίτης, μόνωσης καὶ περισυλλογῆς. γιὰ τὴν ὡρίμανση κ ἐπεξεργασία τοῦ ἔργου τοῦ).

Ὁ ποιητὴς, κύτταρο κι' αὐτὸς τῆς κοινωνίας ποὺ μέσα της μεγάλωσε καὶ ζεῖ, ὁσοδήποτε κι' ἂν φαντάζεται τὸν ἑαυτό του «στεγανό», δέχεται ἀπ' ὅλους τοὺς πόρους τοῦ πνεύματός του ἐπιδράσεις. Ἡ προσπάθεια νὰ τὶς ἀγνοήσει δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ τὸν ὁδηγήσει στὴν ψευτιά. Ἀντίθετα, τὸ πλατὺ ἄνοιγμα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διανόησής του στὰ νέα κοινωνικὰ ρεύματα ποὺ δονοῦν τὸ γύρω του ἀέρα κι' ἡ θέση ποὺ ἀναγκαστικὰ θὰ πάρει δίπλα τους ἂν εἶναι «ζωντανὸς» ἄνθρωπος, θὰ ἔχουνε γι' ἀποτέλεσμα τὸ ἐπιθυμητὸ ἄπλωμα τῶν ἀντικειμένων τοῦ ἐνδιαφέροντός του κι' ἔστι, αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ παθαίνεται ὁ ποιητής, θὰ εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνα ποὺ θὰ συγκινοῦν καὶ σημαντικὲς λαϊκὲς ὁμάδες ἀπὸ αὐτὲς ποὺ ζοῦνε γύρω του.

Εἰπώθηκε πὼς ἡ ποίηση εἶναι μουσική. Δὲν εἶναι ὅμως μόνο μουσική. εἶναι καὶ λόγος! Ὁ ποιητὴς γράφοντας τὸ ποίημά του δὲ μεταχειρίζεται μόνο φθόγγους, ποὺ ἡ διάφορη «τονική» τους ἀξία κι' οἱ συνδυασμοί τους θὰ μποροῦν νὰ γεννήσουν ἀνάλογα ψυχικὰ συναισθήματα στὸν ἀκροατή μεταχειρίζεται καὶ λέξεις ποὺ ἐχτὸς ἀπὸ τὴ μουσική τους ἀξία ἔχουν καὶ μιὰν ἀξία ἐννοιολογική. Ὁ ἀκροατὴς ἢ ὁ ἀναγνώστης ἑνὸς ποιήματος δὲν τέρπεται καὶ δὲ συγκινεῖται μόνον ἀπὸ τοὺς ἤχους ποὺ ἀκούει, ἀναγκαστικὰ προσέχει καὶ στὴν ἔννοια τῶν λέξεων ποὺ ἔχονται στὴν ἀκοή του κι' οἱ ὁποῖες χάρη στὸ ἀψηλὸ ἢ τὸ ἀραῖο νόημα ποὺ ἐκφράζουν καὶ στὸν ἐπιτυχέστερο μεταξύ τους συνδυασμὸ μποροῦν νὰ τοῦ προσφέρουν εἴτε τὴ λύτρωση, εἴτε σὲ κατώτερες περιπτώσεις, τὴ συγκίνηση καὶ τὴν τέρψη. Δὲν εἶναι νοητὸ πιὰ σήμερα τὸ δόγμα, πὼς ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς εἶναι καὶ ὁ ἰδανικὸς ἀναγνώστης γιὰ τὸν ὁποῖο γράφτηκε τὸ ποίημα, δόγμα ποιητικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἀτομικισμοῦ ποὺ ἀνήκει σὲ μιὰ ἐποχὴ πεθαμένη.

Εἰπώθηκε πάλι, πὼς ἡ πραγματικὴ ἔμπνευση κι' ἡ πραγματικὴ ποίηση εἶναι φαινόμενα ὑποσυνείδητα καὶ πὼς ὁ δημιουργός, ποὺ θὰ ἔχει τὸ θεῖο δῶρο τῆς ποίησης μέσα του, δὲν ἔχει παρὰ ν' ἀφήσει τὸν ἑαυτό του λεύτερο νὰ δημιουργήσει, χωρὶς τὴν ἀνάμιξη τοῦ λογικοῦ. σὲ μιὰν αὐτοματικὴ γραφή. συνγενικὴ πρὸς τὴ γραφὴ τοῦ μέντιουμ· τὸ ποίημα ἔτσι, ξένο πρὸς τὴ λογική, δὲν ἀπευθύνεται πρὸς τὴ νόηση τοῦ ἀκροατῆ, μὰ προσπαθεῖ νὰ τὸν κυριέψει συναισθηματικὰ καὶ νὰ τοῦ ὁποβάλλει τὴν ὁποια αἰσθητικὴ συγκίνηση μὲ τὸν παράξενο συνδυασμὸ τῶν λέξεων καὶ τῶν εἰκόνων. Εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς ἡ ἔμπνευση ἀντλεῖ τὸ περιεχόμενό της ἀπὸ τὶς πηγὲς τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ πὼς τὸ ποίημα, μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι λογικὸ κατασκεύασμα. ἀπευθύνεται κατὰ κύριο λόγο πρὸς τὴν ἐδαισθησία τοῦ ἀκροατῆ· μιὰ, σὰ «λόγος» ποὺ ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι. ἀπευθύνεται καὶ πρὸς τὸ λογικό του. Γι' αὐτὸ κι' ἕνα ἀπόλυτα ὑπερρεαλιστικὸ ποίημα μπορεῖ ν' ἀρέσει μπορεῖ νὰ θαυμαστεῖ. μπορεῖ νὰ κατανλῆξει. ποτὲ ὅμως νομίζω θὲ μπορεῖ νὰ λυτρώσει γιατὶ δὲν κατορθόνει νὰ συγκινήσει βαθύτερα.

Αὐτὸ τὸ καταλαβαίνουν οἱ περισσότεροι καὶ καθὼς ἔγινε τελευταῖα καὶ στὸν τόπο μας. θεωρητικὰ δέχονται τὶς παραπάνω παρατηρήσεις καὶ μιλᾶνε γιὰ ὑπογνωρίσεις καὶ κοινωνικὲς ἀποστολές. ἐνῶ ἐξακολουθοῦν νὰ γράφουν ὀλοβόδοξα τὰ περισσότερα ὑπερρεαλιστικὰ ποιήματα. ποὺ διαψεύδουν παηγυρικὰ τὶς θεωρητικές τους πεποιθήσεις.

Οἱ ποιητικὲς αὐτὲς. ποὺ βιαστικὰ καὶ σχηματικὰ ἐντελῶς ἀναφέθηκαν, ἐξαίρετες ἴσως ἀπὸ πολλὲς πλευρὲς γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὰ ἀκαθόριστα ἐκεῖνα καὶ νεφελῶδη συναισθήματα, ποὺ γεννιοῦνται στὶς ψυχὲς αὐτῶν ἰδίως ποὺ ἀνιοῦν ἢ ποὺ δὲ μποροῦνε νὰ πολεμήσουνε μὲ τὴ ζωὴ καὶ βλέπουν τὴν τέχνη σὰν ἕνα ἰδανικὸ πεδίο φυγῆς καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους καὶ ἀπὸ τὰ νόρω τους. δὲ φαίνονται ὁπωσδήποτε ἱκανὲς νὰ ἐκφράσουν τὴν ἐποχή. "Αν δὲν ὑπάρξει συνεννόηση ποιητῆ-ἀκροατῆ. τὸ κοινωνικὸ λειτούρνημα ποὺ ἀνήκει στὸν πρῶτο δὲν ἐντελεῖται κι' ἡ ποίηση ἐπεφτεῖ σὲ ἄγονες ἐπιδείξεις θαυματοποιῶν ποὺ δὲν ἔχουν κανένα πλατύτερο ἐνδιαφέρον! "Ὁμως ὅσο κι' ἂν στὸ σημεῖο ποὺ φτάσαμε δὲ μποροῦν ν' ἀνταποκριθοῦνε στὶς ἀνάγκες μας. θὰ πρέπει νὰ μᾶς σταθοῦν, καὶ ἰδιαίτερα ὁ ὑπερρεαλισμός, σὰν πολυτιμότατα «σημεῖα ἐκκινήσεως», μὲ τὰ θετικὰ στοιχεῖα ποὺ προσφέρουν, ὅπως ἡ ὑποβολή, τὸ ὀνειρικὸ στοιχεῖο κι' ὅς ἕνα βαθμὸ ἡ ἀντιλογικὴ διατύπωση ποὺ τείνει νὰ δημιουργήσει τὴν ἁρμόζουσα γιὰ τὴ μετάδοση τοῦ ποιήματος ἀτμόσφαιρα.

Χάρη στὰ τελευταῖα ποιητικὰ κινήματα ἐλευτερωθήκαμε ἀπὸ τὴν προαιώνια ποιητικὴ προσωδία. Ὁ στίχος, ὁ δεσμώτης αὐτὸς τῶν διάφορων μέτρων. ἀνάπνευσε σπάζοντας τὰ δεσμά του, Τὸ θάδισμά του μπορεῖ ν' ἀνοίγει ἢ νὰ κλείνει τὸ βῆμα, ἀκολουθώντας τὶς πραγματικὲς ἀνάγκες τοῦ ποιήματος. ἐνῶ ὡς τὰ σήμερα συνέβαινε τὸ ἀντίθετο: ἡ οὐσία τοῦ ποιήματος περιοριζόταν γιὰ χατῆρι τῆς μορφῆς, Πᾶνε πιὰ τὰ παραγεμίσματα. οἱ ψεύτικες κουδουνάτες οἴμες ὅλα τὰ «ὡραῖα ἐκεῖνα ἐνδύματα» ποὺ τόσα κούφια νοήματα σκέπαζαν καὶ μάλιστα κουμπιὰ φορὰ σώζαν. Οἱ στροφὲς πάψαν νὰ εἶναι κατὰ τετράδες ἢ ἐξάδες ἀτενκτη στρατιωτικὴ παρέλαση· ἡ ἔκτασή τους ἀναγκαστικὰ παρακολουθεῖ τὶς ἐσωτερικὲς ἀνάγκες τοῦ ποιήματος. Ὁ ἐσωτερικὸς ρυθμὸς ἀντικατάστησε τὴν ἐξωτερικὴ ρυθμικὴ μορφὴ καὶ τὰ διάφορα καθιερωμένα μέτρα. Ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἀπόψεις ἡ ποίηση εἶναι, καθὼς τὴν ὀνομάτισαν ἄλλοι. «γυμνή»! Τὸ γυμνὸ ὅμως ἔχει τοσυερὲς ἀπαιτήσεις. Τὸ παραμικρὸ ψενάδι. καθὼς δὲν ἔχει τὶς παλιὲς τυμπανοκρουσίες γιὰ νὰ κουφτεῖ. φαντάζει. ἀγκάλιθος. Ὁ ἀναγνώστης, λυτρωμένος κι' αὐτὰς ἀπὸ τὴν παραζάλη τῶν ἐξωτερικῶν στοιχείων. ἀφοῦ κι' ἡ περιοαίζουσα τὴν ἐδαισθησία του στέξη ἀπὸ πολλοὺς ἤδη καταργήθηκε. μπορεῖ νὰ προσέχει καὶ ν' ἀπολαβαίνει ἀνετότερα τὰ οὐσιαστικὰ στοιχεῖα τοῦ ποιητικοῦ λόγου ποὺ τοῦ προσφέρεται. Τὸ παραμικρὸ λασκάρισμα στὸ δέσιμο τῶν λέξεων φέρνει στὴν πλαδαοότητα κι' ἀπὸ κεῖ στὸν πεζὸ λόνο, ἔξω ποὸε τὸν ποιητικό. ἀφοῦ ὁ καθένας ἔχει τοὺς δικούς του νόμους καὶ κανόνες.

Ἐκφράστηκε ἡ γνώμη (Τιμπωντέ) ὅτι. καθὼς πηγαίνει ἡ ποίηση σπάζοντας συνεχῶς τὰ δεσμά της, τραβᾶει ὁλοῖσά πρὸς τὴν πεζογραφία κι' ὅτι ἴσως. σ' ἕνα κοντινὸ μέλλον, θὰ βρεθοῦμε ὑποστὰ σὲ μιὰ πλήρη ἀφομοίωσή της. Τέτοιος φόβος δὲ φαίνεται νὰ ὑπάρχει ποαγματικά. Κι' ἂν ἡ τυπογραφικὴ διαίρεση σὲ στίχους καταγηθεῖ. πάλι τὰ εἴδη τοῦ λόγου δὲν πρόκειται νὰ συγχιστοῦν. ἀκόμα κι' ἂν ἡ πεζογραφία, καθὼς καθημερινὰ σημειώνεται, κάνει ἀντίθετη παρέκκλιση. ἐγκαταλείποντας τὸν ἀφόρητο νατουραλισμὸ καὶ τὸν ξεοδ ρεαλισμὸ καὶ πλησιάζοντας ἕνα νέο καὶ πιὸ σύψιφωνο πρὸς τὶς ἀνάγκες μας ποιητικὸ καὶ ἐλλειπτικὸ τρόπο ποὺ δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὸ — κι' αὐτὸ ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ποίηση — νὰ εἶναι καὶ ἰδεαλιστικός! Ὁ λόγος τῆς τέτοιας ἀδυναμίας ταυτισμοῦ βρίσκεται ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ στὸ διάφορο ρυθμὸ ποὺ τὰ διέπει κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη στὸ διάφορο σκοπὸ ποὺ ἐπιδιώκουν. Ἡ ποίηση δίνει τὴν πεμπτουσία τῆς ζωῆς. εἶναι μιὰ «δραματικὴ δραση» καθὼς εἰπώθηκε, τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ἡ πεζογραφία δίνει τὴν οὐσία της μὲ ἀναλυτικότερα κι' ἀναγκαστικὰ λογικότερα μέσα.

"Ετσι διαγράφεται στὸν ὁρίζοντα ἡ καινούργια ποίηση, ἀδρότερη κι' ἱκανότερη ν' ἀναγκαλιάσει καὶ ν' ἀνυψώσει τὰ προβλήματα καὶ τοὺς πόθους τοῦ σημερινοῦ κόσμου!

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΧΟΡΟ

(Τὸ ἀγγλικὸ μπαλέτο «Τριῶν Τεχνῶν»)

Τοῦ Πέτρου ΒΕΛΙΩΤΗ

Κάθε ἐμφάνιση ἑνὸς Μπαλέτου παίρνει μιὰ ἐξαιρετικὴ σημασία στὴ χώρα μας ποὺ μέχρι πρὶν λίγα χρόνια δὲν εἶχε νὰ ἐπιδείξει καμιὰ ἀξιόλογη κίνηση στὸν τομέα τῆς «ἐπίσημη» χορευτικῆς τέχνης. Ὁ χορός, μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ ἐνδιαφέρουσες καὶ τὶς πιὸ ἄμεσες μορφὲς τέχνης, ποὺ χαρακτηρίζει τὸν πολιτισμὸ ἑνὸς λαοῦ, ποὺ εἶναι ἡ βαθειὰ καὶ οὐσιαστικὴ ἔκφραση τοῦ κοινωνικοῦ ρυθμοῦ, τοῦ ἰδιαίτερου ἐποχικοῦ καὶ τοπικοῦ ρυθμοῦ καὶ μαζὶ τοῦ καθολικοῦ-ἀνθρώπινου ρυθμοῦ—ἔχει βαθειὲς ρίζες στὸν τόπο μας κ' εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς βασικὲς ἀνάγκες τοῦ λαοῦ μας. Ἐδῶ συμπυκνώνονται καὶ συνθέτονται ὅλες σχεδὸν οἱ ἄλλες τέχνες: τραγούδι, μουσική, ζωγραφική—γιὰ νὰ μᾶς δώσουν μιὰν ὁλοκληρωτικὴ εἰκόνια τῆς φυλετικῆς, ἐθνικῆς μας φυσιογνωμίας. Στὰ λαϊκά μας πανηγύρια, τὶς γιορτές, τοὺς γάμους, τὰ ἰαφήσια, τὶς ἀποκριές, ὁ χορὸς δίνε καὶ παίρνει. Ἐδῶ μποροῦμε, ὅπου πρῶτο χέρι, νὰ ἐπικοινωνήσουμε μὲ τὴν ἀδρὴ λαϊκὴ ψυχή, ν' ἀναγνωρίσουμε τὸ ταθὺ καὶ ἀσφαλτο καλλιτεχνικὸ ἔνστιχτο τοῦ Ἕλληνα, ν' ἀγγίξουμε τὸ πιὸ ζεστὸ κομμάτι τῆς ἱστορίας μας πραγματωμένο σχεδὸν φυσικὰ κι ἀβίαστα στὴ ζωή-τέχνη, νὰ ξεδιαλύνουμε τὰ χαρακτηριστικά μας καὶ ν' ἀναγνωριστοῦμε.

Ἡ τέχνη τοῦ χοροῦ, ἔχοντας σὰν ἐκφραστικό της ὄργανο τὸ σ ῶ μ α, ποὺ εἶναι κιόλας ἀπὸ μόνο του οὐσία κ' ἔκφραση τοῦ κοινωνικοῦ καὶ φυσικοῦ περίγυρου, ποὺ ὄντας ὑποχρεωμένο νὰ μετέχει ἐ ν ε ρ γ η τ ι κ ὰ στὸν κοινωνικὸ βίο, στὴν ἐργασία, δέχεται τὸ καθημερινὸ ἀποτύπωμα τῶν συνθηκῶν ζωῆς καὶ γίνεται τὸ ἀποτύπωμα μὲ τὴ σειρά του τῆς ἀκέριας ζωῆς, εἶναι ἡ τέχνη ποὺ λιγότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη μπορεῖ νὰ μᾶς παραπλανήσει."Απ' τὴν ἄλλη μεριά, τὸ σῶμα καθρεφτίζοντας κάθε στιγμὴ τὴν ἔνταση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔρωτα, ὄντας τὸ ἴδιο ἡ ζωὴ κι ὁ ἔρωτας, μετέχει ὁλοκληρωτικὰ στὸ καθολικὸ γίγνεσθαι κ' ἔτσι ἡ κάθε του κίνηση γίνεται ἄ μ ε σ η ἔ κ φ ρ α σ η τοῦ ἀνθρώπου. "Ετσι ἡ τέχνη τοῦ χοροῦ, ἡ ἐνσυνείδητη τέχνη, καλεῖται νὰ ὀργανόσει τὸ τεράστιο αὐτὸ ὑλικὸ σὲ μορφὲς ποὺ μέσα ἀπ' τὸ εἰδικό, τὸ ἐθνικό, τὸ φυλετικό, τὸ ἰδιόμορφο, νὰ ἀναδείχνεται τὸ καθολικό. 'Απ' τὴν τέτια ἢ διαφορετικὴ ὀργάνωση τοῦ ὑλικοῦ του θὰ κριθεῖ πάλι κι ὁ χορευτὴς κι ὁ χορογράφος—ὁ χορός.

Μέχρι αὐτὴ τὴ στιγμή, ἀπὸ τούτη τὴν ἄποψη, στὸν τόπο μας, δὲν ἔχει γίνει τίποτα ἐξαιρετικὰ σπουδαῖο. Γι αὐτὸ κιόλας εἴπαμε στὴν ἀρχὴ πὼς δὲν ἔχουμε «καμιὰ ἀξιόλογη κίνηση στὸν τομέα τῆς ἐπίσημης χορευτικῆς τέχνης». Ἐνῶ γύρω μας σὲ κάθε χωριὸ καὶ χωριουδάκι, σὲ κάθε βουνό, σὲ κάθε νησὶ σπαρταράει καὶ κλαίει καὶ μοχτεῖ κι ἀντρειεύεται μὲ τὸ χορὸ ἡ Ἑλλάδα σύγκορμη καὶ σύψυχη, ἐνῶ ὁ πόνος τῆς σκλαβιᾶς κ' ἡ λαχτάρα τῆς λευτεριᾶς μιλάει μὲ τὸ χορὸ σὲ κάθε γωνιὰ τῆς γῆς μας. ἐνῶ ἡ σφνότητα κ' ἡ λεβεντιὰ δίνουν τὰ χέρια τους καὶ σμίγουν στὸ χορό, ἐνῶ ἡ ἀγάπη στὸ πατρικὸ χῶμα καὶ τὸ φτερωκόπημα στὸ φῶς ἀνταμώνουν στὸ χορό, τὴν ὥρα ποὺ ὁ λαός μας χ ο ρ ε ύ ε ι τὴν πίκρα του καὶ τὴν περφάνεια του χαστουκίζοντας τὴ φτέρνα τῆς λεβεντιᾶς του στὸν ἀγέρα—ὅπως κεῖ κ' ἔπειτα ὅτι κι ἂν χτίσεις χτίζεις στὸν ἀέρα.

Καί, δυστυχῶς, τὸ μπαλέτο ποὺ μᾶς ἦρθε ἔχτιζε στὸν ἀέρα. Κ' εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ ποῦμε ἀπ' τὴν ἀρχὴ πὼς δὲν εἶχε κανένα χαρακτήρα, καμιὰ σφραγίδα καὶ καμιὰ σοβαρότητα, ὄχι μόνο στὰ καλλιτεχνικὰ του ἀποτελέσματα, μὰ οὔτε ἀκόμη καὶ στὶς προθέσεις του.

Δὲ χρειάζεται πολὺ γιὰ νὰ καταλάβει κανείς. Μιὰ ματιὰ μονάχα στὸ πρόγραμμα μπορεῖ νὰ πείσει γιὰ τὴν ἀκαλαισθησία, τὴν ἀκαταστασία καὶ τὴν ἀ σ έ β ε ι α ἀπέναντι στὸ χορό, στὴ μουσικὴ καὶ στοὺς θεατές. Δὲ μπορεῖς νὰ καταλάβεις τίποτα, μήτε νὰ πιστέψεις στὰ μάτια σου καὶ στ' αὐτιά σου. Ἐχτὸς πιὰ ἂν ἐτούτη ἡ ἀ σ έ β ε ι α ἀποτελεῖ τὸ χαρακτήρα ποὺ ζητήσαμε ἀπ' τὴν ἀρχή. Δὲν μπορεῖς πιὰ νὰ ὑποθέσεις τέποτ' ἄλλο.

Σ' αὐτὸ τὸ πρόγραμμα ὁ Μπὰχ ἀνακατεύεται μὲ τὸν Στράους καὶ μὲ τὸν "Οφεμπαχ καὶ τοῦτοι πάλι μὲ ἄλλους ἀνώνυμους καὶ ἀνόητους.

'Αληνινά, ὅταν δὲν ἀγαναχτεῖς ντρέπεσαι γι' αὐτὸ τὸ χάλι καὶ ντρέπεσαι πιότερο ὅταν διαβάζεις στὶς ἐφημερίδες ἐγκώμια καὶ ὕμνους γιὰ τὰ μπαλέτα τοῦ κ. Ρήγκαν ποὺ ἦρθε νὰ δώσει μιὰ καλλιτεχνικὴ μούντζα στὴν εὐαισθησία μας. Δὲ φανταζόμαστε ποτὲ πὼς ἡ δουλοπρέπεια τῶν «ρωμαῖν τεχνοκριτῶν» θάφτανε ὡς ἐκεῖ.

Τί νὰ πεῖς τώρα; Πῶς νὰ μιλήσεις σοβαρὰ γιὰ τὰ μπαλέτα ποὺ δὲν εἶχαν οὔτε τὴν πιὸ στοιχειώδη σοβαρότητα, ποὺ στὸ Μπὰχ χόρευαν (;) ἀκροβατικὰ (!) ποὺ καθένας ἄφηνε τὴ μουσικὴ νὰ βαράει τὸ χαβὰ της καὶ περίμενε τὴ σειρά του νὰ ζαλωθεῖ τὴ δύστυχη τὴ ντάμα καὶ νὰ τὴν ξεφορτωθεῖ στὸν πλαϊνό του ποὺ θὰ τὴν «περιέφερε» μὲ τὴ σειρά του μοχθώντας καὶ καμουριάζοντας μισὸ κύκλο; Τί σημασία ἔχει ἂν ὁ καβαλιέρος ἔχει δυνατὰ μπράτσα; "Ας τἄχει. Μὲ γειά του καὶ χαρά του κ' ἂς πάει νὰ γίνει μποξέρ. 'Εμεῖς ὅμως τί φταῖμε νὰ βλέπουμε τὶς χεροῦκλες τοῦ κ. Μπιγκίλωφ καὶ νὰ συμμερίζομαστε τὴν ἀγωνία του καὶ τὴν ἀμηχανία του καθὼς πρωταγωνιστοῦσε ἡ ἀδεξιότητα καὶ ταλαντεύοταν στὸν ἀέρα (ἡ ἀδεξιότητα) σκαρφαλωμένη στὴν πελώρια χέρα του;

Τί σημασία ἔχει πιὰ ἂν ἡ κ. Βὸν ἔχει μεγάλη ἀβρότητα στὸ χέρι καὶ καλὸ στήσιμο κορμιοῦ ὅταν οἱ ἱκανότητές της χρησιμοποιοῦνται αἱ αὐτὸν τὸν ἀσυχώρετο τρόπο;

Θὰ μπορούσαμε νὰ συνεχίσουμε ρωτώντας ἔτσι ἐπ' ἄπειρο γιατὶ ὁ Στράους ἑρμηνεύτηκε μὲ τόσο χοντροκομμένο τρόπο χωρὶς καμιὰ χάρη, γιατὶ ὁ κ. Ρήγκαν ἐγνοοῦσε σόνει καὶ καλὰ νὰ κάνει σὲ κάθε του ἐμφάνιση τὸν παλιάτσο, γιατὶ ὁ κ. Χάργουορθ σήκωνε διαρκῶς τοὺς ὤμους του, γιατὶ ἡ κ. Τσίκα χόρεψε τὸν ἐξαμβλωτικὸ Ἰσπανικὸ χορό, γιατὶ ὑπῆρχε στὸ πρόγραμμα ὁ Κρακοβιανός, ὁ Τυρολέζικος κλπ. κλπ. κλπ. Τὰ θὰ τελειώναμε ἔτσι ποτὲ καὶ δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ βροῦμε οὔτε ἐξήγηση οὔτε δικαιολογία. Σταματᾶμε λοιπὸν ἐδῶ. Ὡστόσο δὲν μποροῦμε νὰ μὴ ρωτήσουμε τί θέλει ἡ κ. Μπριόντα στὸ χορό, τί σχέση ἔχει μ' αὐτὸν καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμφανίζ' τὰ κάθε τόσο παγώνοντας τὴ σκηνὴ καὶ νεκρώνοντας τὰ πάντα καὶ διεκδικώντας τὸν τίτλο τῆς «πρώτης χορεύτριας». Μά, πρὸς Θεοῦ, τί τὴν θέλει αὐτὸ τὸ δικαίωμα; Μήπως ἡ ἀβρανειά της, ἡ ἀκαμψία της, ἡ τεμπελιά της, τὸ νεκρό, τὸ ἀνέκφραστο πέρα γιὰ πέρα πόδι της, τὸ ἀδιανόητο χέρι της; "Ἢ μήπως γιὰ νὰ γίνει κάποια πρώτη χορεύτρια τὸ μόνο προσόν ποὺ ἀπαιτεῖται εἶναι νὰ μὴν ἔχει κανένα προσόν; "Ὥστε λοιπὸν καὶ στὰ ἄλλα μέρη ὅπως καὶ στὴν Ἑλλάδα οἱ «σολίστ» διαλέγονται ὄχι ἀπ' τὴν ἀξία τους ἀλλὰ ἀπὸ λόγους ἐντελῶς ἄσχετους μὲ τὴν τέχνη; Κοντεύει πιὰ αὐτὸ νὰ γίνει νόμος καὶ σὲ λίγο θὰ φτάσει νὰ γίνει ὁ τίτλος τῆς πρώτης χορεύτριας συνώνυμος μὲ τὸ «ἀκαδημαϊκὸς» καὶ θὰ ντρέπεται νὰ τὸν δεχτεῖ κανείς.

'Ἡ κ. Μπριόντα εἶναι τὸ ἐπιστέγασμα τοῦ κακοῦ γούστου. Ὡστόσο πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι μᾶς διασκέδασε ἀρκετὰ ὡς Ζάν γτ' "Αρκ, ἰδίως ὅταν, τὴ στιγμὴ ποὺ πηγαίνει στὴν πυρά, κατεβαίνει στὸ προσκήνιο καὶ κάνει δυὸ τοὺρ ἀν ἀττιτοὺτ (τεχνικότατα ὁμολογουμένως) σὰ νὰ μᾶς ἔλεγε: «μὴ νομίζετε πὼς περπατάω μονάχα καὶ πὼς τεντώνω τὸ χέρι μου γιὰ νὰ μετρήσω τὸ κενό, ξέρω κι ἀπὸ χορό. Κύτα».

Ἐδῶ σταματεῖ τὸ κατηγορητήριο. Νιώθουμε τὴν ἀνάγκη δίπλα σ' αὐτὲς τὶς βασικές μας ἀντιρρήσεις νὰ σημειώσουμε καὶ κάποιες καλὲς πλευρὲς τοῦ μπαλέτου τῶν «Τριῶν Τεχνῶν» καὶ κάποια ὠφέλιμα διδάγματα ποὺ βγαίνουν ἀπ' αὐτό.

Πρῶτα - πρῶτα μᾶς μαθαίνει νὰ μὴν εἴμαστε τόσο μεμψίμοιροι καὶ τόσο δύσπιστοι γιὰ τοὺς δικούς μας καλλιτέχνες. Μᾶς μαθαίνει πόσο πιὸ ψηλά, ἀπὸ τεχνικὴ ἄποψη, στέκει ὁ δικός μας ὁ Νίκολς, πόσο πιὸ πλούσιος σὲ χορογραφικὴ φαντασία σὲ ἐφευρετικότητα καὶ σὲ καλαισθησία στέκει ὁ Γριμάνης, πόσο ἀνάτερη πνευματικὰ σὲ καλλιτεχνικὲς ἐπιδώξεις ἡ Κωτσοπούλου, πόσο τὶς περισσότερες φορὲς καλλίτερα μποροῦν νὰ σταθοῦν οἱ δικές μας χορεύτριες

ΣΑΦΗΝΕΙΑ

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα "Clarté„)

Τοῦ Henri BARBUSSE

...."Ἔσκυψα, αὐτὸ τὸ βράδυ, στὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο. "Οπως τὶς ἀλλοτινὲς νύχτες, κοιτάζω τὸ σκοτεινὸ πίνακα, ἀόρατο στὴν ἀρχή, νὰ μορφοποιέται: τὸ καμπαναριό, ποῦναι στὸ βαθούλωμα καί, πολὺ ψηλά, πάνω στὸ λόφο φωταγωνημένο διάπλατα τὸν πύρνο, πλούσιο στέμμα ἀπὸ πετράδια· κατόπι τὴν κατακόρυφη καὶ ὄγκερὴ μαυρίλα τῶν στεγῶν, πλημμυρισμένων ἀπὸ καπνοδόχες, ποὺ ξεκόβουν πάνω στὸ ἀνοιχτόχρωμο σκοτάδι τοῦ διαστήματος, κάμποσα παράθυρα, ποὺ ἀγρυπνοῦν, γαλατερά. Τὸ μάτι χάνεται πρὸς ὅλες τὶς μεριὲς μές σὲ τοῦτα τὰ ἐρείπια, ὅπου κρύβεται τὸ πλήθος τῶν ἀντρῶν καὶ γυναικῶν, ὅπως πάντα καὶ παντοῦ.

Νὰ τί εἶναι, Ποιός θὰ πεῖ: Νὰ τί πρέπει νἆναι!

"Ἐγὼ ἀναζητήσει, ἔχω μισοδεῖ, ἔγὼ ἀμφιβάλει, Τώρα, ἐλπίζω.

Δὲ λυπᾶμαι νὰ τὴ νιότη μου καὶ τὶς πεποιθήσεις της. "Ἴσαμε τώρα, Ἔγασα τὸν καιρό μου, γιὰ νὲ ζῶ. Ἡ νιότη εἶναι ἡ ἀληθινὴ δύναμη· μὰ σπανιότατα εἶναι φωτεινή. "Ἔχει κάποτες μιὰ κλίση θριαμβευτικὴ γιὰ ὅ,τι εἶναι νέο κι' ἡ μαχητικὴ πλευρὰ τοῦ παραδόξου μπορεῖ νὰ τῆς ἀρέσει· Μὰ εἶναι ἕνας βαθιὰς στὴν ἀνανέωση, ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ φτάσουν ὅσοι δὲ ζήσανε πολύ. Ποιὸς ξαίρει ὅστόσο, ἂν τὸ ἄνοιο μεγαλεῖο τῶν γενονότων δὲν ἔχει διδάξει καὶ γεράσει τὴ γενιά, ποῦ σημαίνει σήμερα τὸ κοσδαινόμενο μέτωπο τῆς ἀνθρωπότητας: "Οποια κι' ἂν εἶναι ἡ ἐλπίδα, ἂν δὲν τὴ στηρίξουμε στὴ νιότη, ποῦ θὰ τὴν τοποθετοῦσαμε;

Ποιὸς θὰ μιλήσει: Νὰ δεῖ καὶ κατόπι νὰ μιλήσει.. Τὸ νὰ μιλᾶς εἶναι τὸ ἴδιο πράμα ὅπως τὸ νὰ βλέπεις, δυὸς εἴναι κάτι πιὸ σύνθετο. "Ο λόγος διαιωνίζει τ' ὅραμα. Δὲν εἴμαστε φορεῖς φωτός· εἴμαστε πράματα ἀπὸ σκιά, ἀφοῦ τὸ βράδυ μᾶς κλείνει τὰ μάτια καί, ἀφοῦ γιὰ νὰ πάρουμε μιὰ κατεύθυνση, ὅταν ἡ μέρα δὲν ὑπάρχει πιὰ τεντώνουμε τὰ χέρια· Δὲν ἀχτινοβολοῦμε παρὰ μὲ λόνους· ἡ ἀλήθεια οἰκοδομεῖται μὲ τὸ στόμα τῶν ἀνθρώπων. "Η ἀνεμικὴ τῶν λόγων, τ' εἶναι; Εἶναι ἡ πνοή μας: "Οχι ὅλοι οἱ λόγοι, γιατὶ ὑπάρχουν καὶ τεχνητοὶ καὶ ξεσηκωμένοι ποὺ δὲ γίνουνται ἕνα σῶμα μὲ τὸν διυλητή, μὰ οἱ βαθεῖοι οἱ λόγοι οἱ κραυγές. Στὴν ἀνθρώπινη κραυγὴ νοιώθουμε τὸ μόχτο τῆς πηγῆς. "Η κραυγὴ βγαίνει ἀπὸ μᾶς· εἶναι τόσο ζωντανὴ ὅσο ἕνα παιδί. "Η κραυγὴ περνάει καὶ καλεῖ τὴν ἀλήθεια παντοῦ, ὅπου τοῦτη βρίσκεται, ἡ κραυγὴ συγκεντρώνει τὴν κραυγή.

Ὑπάρχει μιὰ φωνὴ γσιηλὴ καὶ δίχως τέλος, ποὺ βοηθάει ὅσους δὲ βλέπουνται καὶ δὲ θὰ ἰδωθοῦν ποτὲς καὶ τοὺς ἀνταμώνει: τὰ βιβλία· τὸ βιβλίο, ποὺ διαλέγουμε, τὸ προτιμημένο, ποὺ ἀνοίγουμε καὶ ποὺ μᾶς πεοίμενε!

Πρῶτα, δὲν ἤξαιρα σχεδὸν βιβλίο τὰ βιβλία. Τώρα, ἀγαπάω ὅ,τι κάνουν. Μάζεψν ὅσα μποροῦσα περισσότερα.. Εἶναι κεῖ, πάνω στὰ ράφια, μὲ τοὺς τεράστιους τίτλους τους, τὰ κανονικὰ καὶ βαθειὰ περιεχόμενά τους, εἶναι κεῖ, ὁλόγυρά μου, σὰ σπίτια στὴ σειρά..

***

Ποιὸς θὰ πεῖ τὴν ἀλήθεια! Μὰ δὲ φτάνει νὰ ποῦμε τὰ πράματά, γιὰ νὰ τὰ δεῖξουμε.

Πρὶν ἀπὸ λίγο. κυνηγημένος ἀπὸ τὴν ἰδέα τοῦ πεισασμοῦ μου στὸ Μουσεῖο τοῦ Πολέμου, φαντάστηκα πὼς εἶχα ὑπακοῦσει σ' αὐτὸν καὶ πὼς παρουσιαζόμουνα μπροστὰ στοὺς δικαστές. Τοὺς φώναξα τάχα πολλὲς ἀλήθειες. τοὺς εἶχα ἀποδεῖξει τάχα πὼς εἶχα δίκιο· ἀπὸ κατηγορούμενος γίνηκα κατήγορος..

"Οχι! Δὲ θἄχω μιλήσει ἔτσι, γιατὶ δὲ θἄχω γνωρίσει! Θἄχω μείνει συλλαβίζοντας, πλημμυρισμένος ἀπὸ μιὰ πολύκροτη ἀλήθεια μέσα μου, πνιγερή, ἀνομολόγητη. Δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ μιλάω, πρέπει νὰ ξαίρω τὰ λόγια. "Οταν ἔχουμε πεῖ: «"Υποφέρω», ἢ ὅταν ἔχουμε πεῖ: «"Εχω δίκιο», δὲν εἴπαμε τίποτα στὴν πραγματικότητα. δὲν κάναμε τίποτ' ἄλλο παρὰ ὑιλήσαμε στὸν ἴδιο μας τὸν ἑαυτό. "Η παγματικὴ παρουσία τῆς ἀλήθειας δὲν εἶναι σ' ὅλους τοὺς λόγους τῆς ἀλήθειας, ἐξαιτίας τῆς τριβῆς τῶν λέξεων καὶ τῆς φευγαλέας πολλαπλότητας τῶν στοχασμῶν. Χρειάζεται τὸ χάρισμα νὰ πεῖθεις. ν' ἀφήνεις στὴν ἀλήθεια τὴν ἁπλότητά της, ποὺ μιλάει, τὰ παντγυρικά της ἐετυλίγματα. Δὲν εἶμ' ἐγὼ, ἐκεῖνος, πού, ἀπ' τὰ βάθη τοῦ ἑαυτοῦ μου, θἆμαι ἱκανὸς νὰ μιλήσω.. "Η προσοχὴ τῶν ἀνθρώπων μὲ θαυμώνει, ὅταν στηλώνεται δρθή. "Η γυμνότητα τοῦ χαρτιοῦ μονάχη μὲ τρομάζει καὶ πνίγει τὰ βλέμματά μου. Δὲν εἶμ' ἐγὼ ἐκεῖνος, ποὺ θὰ προστέσω πάνω σὲ τοῦτη τὴ λευκότητα τὸ γράψιμο σὰν ἔνα φῶς..

Καταλαβαίνω ἀπὸ τί εἶναι καμωμένο τὸ πένθος ἑνὸς μεγάλου δημεγέρτη καὶ δὲ μπορῶ παρὰ νὰ ὀνειρευτῶ ἐκεῖνον ποὺ συνοψίζοντας ἐποπτικὰ τὴν ἀπέραντη κρίση τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν σ' ἕνα ἔργο. ὅπου τίποτα δὲ θἄνει ξεχαστεῖ. ὅπου τίποτα δὲ φαίνεται λησμονημένο, ὅπου δὲ λείπει μήτε ἕνα κόμμα. θὰ προκηρύξει τὸ Χάστη μας στὶς ἐπογὲς τοῦ καιροῦ. ὅπου εἴμαστε καὶ θὰ μᾶς τὸν δεῖξει... Βλογημένος νἆναι τοῦτος ὁ ἁπλουστευτής. ἀπ' ὅποια χώρα κι' ἂν ξεπεταγτεῖ μιὰ μέρα (ὡστόσο δίμως, θὰ ποστιμοῦσα. ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μου. νὰ μιλάει γαλλικά).

Ἀκόμα μιὰ φορὰ ἐπεμβαίνει μέσα μου κεῖνος, ποὺ παρουσιάστηκε σὲ μένα γιὰ πρώτη φορὰ σὰν τὸ φάντασμα τοῦ κακοῦ καὶ μ' ὀδήγησε στὴν κόλαση. Ἐνῷ ἡ ἀγωνία τὸν ἔπνιγε καὶ τὸ κεφάλι του εἶχε μαυρίσει σὰν τὸ κεφάλι τοῦ ἀητοῦ. ἔρριξε ἐν' ἀνάθεμα. ποὺ δὲν καταλάβαινα καὶ ποὺ καταλαβαίνω τώρα. πάνω σ' ἀριστουργήματα τῆς τέχνης. Φοβότανε τὴν αἰωνιότητά τους, τὴν τρομερὴ κεῖνη δύναμη, ποὺ ἔχουν — μιὰ φορά, ποὺ ἐντυπωθήκανε στὰ μάτια μιᾶς ἐποχῆς — καὶ ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς μήτε νὰ σκοτώσει μήτε ν' ἀποδιώξει ἀπὸ μπρός του. "Ελεγε πὼς ὁ Βελασκὲζ, ποὺ δὲν ἤτανε παρὰ ἕνας αὐλικὸς θαλαμηπόλος, εἶχε διαδεχτεῖ τὸν Φίλιππο τὸν ΙΥ καὶ πὼς θὰ διαδεχότανε τὸ Ἐσκοριάλ καὶ πὼς θὰ διαδεχότανε ἀκόμα κι' αὐτὴν τὴν Ἰσπανία καὶ τὴν ἴδια τὴν Εὐρώπη. "Εκανε τὴ σύγκριση τῆς καλλιτεχνικῆς ἐτούτης δύναυης. ποὺ οἱ βασιλιάδες εἶχαν τιθασσέψει καὶ θέσει στὴν ὑπηρεσία τους σ' ὅλα. ἔξω ἀπὸ τὸ μεγαλεῖό τηε μὲ κεῖνη τοῦ ἐφευρέτη -, ποιητῆ. ποὺ ρίχνει ἕνα λεύτερο καὶ δίκιο λόγο, ποὺ δὲ θὰ τέλειωνε ποτὲ. ἕνα βιβλίο. ποὺ σκορπίζει σπίθες στὴν ἀνθρωπότητα τὴ σκοτεινὴ σὰν κάρβουνο. "Η φωνὴ τοῦ πρίγκηπα ποὺ τέλευε σερνόταν κατὰ γῆς καὶ τυμπάνιζε μὲ ντύποὺς ἀρνοὺς καὶ ὑπόκωφους ὅλες τὶς κραυγὲς ἐτοῦτες ἀπὸ φῶς!

***

... Μὰ μεῖς τί νὰ ποῦμε: Νὰ συλλαβίσουμε τὸ μένα Χάρτη. ποὺ δίγως ἀξιώσεις διαβλέπουμε. Ν' ἀποτοθοῦμε στὸ Λαό. ποὺ ἀποτελοῦνε ὅλοι οἱ λαοί: Ξύπνα. κατάνησε τὸν ἑαυτό σου κοίταξε καὶ δὲς. κι' ἀφοῦ θἄχεις ξαναπλάσει τὴ συνείδησή σου. ποὺ ψεύτισε μὲ τὴ σκλαβιὰ πάσε τὴν ἀπόφαση ν' ἀοχίσεις τὸ πᾶν ξανὰ ἀπ' τὴν ἀοχή!

* * *

Ν' ἀρχίσεις ξανὰ ἀπ' τὰ θεμέλια. Μάλιστα, πρῶτα καὶ κύρια ἀπ' ἐκεῖ: "Αν ὁ ἀνθρώπινος Χάρτης δὲν ξαναδημιουργήσει τὸ πᾶν, δὲ θὰ δημιουργήσει τίποτα.

Οἱ μεταρρυθμίσεις. ποὺ ἀπομένει νὰ κάνουμε εἶναι οὐσιωδεῖς καὶ θανάσιμες, ἂν δὲν εἶναι γενικές. Οἱ ἐθνικὲς μεταρρυθμίσεις δὲν εἶναι παρὰ ἀποσπάσματα μεταρρυθμίσεων. "Οχι μισόμετρα. Τὰ μισόμετρα προκαλοῦν τὸ γέλιο μὲ τὴν ἀσύμμετρη μικρότητά τους. ἐνῷ τὸ ζήτημα εἶναι γιὰ μιὰ στερνὴ φορὰ νὰ σταματήσουμε τὴ σφαίρα, ποὺ κατρακυλᾶ ἐπάνω στὴν κατηφοριὰ τῆς ἀρίκης. "Οχι μισόμετρα γιατὶ δὲν ὑπάρχουνε μισο-ἀλήθειες. Κάνε τὸ πᾶν. ἀλλοιῶς δὲ θὰ κάνεις τίποτα.

* * *

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα μὴν ἀφήνεις μὲ τὶς μεταρρυθμίσεις νὰ καταπιαστοῦν οἱ βασιλιάδες. Αὐτὸ 'ναι τὸ σπουδαιότερο πράμα, ποῦχω νὰ σὲ διδάξω .Οἱ φιλελεύτερες πρωτοβουλίες τῶν κυρίαρχων ποὺ κάνανε τὸν κόσμο ὅλοι εἶναι. δὲν εἶναι παρὰ κωμῳδίες. Δὲν εἶναι παρὰ τὰ μέσα γιὰ τὸν ὁλοφάνερο. ἀποκλεισμὸ τῆς προδδου, ποὺ ποόκειται νἀρθεῖ. Πίσω ἀπ' τὰ σοβαντίσματα ἀνορθώνουνε τὰ περασμένα.

Μὴν ἀκοῦς ποτὲς πιὰ τὶς μεγάλες λέξεις. ποὺ προφέρουν, τὶς λέξεις, ποὺ τὰ γράμματά τους βλέπουμε στὶς φάτσες τῶν χτιρίων. σὰν ἕνα σκέλεθρο. "Υπάρχουνε προκηρύξεις ἐπίσημες, γνωμάτες ἀπ' τὴν ἔννοια τῆς λευτεριᾶς καὶ τοῦ δίκιου ποὺ θὰ ἦταν ὅμορφες ἂν λέγανε στ' ἀλήθεια ὅ,τι λένε. Μὰ ὅσοι τὶς συντάζουνε δὲ χαρίζουνε στὰ λόγια τὸ πλέριο νόημά τους. Κάθε τί ποὺ ἀφηγοῦνται. δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὸ θελήσουν. μήτε ἀκόμα νὰ τὸ νοιώσουν. Τὸ μοναδικὸ ἀναμφισβήτητο σημάδι, σήμεσα, τῆς προόδου τῶν ἰδεῶν εἶναι πὼς ὑπάρχουν πράματα. ποὺ δὲν τολμᾶ κανένας νὰ τὰ πεῖ δημόσια, κι' αὐτὸ εἶναι ὅλο. Δὲν ὑπάρχουν ὅλα τὰ κόμματα, κατὰ πῶς δείχνουν τὰ φαινόμενα. Βρυάζουν τόσο πολυάριθμα ὅσο κι' οἱ κοτόφθαλμοι, μὰ δὲν ὑπάρχουν παρὰ μονάχα δυό: οἱ ἐπαναστατικοὶ κι' οἱ συντηρητικοί. Κάθε πολιτικὴ πράξη καταγλεῖ μοιραῖα εἴτε στὸ ἕνα εἴτε στ' ἄλλο, κι' ὅλοι οἱ «ἰθύνοντες» ἔχουν πάντα τὴν τάση νὰ δροῦνε πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀντίδρασης. Νᾶσαι δύσπιστος καὶ μὴν ξεχνᾶς ποτὲς πὼς φτάνει κάποιες διαβεβαιώσεις νἄχουν θγεῖ ἀπ' ὁρισμένα στόματα. γιὰ ν' ἀμφιβάλλεις γι' αὐτὲς ἀμέσως "Οταν οἱ ξεφτισμένοι παλαιοδημοκρατικοὶ παίρνουν τὴν ὑπόθεσή σου στὰ χέρια τους, νᾶσαι βέβαιος, πὼς ἡ ὑπόθεση τούτη δὲν εἶναι δική σου. Νᾶσαι δύσπιστος σὰ λιόντας.

Ἀπὸ τὰ μάτια μὴν ἀφήνεις τὴν ἁπλότητα τοῦ καινούργιου κόσμου. "Η κοινωνικὴ ἀλήθεια εἶν' ἁπλή. Κάθετι, ποῦναι μπερδεμένοι εἶναι περιττό: ἡ πληθώρα τῶν πλανῶν καὶ τῶν προλήψεων ποὺ σωρέψανε οἱ αἰῶνες τῶν τυράννων, τῶν παρασίτων καὶ τῶν δικηγόρων. "Η πεποίθηση τούτη ρίχνει ἀλήθεια μιὰ λάμψη πάνω στὸ καθῆκον καὶ δείχνει τὸν τρόπο τῆς ἐκπλήρωσής του. "Οποιος θέλει νὰ φτάσει ὡς τὸ βάθος τῆς ἀλήθειας πρέπει ν' ἁπλουστεύεν νἄχει τὴν πίστη ἀγριανθρώπινα ἁπλή. διαφορετικὰ εἶναι χαμένος Περίπαιζε τὶς λεπτὲς ἀπόχρωσες, τὶς διακρίσεις τῶν ρητόρων καὶ τῶν εἰδικῶν γιατρῶν. Μεγαλόφωνα πές: νὰ τί εἶναι· καὶ κατόπι: νὰ τί πρέπει

Τὴν ἁπλότητα τούτη, λαέ, δὲ θὰ τὴν ἔχεις ποτές, ἂν δὲν κυριευτεῖς ὁ ἴδιος ἀπὸ δαύτη. "Αν τήνε θέλεις, κάνε την σὺ ὁ ἴδιος μὲ τὰ χέρια σου. Καὶ σοῦ δίνω τὸ ξόρκι, τὴ μαγικὴ κι' ἐξαίρετη λέξη: Μπορεῖς.

***

Γιὰ νᾶσαι ὁ κριτὴς τῶν πραμάτων, ποὺ ὑπάρχουν, ἀνάτρεξε ὡς τὶς πηγές τους καὶ φτάσε σ' ὅλες τὶς ἔσχατες συνέπειές τους. "Η πιὸ εὐγενικὴ κι' ἡ πιὸ γόνιμη ἐνέργεια τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας εἶναι τὸ νὰ κάνει ἄγραφο χαρτὶ κάθε ἐπιθλημένη ἔννοια — συμφέροντα ἢ ἰδέες — καὶ τὸ νὰ γυρεύει νὰ βρεῖ, μέσ' ἀπ' τὰ φαινόμενα τὶς αἰώνιες βάσεις. "Ετσι μοιάχα θὰ δεῖς καθαρά. στὴν ἀρχὴ τοῦ παντός, τὴ δική σου ἔχταση κι' ἔτσι ἡ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητας θὰ σοῦ φανεῖ ὅμοια μὲ τὴν ἴδια σου τὴ δύναμη.

"Ισχυρὸς ἀπὸ τούτη, τὴν ὑπέρτατη ἁπλότητα, πές: εἶμαι ὁ λαὸς τῶν λαῶν, εἶμαι λοιπὸν ὁ βασιλιὰς τῶν βασιλιάδων καὶ θέλω ἡ ἐξουσία ν' ἀπορρέει παντοῦ ἀπὸ μένα, ἀφοῦ εἶμαι ἡ δύναμη κι' ἡ δημιουργικὴ δουλειά. Δὲ θέλω πιὰ δεσπότες, ἀναγνωρισμένους ἢ ὄχι, μεγάλους ἢ μικροὺς· ξαίρω, δὲ θέλω πιά. "Η λειψὴ ἀπελευτέρωση τοῦ 1789 προσθλήθηκε ἀπὸ τοὺς βασιλιάδες. "Η πλέρια ἀπελευτέρωση θὰ χτυπήσει κατακέφαλα τοὺς βασιλιάδες.

Μὰ οἱ βασιλιάδες δὲν εἶναι μονάχα δυνάστες μὲ πορφύρα μὲς στὴ μπακοτίλια τῶν Αὐλῶν. Βέβαια, οἱ λαοί, ποῦχουν ἕνα βασιλιὰ ἔχουν περισσότερο ξεπεσμὸ καὶ μεγαλύτερη παράδοση ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Μὰ ὑπάρχουν χῶρες, ὅπου κανένας ἄνθρωπος δὲ μπορεῖ νὰ ὀρθωθεῖ καὶ νὰ πεῖ: ἐ'Ο λαός μου, ὁ στρατός μου» καὶ ποὺ δὲν πραγματώνουν παρὰ μὲ ἰσχὺ πιὸ ἤρεμη τὴ συνέχιση τῆς μοναρχικῆς παράδοσης. Εἶναι κι' ἄλλες, ὅπου περνοῦνε μεγάλες μορφὲς μαχόμενες, μὰ ὅσο τὸ σύνολο τῶν πραμάτων δὲ θἄχει ἀναποδογυριστεῖ (πάντοτε τὸ σύνολο τὸ καθαγιασμένο σύνολο), οἱ ἄνθρωποι τοῦτοι δὲ θὰ μπορέσουνε νὰ κάνουν τὸ ἀδύνατο κι' ἡ θέλησή τους ἢ πάγκαλη ἀπομονωμένη καὶ παραγνωρισμένη θὰ μείνει.

Τί σὲ νοιάζει μὲς στὴν τρομερὴ ἐπείγοντεσύνη τῆς προόδου, τὸ σμιγάδι τῶν στοιχείων, ποὺ σχηματίζουνε τὸ παλιὸ καθεστὼς τοῦ κόσμου. "Ολοι οἱ «ἰθύνοντες» συνδέουνται μοιραῖα μεταξύ τους στερεότερα παρ' ὅ,τι σὺ πιστεύεις μὲ τὴν ἀρχαία μηχανὴ τῶν καγκελαριῶν, τῶν ὑπουργείων, τῶν διπλωματιῶν καὶ μὲ τὶς ἐπίσημες γιορτὲς μὲ τὰ χρυσωμενα σιδερα

Καὶ ὅταν ἀκόμα θὰ κήρυχναν ἀνάμεσά τους τὸν πόλεμο ὑπάρχουν ἀναμεταξύ τους ἀνεξίτηλες ὁμοιότητες, ποὺ σὺ δὲ θέλεις πιά. Σπάσε τὴν ἀλυσίδα· κατάργησε ὅλα τὰ προνόμια καὶ πὲς ἐπὶ τέλους : Γεννηθῆτω ἡ 'Ισότητα. "Ενας ἄνθρωπος ἀξίζει ὅσο κι' ἕνας ἄλλος. Αὐτὸ θὰ πεῖ, πὼς κανένας ἄνθρωπος δὲ φέρνει μαζί του ἕνα προνόμιο ποὺ τὸν τοποθετεῖ ἐπάνω ἀπὸ τὸν κοινὸ νόμο. Πρόκειται γιὰ μιὰ «κατ' ἀρχὴν» ἰσότητα κι' αὐτὸ δὲν ζημιώνει τὴ νομιμότητα τῶν διαφορῶν ποὺ χρωστιέται στὴ δουλειά, στὸ ταλέντο καὶ στὴν ἠθικότητα. "Η ἰσοπέδωση δὲν προσθάλλει παρὰ τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτη κι' ὄχι τὸν ἄνθρωπο ὁλάκερο. Δὲ δημιουργεῖς τὸ ὄν' δὲν πλαστουργεῖς τὴ ζωντανὴ ἀργιλλο, ὅπως ὁ Θεὸς τὴν ἔχει φτειάξει μὲς στὰ ἱερὰ βιβλία· θεσπίζεις κανόνες. "Η ἀτομικὴ ποιότητα. ὅπου κάποιοι καθὼς λέν, βασίζουνται εἶναι σχετική. ἄστατη καὶ κανένας δὲν εἶναι κριτής τῆς. Σ' ἕνα σύνολο καλὰ ὀργανωμένο καλλιεργεῖται κι' ἀξιοποιεῖται αὐτόματα. Μὰ στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπινου καθεστῶτος δὲ μπορεῖ ν' ἀνάτικατασταθεῖ ἡ ἐνάργεια τῆς ἰσότητας ἀπὸ τὴ μεγαλόπρεπη ἀναρχία τῆς ποιότητας.

"Ο φτωχός. ὁ προλετάριος εἶναι πιότερο εὐγενὴς παρὰ ἕνας ἄλλος ἄνθρωπος. μὰ πιότερο ἱερὸς δὲν εἶναι. Ἀληθινά, ὅλοι οἱ ἐργάτες κι' ὅλοι οἱ τίμιοι ἄνθρωποι ἀξίζουνε τὸ ἴδιο. Μὰ οἱ φτωχοί. τὰ θύματα τῆς ἐκμετάλλεψης εἶναι ἕνα καὶ μισὸ δισεκατομμύριο δῶ κάτου. Εἶναι τὸ Δίκιο. γιατὶ εἶναι ὁ 'Αριθμός. "Η καινούρια τάξη δὲ μπορεῖ νὰ σχηματιστεῖ παρὰ μὲ τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἀνατροπὴ τῆς παλιᾶς τάξης τῶν πραμάτων: νὰ σπάσεις τὴν ἐκμετάλλεψη τοῦ ἀνθρώπου ἀπ' τὸν ἄνθρωπο. νὰ συντρίψεις τὴν τάξη, ποὺ διευθύνει καὶ κατέχει, νὰ σπάσεις ὅλ' αὐτὰ μὲ τὴν τελειοποίηση μιᾶς κοινωνίας. ποὺ θἆναι ἡ κοινότητα τῶν ἐργαζόμενων μονάχα.

Οἱ γυναῖκες. κοινωνικά, εἶναι ἴσες μὲ τοὺς ἄντρες, δίχως περιορισμό. Τὰ πλάσματα π' ἀχτινοβολοῦν ἀπ' ὁμορφιὰ καὶ ποὺ γενιοῦν παιδιὰ δὲν ἔχουνε γίνει ἀποκλειστικὰ γιὰ νὰ δανείζουν εἴτε γιὰ νὰ δίνουν τὴ ζεστασιὰ τοῦ κορμιοῦ τους. Εἶναι δίκιο ἡ συνολική δουλειὰ νὰ μοιράζεται, νὰ λιγοστεύει καὶ μὲ τὰ χέρια τους νὰ ἁρμονίζεται. Εἶναι δίκιο ὁ ἀνθρώπινος προορισμὸς νὰ στηρίζεται ἐπίσης πάνω στὴ δύναμη τῶν γυναικῶν. "Οποιος καὶ νἆναι ὁ κίντυνος, ποὺ μπορεῖ νὰ φέρει στὴν ἀρχὴ ἡ ἐνστιχτώδικη ἀγάπη τους γιὰ ὅ,τι λάμπει ἡ εὐκολία, μ' ὅποια χρωματίζουνε τὸ πᾶν μὲ τὰ δικά τους συναιστήματα κι' ὁ ὁλοκληρωτικὸς χαραχτήρας. ποὺ παίρνουν κι' οἱ ἐλάχιστες ροπὲς τους,—ὁ θρύλος τῆς ἀνικανότητάς τους εἶναι μιὰ ὁμιχλη. ποὺ θὰ διαλύσεις μ'ἕνα χεροκίνημα μὲ τὰ δάχτυλά σου.'Η ἀνύψωσή τους εἶναι μὲς στὴν τάξη τῶν πραμάτων κι' ἀκόμα μὲς στὴν τάξη εἶναι νὰ περιμένουμε μὲ τὴν ἐλπίδα στὴν καρδιὰ τὴ μέρα. ποὺ ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἀλυσίδα τῆς γυναίκας θὰ πέσει καὶ πού. μονομιᾶς ἡ ἀνθρώπινη λευτεριὰ θὰ γίνει δυὸ φορὲς μεγαλύτερη.

***

Λαὲ τοῦ κόσμου, θεμέλιωσε τὴν ἰσότητα ἴσαμε τὰ σύνορα τῆς μεγάλης ζωῆς σου. Θεμέλιωσε τὴ δημοκρατία τῶν δημοκρατιῶν, ἢ-γουν τὴν κοινὴ διεύθυνση. καὶ στὸ φῶς τῆς μέρας, πάνω σ' ὁλάκερη τὴν ἐπιφάνεια. ὅπου ἀνασαίνεις τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσων τὴν κοινότητα τῶν νόμων τῆς δουλειᾶς. τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου. Τὸ κομμάτιασμα αὐτῶν τῶν ὑψηλῶν κοινωνικῶν καὶ ἠθικῶν ὀργανώσεων κατὰ ἐθνικότητες ἢ κατὰ περιορισμένες ἑνώσεις ἀπὸ ἐθνικότητες (μεγεθύσεις ποὺ δὲν εἶναι παρὰ σμικρύνσεις) εἶναι τεχνητό, αὐθαίρετο καὶ κακοποιό. Οἱ αὐτολεγόμενες ἀδιαίρετες συνάφειες τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων ἐξαφανίζουνται μόλις τις ζυγώσουμε. γιὰ νὰ τὶς ξετάσουμε.Δὲν ὑπάρχουν παρὰ ἀτομικὰ συμφέροντα κι ἕνα συμφέρο γενικό. "Οταν λένε : ἐγὼ, αὐτὸ θὰ πεῖ ἐγὼ· ὅταν λένε: ἐμεῖς, αὐτὸ θὰ πεῖ οἱ ἄνθρωποι. 'Εφόσο μιὰ μόνη κι' ἴδια Δημοκρατία δὲν καλύπτει τὸν κόσμο· ὅλες οἱ ἐθνικὲς ἀπελευθερώσεις δὲ θἆναι παρὰ σημάδια κι'ἀπαρχές. "Ετσι θὰ ξαρματώσεις τὶς πατρίδες καὶ θὰ περιορίσεις τὴν ἰδέα τῆς πατρίδας στὴ μικρὴ κοινωνική σημασία. ποὺ ὀφεῖλει νἄχει. Θὰ καταργήσεις τὰ στρατιωτικὰ σύνορα καὶ τοὺς οἰκονομικοὺς κι' ἐμπορικοὺς φραγμούς. ποῦνε χειρότεροι ἀκόμα. Ὁ προστατευτισμὸς μπάζει τὴ βία στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐργασίας· φανερώνει τὴ θανάσιμη ἀνισοροπία τῆς στρατοκρατίας. Θὰ καταργήσεις ὅ,τι δικαιολογεῖ ἀνάμεσα στὰ "Εθνη αὐτὸ, ποὺ ὀνομάζουμε ἀνάμεσα στ' ἄτομα : δολοφονία, κλεψιὰ καὶ συναγωνισμὸν ἀθέμιτο. Θὰ καταργήσεις τὶς συγκρούσεις, ὄχι τόσο μὲ τ' ἄμεσα μέσα τῆς ἐπαγρύπνησης καὶ τῆς τάξης. ποὺ θὰ πάρεις ὅσο μὲ τὴν ἐξάλειψη τῶν αἰτιῶν τους. Θὰ τὶς καταργήσεις πρῶτ' ἀπ' ὅλα. γιατὶ εἶσαι σύ, ποὺ θὰ τὸ κόνεις, σὺ μονάχος. παντοῦ, μὲ τὴ δύναμή σου τὴν ἀκατανίκητη καὶ τὴ φωτεινή. παρθένα ἀπὸ ὑπολογισμὸ συνείδησή σου. Δὲ θὰ κηρύξεις τὸν πόλεμο στὸν ἴδιο σου τὸν ἑαυτό.

Δὲ θὰ φοβηθεῖς τοὺς παλιοὺς μαγικοὺς ἐξορκισμοὺς καὶ τοὺς ναούς. Τὸ λογικό σου, γίγαντας· θὰ καταστρέψει τὴν Πατρίδα, τὸ εἴδωλο, ποῦπνιγνε τοὺς πιστούς του. Γιὰ τελευταία φορὰ θὰ χαιρετίσεις τὶς σημαῖες. Στὸν παλιὸ ἐνθουσιασμὸ ποὺ νανούριζε τὼν προγόνων τὴν παιδιάστικη ἀφέλεια θ' ἀπευθύνεις τ' ὁριστικὸ καὶ γαλήνιο χαῖρε. Στὶς γωνιὲς τῶν θεομηνιῶν τοῦ παρελθόντος ὑπήρξανε κι' ὧρες συγκινητικὲς καὶ τρυφερές. Μὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι πιὸ τρανὴ καὶ δὲν ὑπάρχουν πιὰ σύνορα πραγματικὰ τόσο στὴ στεριὰ ὅσο καὶ στὴ θάλασσα.

(ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ)

Μετάφραση: Γ. Α ΒΛΣΔΕΚΗ

Τὸ Ἑλληνικὸ διήγημα

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΣΚΟΤΩΜΕΝΩΝ

Τοῦ Σωτήρη ΠΑΤΑΤΖΗ

Κύριε, Κύριε,
Πόσο ἀνήθικο εἶναι νὰ πεθαίνεις
μέσα στὰ δροσερά σου σεντόνια
. . . . . .
ὅταν ὅλοι σου οἱ φίλοι
σκοτωθῆκαν στὸ πεζοδρόμιο.

Εἶναι Κυριακή. Λέει νὰ ντυθεῖ, νὰ καρφώσει στὸ πέτο του ἕνα κόκκινο γαρύφαλο καὶ νὰ βγεῖ νὰ περπατήσει στὸ πάρκο ὅπως ἄλλοτε. Μὰ τώρα δὲν εἶναι ὅπως ἄλλοτε. Τὰ δέντρα τοῦ πάρκου γέρασαν. Οἱ μαλλιαρὲς κάμπιες γλυστρᾶνε ἀηδιαστικὰ κι' ἀθόρυβα στὰ χορταριασμένα δρομάκια, φτειάχνοντας μιὰν ἀτέλειωτη ἁλυσίδα. Σαλεύουν βουβὰ μὲ μιὰ πένθιμη βραδύτητα. Παντοῦ μυρίζει ἐρημιὰ καὶ φόβος, ἔτσι σὰ νὰ πέθαναν ξαφνικὰ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πάνω στὴ γῆ. Τὰ γερμανικὰ περίπολα κινιοῦνται ρυθμικὰ στὴν ἄσφαλτο τῶν δρόμων. Βλέπεις αὐτοὺς τοὺς πράσινους στρατιῶτες ποὺ ἔχουν ἕνα βλέμμα κρύο ὅπως οἱ πεθαμένοι καὶ λές : «Εἶναι τάχα ἄνθρωποι ἢ σιωπηλὰ φαντάσματα ποὺ φτερούγισαν ἀπ' τὸ Βορρᾶ κι' ἤρθανε νὰ περπατήσουν πάνω στοὺς τάφους τῆς ἔρημης ταύτης γῆς ;»

Αὐτὰ τὰ φαντάσματα μποροῦν ἀξαφνα νὰ σὲ σκοτώσουν. "Ὑστερα θὰ σκύψουν πάνω σου ἀμίλητοι, θὰ σὲ τραβήξουν σ' ἕναν τοῖχο καὶ πάλι θ' ἀρχίσουν νὰ βαδίζουν ἀργά.

"Οχι, δὲν θὰ βγεῖ. Δὲν θὰ πάει πουθενά. Θὰ κλειστεῖ στὸ σπίτι του. Τὸ σπίτι σου εἶναι σήμερα ἕνα φρούριο. Κλείνεσαι μέσα, διπλώνεσαι στὸν ἑαυτό σου καὶ συλλογίζεσαι. Στὸν πόλεμο οἱ ἄνθρωποι εἶναι σὰν τοὺς ναῦτες τοῦ καραβιοῦ ποὺ τὸ δέρνουν τὰ κύματα τοῦ ὠκεανοῦ. Κάποτε τὸ καράβι θὰ πλευρίσει σ' ἕνα λιμάνι κουρασμένα. Τότε ἕνας ἡλιοψημένος ναυτικὸς θ' ἀνεβεῖ στὴ γέφυρα καὶ θὰ μετρήσει τὸ πλήρωμα. Θὰ πεῖ κάτι γιὰ τοὺς ναῦτες ποὺ τοὺς ἅρπαξαν ἀπ' τὴν κουβέρτα τὰ κύματα, κι' ὕστερα ἢ μπάντα θὰ παίξει ἕνα χαρούμενο σκοπό. "Οχι, δὲν τὄχει καθόλου στὸ νοῦ του νὰ τὸν ἁρπάξουν τὰ κύματα. Θέλει ν' ἀκούσει τὸ χαρούμενο σκοπό.

Αὐτὸ λογάριαζε νὰ τὸ πεῖ κάποτε καὶ στὴ Νάντια. "Ομως ἐκείνη... Ἡ Νάντια εἶναι μιὰ προσφυγοπούλα ἀπ' τὴ Θράκη. Ἐκεῖ πάνω ἔσπερναν ἄλλοτε καπνὰ κι' ἔλεγαν χαρούμενα τραγούδια γιὰ τὸν ἥλιο ποὺ χρυσώνει τὰ καπνόφυλλα. Ἀπὸ δυὸ μῆνες τώρα μένει στ' ἀντικρυνὸ σπίτι. Ὁ δρόμος ποὺ τοὺς χωρίζει εἶναι στενὸς σὰ βαθὺ χαντάκι. Μόλις χωράει ἕνα κάρρο. Τὸ δικό του παράθυρο σέρνεται σχεδὸν στὸν καρρόδρομο. Τὸ δικό της εἶναι λίγο πιὸ ψηλό.

Κάθε ἀπόγεμα λύνει τὶς μακρυνές της πλεξοῦδες μπροστὰ στὸν καθρέφτη, δένει μιὰ γαλάζια κορδελλίτσα στὸ κεφάλι της καὶ δὲ φαίνεται νὰ κοιτάζει καθόλου κατὰ τὸ παράθυρό του. Δὲν λέει πιὰ τραγούδια γιὰ τὸν ἥλιο ποὺ χρυσώνει τὰ καπνά. Εἶναι πάντα λυπημένη κι'ὅλο μουρμουρίζει ἕνα θρῆνο γιὰ τοὺς σκοτωμένους.

"Ἀχ Θεέ μου αὐτὸ τὸ τραγούδι!

—Νάντια, τῆς φώναξε μιὰ μέρα ἀγριεμένος.

Τὸ κορίτσι ξαφνιάστηκε. Σταμάτησε τὸ χάϊδεμα τῶν μαλλιῶν της σταμάτησε καὶ τὸ πένθιμο μουρμούρισμα. "Ὑστερα, ἀκουμπῆσε στὸ περβάζι τοῦ παραθυριοῦ, κοίταξε δεξιὰ - ζερβὰ στὸ βάθος τοῦ δρόμου κι' ἔκλεισε ἀργὰ-ἀργὰ τὸ παράθυρο !

Τὴν ἄλλη μέρα, ὅταν τὸ κορίτσι ἄρχισε πάλι νὰ μουρμουρίζει τὸ θρῆνο, αὐτὸς βγῆκε βιαστικὰ στὸ δρόμο καὶ στάθηκε κάτω ἀπ' τὸ παράθυρό της :

—Πές μου, τῆς λέει, γι' αὐτὸ λοιπὸν ἦρθες ἀπὸ τὴ Θράκη ;

Τὸ κορίτσι πάλι ξαφνιάστηκε καὶ πάλι ἀκούμπησε στὸ περβαζοῦ παραθυριοῦ. Τὸν κοίταξε τρυφερὰ καὶ δὲ μιλοῦσε.

—Σὲ ρωτῶ. Ἐκεῖ στὴ Θράκη, ὅλο κλαίγατε ;

Ἡ Νάντια ἔγινε πολὺ σκεφτική. Κοίταξε κατὰ τὸ βοριὰ καὶ ψιθύρισε :

— Στὴ Θράκη..."Οχι !

— Τότε ; Τί καταλαβαίνεις λοιπὸν μ' αὐτὸ τό...

— Στὴ Θράκη λέγαμε τραγούδια γιὰ τὸν ἥλιο, ξανάπε ἡ Νάντια σὰ νὰ μιλοῦσε μοναχή της.

— "Α ! Ὡραῖα θάτανε...Ἀγαπῶ τὸν ἥλιο. Δὲν ταιριάζει τὸ κλάμα σ' ἕνα κορίτσι τόσο νέο καὶ τόσο δμορφο !

Τότε ἡ Νάντια γέλασε εὐτυχισμένη. "Ὑστερα τοῦ εἶπε πολὺ σιγά : «Ἀλήθεια εἶμαι δμορφη ;» Κι' ἀμέσως κοίταξε πάλι δεξιὰ-ζερβὰ στὸ βάθος τοῦ δρόμου κι' ἔκλεισε ἀργὰ-ἀργὰ τὸ παράθυρο. Ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα χάθηκε. Δὲν ξανακούστηκε πιὰ τὸ λυπητερό τραγούδι. Οὔτε κι' οἱ χρυσὲς πλεξοῦδες φώτιζαν τὸ παράθυρο ποὺ ἔμενε πάντοτε κλειστὸ μὲ μιὰ βουβαμάρα σοβαρὴ καὶ γεμάτη μυστήριο. Αὐτὸς μένει κλεισμένος στὸ σπίτι του. Στὴ διπλανὴ κάμαρα ἡ "Ηβη, ἡ μικροῦλα ἀδερφή, ἀγωνίζεται νὰ ζωντανέψει στὸ πιάνο τὸ χαρούμενο σκοπὸ ποὺ ἔπαιζε ἡ μπάντα στὸ πάρκο. Μπορεῖ οἱ νότες νὰνε ἴδιες, μὰ ὁ σκοπὸς ἐκεῖνος πέθανε. Πέθανε μαζὶ μὲ τὸ γέλιο τῶν κοριτσιῶν τοῦ πάρκου. "Ολα τώρα εἶναι ἀκίνητα γύρω του. Δίχως νόημα, δίχως δμορφιά. ἄβεια καὶ κρύα. Διαβάζει ἀνόρεχτα διάφορα βιβλία καὶ τοῦ συμβαίνει συχνὰ νὰ τελειώνει κάποιο κὶ' ὕστερα ν'ἀναρωτιέται : «μὰ τί ἔλεγε τοῦτο ποὺ διάβασα;» Μιὰ μέρα ὅμως ὅλα αὐτὰ θ' ἀλλάξουνε. Εἶναι σίγουρος γι' αὐτό. Θὰ σηκωθεῖ ξαφνικὰ ἕνας καυτὸς ἀγέρας καὶ τὰ πράσινα φαντάσματα θὰ λυώσουνε σὰν τὶς κρυστάλλινες λαμπάδες ποὺ κρέμονται ἀπὸ τὰ κεραμίδια τῶν σπιτιῶν τὶς βαρυχειμωνιές. Ἡ μπάντα θὰ ξαναπαίξει τὸ χαρούμενο σκοπό, "Ἰσως ναρθεῖ κι' ἡ Νάντια γιὰ νὰ τραγουδήσει κάτι γιὰ τὸν ἥλιο. Αὐτὴ ἡ μέρα, ναί, θαρθεῖ. Μονάχα νἄρθει γρήγορα. Γιατὶ ἂν ἀργήσει... ὦχ Θεέ μου! Νά, ἡ Ἥβη ἤτανε παιδούλα ὅταν ἔγινε πόλεμος. Τώρα ἡ "Ηβη βγαίνει στὸ παράθυρο καὶ κοιτάζει μὲ λαχτάρα τὶς γερὲς πλάτες τῶν ἀγοριῶν. Τὶς νύχτες κάτι θὰ βλέπει στὸν ὕπνο της γιατὶ ἀναστενάζει συχνά.

Αὐτὸς ἦταν ἕνας ἄντρας ὅταν ἔγινε πόλεμος. Φαντάσου λοιπόν: Ἕνας ἄντρας ποὺ θὰ ζήσει χρόνια ὁλόκληρα κάτω ἀπ' τὸν κρύο ἴσκιο τῶν πράσινων φαντασμάτων... Τί νὰ τὴν κάνει ὅταν θἄρθει ἀργά ; Λένε πὼς μιὰ δυστυχισμένη γυναίκα ποὺ ἔμεινε γεροντοκόρη γιατὶ δὲν εἶχε λεφτά, κέρδισε στὰ ἑβδομήντα της χρόνια κάποιο μεγάλο λαχεῖο. Πῆγε, πῆρε τὸ χρυσάφι, τὸ σώριασε στὴν κάμαρά της, ἔφτυσε πάνω στὸ σωρὸ κι' ὕστερα αὐτοκτόνησε!

***

Ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα εἶχε ξαπλώσει στὸ κρεββάτι του καὶ κοίταζε ἠλίθια τὸ φρεσκοβαμμένο τοῖχο. Στὴ διπλανὴ κάμαρα ἡ "Ηβη πάλευε νὰ βρεῖ τὴ χαμένη συμφωνία. Ψάχνει πάνω στὸ κλαβιὲ χτυπώντας τὰ πλῆκτρα δοκιμαστικά. Εἶναι σὰν ἀπελπισμένες κραυγὲς αὐτὲς οἱ ἀβέβαιες νότες.

Ξαφνικὰ ἀκούστηκε τὸ τραγούδι τῶν σκοτωμένων.Γιὰ πρώτη φορὰ ἔνοιωσε κάτι σὰ χαρὰ ἀκούγοντάς το. Πετάχτηκε πάνω καὶ πηγαίνοντας στὸ παράθυρό του κοίταξε πρὸς τὰ κεῖ: Ἡ Νάντια ἤτανε πάλι μπροστὰ στὸν καθρέφτη καὶ χάϊδευε τὰ μαλλια της.

— Ναντούλα !

Ἐκείνη γύρισε μιὰ στιγμή, τὸν εἶδε καὶ χαμογέλασε.

— Νάντια, ἔτρεμα γιὰ σένα ὅλο τὸν καιρό. Θὰ στὰ πῶ...Λοιπὸν στὶς πέντε καὶ μισὴ πίσω ἀπ' τὸ ἐργοστάσιο... Θαρθεῖς;

Τὸ κορίτσι σὰ νὰ μὴν τὸν ἄκουγε ἄρχισε πάλι νὰ τραγουδᾶει καὶ νὰ φτειάχνει τὰ μαλλιά του. "Εκανε βήματα μπρὸς—πίσω. Ἔγερνε τὸ κεφάλι της δῶθε—κεῖθε κι' οὔτε φαινόταν νὰ τὸν προσέχει.

—Νάντια, Νάντια...

Μ' αὐτὴ χαμογελοῦσε καὶ δὲν κοίταγε.

Τότε καὶ κεῖνος θύμωσε. "Αρπαξε μιὰ κοῦπα γυάλινη καὶ τὴν ἔσπασε μὲ δύναμη στὸ δρόμο.

Τὸ κορίτσι σταμάτησε τὸ μουρμούρισμα. Ἀκούμπησε στὸ περβάζι καὶ χαμογελώντας ἔβλεπε τὴ σπασμένη κοῦπα. "Οταν σηκωνε τὰ μάτια της γιὰ νὰ τὸν δεῖ ἐκεῖνος πάλι τῆς εἶπε: «Στὶς πέντε καὶ μισή». Μὰ τὸ κορίτσι ἔκλεισε τὸ παράθυρο.

Τὸ βράδυ δὲν τὸν πῆρε ὕπνος. Ἡ νύχτα ἄρχισε νὰ λυώνει στὰ βουνὰ κι' αὐτὸς δὲν εἶχε ἀκόμα κλείσει τὰ μάτια του. Ἀκούστηκε ὁ θρῆνος ἑνὸς κόκορα. Καὶ σὲ λίγο κι' ἄλλα κοκόρια ἄρχισαν νὰ κραυγάζουν ἀπελπισμένα στὴν κοιμισμένη πολιτεία. Κλαῖνε σὰ νὰ ξαίρουν πὼς θὰ τὰ σφάξουν ὅλα μόλις βγεῖ ὁ ἥλιος.

Ἀπὸ μακρυὰ ἔρχονται τὰ βογγητὰ ἑνὸς κάρρου ποὺ θὰ τρεκλίζει σὰ μεθυσμένο στὸν ἀνώμαλο δρόμο."Οσο πάνε καὶ δυναμώνουν Κι' ὅταν μπῆκε στὸ στενὸ δρόμο τοῦ σπιτιοῦ του βογγοῦσε πιὸ φριχτά. Αὐτὸς σηκώθηκε καὶ πῆγε στὰ παράθυρό του. Θἄλεγε στὸν καρροτσιέρη: «Ἄει στὸ διάβολο. Δὲν ὑπάρχει ἄλλος δρόμος;» Μὰ καθὼς τὸ εἶδε πάγωσε!

Ὁ καρροτσιέρης τραβοῦσε πρὸς τὰ δυτικὰ σκυφτὸς κι' ἀμίλητος σὰ βρυκόλακας ποὺ θὰ τρυπώσει πάλι στὸ μουχλιασμένο του τάφο μόλις θὰ βγεῖ ὁ ἥλιος.

Τὸ παράθυρο τῆς Νάντιας μισάνοιξε κι' αὐτό. Δὲ φάνηκε ἡ ἴδια. Μονάχα ἡ πλεξούδα της κρεμάστηκε καὶ λικνιζόταν ἀνάλαφρα καθὼς τὴ χαϊδευε τ' ἀγέρι τῆς χαραυγῆς. Τὴ χάρηκε τ' ἀγέρι ὥσπου τὸ κάρρο ἔστριψε στὴ γωνία. Τότε τὸ παράθυρό της ἔκλεισε.

Ὅταν φώτισε καλὰ βγῆκε μιὰ στιγμὴ στὴν πόρτα της. "Ητανε πολὺ λυπημένη. Προχώρησε λίγα βήματα στὸ δρόμο μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὸ στῆθος της. Θἄλεγες πὼς κάτι ἔχασε καὶ τὸ ζητοῦσε μὲ μιὰν ἀπελπισμένη ἐπιμονή. Αὐτὸς πατώντας ἀλαφρὰ πῆγε δίπλα της.

—Ναντούλα, μὴ λυπᾶσαι. Νά αὐτὴ εἶναι ἡ ζωή μας. Γιατὶ κλείνεις πάντα τὸ παράθυρο;

Τὸ κορίτσι τέντωσε τὰ μάτια καὶ τοῦδειξε κάτι σταγόνες αἷμα ποὺ τραβοῦσαν πέρα, ἀνάμεσα στὶς ροδιὲς τοῦ κάρρου.

—Γιὰ ἰδές! Εἶναι δικό τους...

—"Ισως... Μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ πάτησε κανεὶς τὴν κοῦπα ποὺ ἔσπασα. Ναντούλα σὲ ρώτησα γιὰ τὸ παράθυρο. "Θελα νὰ πῶ..

—Τί μοῦ λές; Εἶναι ἀπὸ τὸ κάρρο. Τὸ κάρρο εἶχε ἔντεκα παιδιὰ τὄνα πάνω στ' ἄλλο. Τὰ εἶδες;

—Τὰ εἶδα.

—Λοιπόν, αὐτὰ τἄπιασαν ἐχτὲς στὶς πέντε καὶ μισή. Καὶ σήμερα...

—Σήμερα. ναί. Ἡ ζωή μας Νάντια εἶναι σὰ φτερό. Τὸ ἁρπάζει ἔξαφνα ἕνας ἀγέρας καὶ τὸ σπρώχνει πρὸς τὰ δυτικά.

—Αὐτὸ ἔγινε στὶς πέντε καὶ μισή... στὶς πέντε καὶ μισή. Τὸ ἄκουσες καλά;

—Αἰ... ναί. Τὸ ἄκουσα. Κι' ὕστερα;

—Τίποτα.

—Ναντούλα. καταλαβαίνω τί θέλεις νὰ πεῖς. Καθένας κάνει τὴ δική του ζωή.

Τὰ παιδιὰ ἐκεῖνα, σοῦ λέω, διψοῦσαν τὸ θάνατο. "Εζησαν μιὰ ζωὴ συχαμένη καὶ κρύα. Βγήκανε λοιπὸν στοὺς δρόμους καὶ φωνάζανε : «Ποῦ εἶσαι ὄμορφε θάνατε νὰ μᾶς ζεστάνεις;»

—Μὴν τὸ λές. Κανεὶς δὲν τὸν γυρεύει.

—Ναί, ναί. Σήμερα πλανιέται στοὺς δρόμους. Μόλις κλειστεῖς στὴν κάμαρά σου δὲ μπορεῖ νὰ σὲ βρεῖ.

Τὸ κορίτσι τὸν κοίταξε πολλὴν ὥρα στὰ μάτια. "Ὑστερα τίναξε τὰ χρυσά της μαλλιὰ πρὸς τὰ πίσω καὶ φέροντας τὴν παλάμη της μπροστὰ στὸ μέτωπο μουρμούρισε κοιτάζοντας τὸν ἥλιο:

—Πρέπει νὰ διώξουμε τὸ θάνατο ἀπὸ τοὺς δρόμους...

Κι' ἔφυγε τρέχοντας. .

Κόλησε ἕνας μήνας ἔτσι. Κάθε ἀπόγεμα τὸ κορίτσι φτειάχνει τὸ μαλλιά του μπροστὰ στὸν καθρέφτη. Στέκεται μιὰ στιγμὴ ἀκουμπώντας στὸ περβάζι κι' ὕστερα κλείνει τὸ παράθυρο. "Ὡσπου κι' αὐτὸς δὲν κρατήθηκε μιὰ μέρα. Κι' ἐκεῖ ποὺ ἔσκυψε αὐτὸ γιὰ νὰ κλείσει τὸ παράθυρό της, τὴ μούτζωσε κι' ἔκλεισε τὸ δικό του.

"Α, μὰ πιά! "Ετσι θὰ τ' ἀφίσει κλειστὸ ὥσπου νὰ λυώσουν τὰ πράσινα φαντάσματα. "Ὡσπου νὰ «διώξουν τὸ θάνατο ἀπὸ τοὺς δρόμους»! Θεότρελλο κορίτσι! Θὰ μποροῦσε νὰ πηδήσει μιὰ νύχτα ἀπὸ τὸ χαμηλὸ παράθυρο καὶ νἄρθει στὴν κάμαρά του. Θἄμεναν ὅλη τη νύχτα ἀγκαλιασμένοι ἀκούγοντας ἀδιάφορα ἀκόμα καὶ τὸ κάρρο — ἂν τύχαινε νὰ ξαναπεράσει φορτωμένο μὲ ζεστοὺς νεκρούς.

Τὴν ἄλλη μέρα, κοντὰ στὴ χαραυγή, τὰ κοκόρια ἄρχισαν νὰ δέρνονται πάλι ἀπελπισμένα. Περίμενες ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ ν' ἀκούσεις τὸ κούφιο τρέκλισμα τοῦ κάρρου.

Στὸ παράθυρό του κάποιος στέκεται καὶ ξόνει δειλὰ τὸ κλεισμένο ξώφυλλο.

—Ποιὸς εἶναι κεῖ; φώναξε δυνατά.

—Εἶμαι ἐγώ...

Τινάχτηκε πάνω καὶ μισάνοιξε τὸ παράθυρο.

—Ἐσὺ Ναντούλα!

Τὸ κορίτσι χαμήλωσε τὰ μάτια Ἡ φωνή του ἔτρεμε πολύ.

—"Ηθελα νὰ σοῦ πῶ γιὰ τὴν κοῦπα. Θὰ περάσει κάποιος ξυπόλυτος καὶ θὰ σκίσει τὰ πόδια του μὲ τὰ γυαλιά.

—Ἡ κοῦπα! Ψέμματα λές.

—Δὲν πιστεύεις; Θεέ μου! "Ολος ὁ κόσμος εἶναι ξυπόλυτος σήμερα.

—Τρέμεις Νάντια, κρυώνεις; Δός μου τὰ χέρια σου.

—Τί τὰ θέλεις; "Αφησέ με. "Ολη τὴ νύχτα εἶχα πυρετό.

Θόλωσαν τὰ μάτια της κι' ἔγιναν σὰν κρύσταλλο μουντό. "Εκλαιγε ἀθόρυβα.

—Τώρα, τοῦ εἶπε, θὰ μοῦ κλείσεις πάλι τὸ παράθυρο καὶ θὰ μείνω στὸ δρόμο. Στὸ δρόμο εἶναι ὁ θάνατος, ἔτσι δὲ λές;

—Τὄκλεισα... Δὲν ἤξαιρα πὼς αὐτὸ σοῦ κάνει κακό. Κι' ἐμένα μοῦκανε κακὸ ποὺ τὄκλεινες.

—Ἐγώ... ἐγὼ εἶμαι παράνομη.

—Παράνομη! "Ελα μέσα Ναντούλα.

Τὸ κορίτσι κοίταξε πίσω του φοβισμένα.

—"Οχι, ὄχι. Ξημέρωσε — Θεέ μου! "Ηρθα μόνο νὰ σοῦ πῶ γιὰ τὰ γυαλιά.

Γύρισε νὰ φύγει. "Εκανε δυὸ βήματα καὶ πάλι ξαναγύρισε στὸ παράθυρό.

Χαμογελοῦσε κλαμένη ἀκόμα.

—Νά, πᾶρε τὰ χέρια μου ἀφοῦ τὸ θέλεις.

Τῆς ἔσφιξε τὰ χέρια.

—Πρέπει νὰ σὲ ἰδῶ Ναντούλα. Ποῦ θὰ σὲ ἰδῶ;

—Θὰ μὲ ἰδεῖς κάτω στὴ διαδήλωση. Θὰ κρατῶ μιὰ ταμπέλα μὲ κόκκινα γράμματα.

—"Ω, ὤ...

—Γιατὶ κάνεις ἔτσι ;

—Θὰ βγεῖς λοιπὸν πάλι στὸ δρόμο! Στοὺς δρόμους...

—Μὴ φοβᾶσαι. Θὰ γυρίσω στὶς τέσσερες.

Τράβηξε τὰ χέρια της κι' ἔφυγε.

"Εμεινε πάλι μοναχός του. Δὲ μποροῦσε νὰ καταλάβει ἂν ἤτανε χαρούμενος ἢ λυπημένος. Κοίταζε τὸν ἄδειο οὐρανὸ ποὺ ἔμοιαζε μὲ τὴν κορδέλλα τῆς Ναντούλας κι' ὅλο συλλογιζότανε πῶς θὰ περνοῦσαν τόσες ὧρες.

Δὲν τὸν χωροῦσε πιὰ ἡ κάμαρά του. Πνιγότανε. "Εφερε πολλὲς βόλτες πέρα - δῶθε, Στὸ τέλος πῆρε τὴν ἀπόφαση καὶ βγῆκε ἔξω. Οἱ ἄνθρωποι περπατοῦσαν βιαστικοὶ κι' ἀλαφιασμένοι. Στὶς γωνιὲς τῶν δρόμων ἤταν μαρμαρωμένοι οἱ πράσινοι στρατιῶτες. Πῆγε ὡς τὸ πάρκο. Στάθηκε μιὰ στιγμὴ καὶ κοίταξε τὶς μπαμπακένιες φωλιὲς ποὺ χτίσανε οἱ κάμπιες στὶς κορφὲς τῶν πεύκων. Τοῦρθε μιὰ ἀνατριχίλα κι' ἔφυγε γρήγορα σὰ νὰ τὸν κυνηγοῦσαν. Γύρισε στὸ σπίτι του κουρασμένος. "Ανοιξε τὸ παράθυρό του καὶ περίμενε. Μὰ τῆς Νάντιας τὸ παράθυρο ἔμεινε κλειστό! Οὔτε κι' ὁ θρῆνος της ξανακούστηκε.

Καὶ μιὰν αὐγή, καθὼς δέρνονταν καὶ πάλι τὰ κοκόρια ἀπελπισμένα, ἄκουσε τὸ μεθυσμένο κάρρο ποὺ τρέκλιζε στὸν ἀνώμαλο δρόμο. Πέρασε πάλι μπρὸς ἀπ' τὸ παράθυρό του μὲ τὸν ἴδιο ἐκεῖνο σκυφτὸ καρροτσιέρη. Καὶ τότε... Εἶδε τὰ μαλλιὰ τῆς Ναντούλας ποὺ κρέμονταν ἀνάμεσα στὶς ρόδες ἀχτένιστα! "Αχ! Ἀχτένιστα! "Ητανε ἀνάσκελα πάνω στοὺς ἄλλους νεκροὺς καὶ κοίταζε πρὸς τὴν ἀνατολή. Στὸ στρίψιμο τοῦ δρόμου κουνήθηκε λίγο σὰ νἄθελε νὰ ἰδεῖ γιὰ στερνὴ φορὰ τὸ παράθυρό του. Κι' ὕστερα χάθηκε τραβώντας πρὸς τὰ δυτικά...

"Οσο ξεμάκραινε τὸ κάρρο, τόσο δυνάμωνε ὁ κούφιος κρότος του. Τοῦ φάνηκε τότε πὼς κυλοῦσαν σ' ὅλους τοὺς δρόμους τῆς γῆς τέτοια κάρρα. Κι' ὅλα τραβοῦσαν βογγώντας πρὸς τὰ δυτικά.

Τὰ κοκόρια λούφαξαν τρομαγμένα. Ἀκούμπησε τὸ κεφάλι του στὸ παράθυρο κι' ἔκλαψε. "Ὑστερα ἄρχισε νὰ μουρμουρίζει τὸ τραγούδι τῶν σκοτωμένων!

ΗΘΟΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 89)

τρυφεροὶ κι' ἀδύναμοι, δὲ θὰ καταπιαστοῦμε ποτὲ μὲ τὴν τραγωδία, τὴ σάτιρα ἢ τὸ ἔπος. Θὰ τραγουδήσουμε τὰ λουλούδια, τὰ κύματα ποὺ σπανε στ' ἀκρογιάλια ἢ κάποιον μελαγχολικὸν ἔρωτα. Θ' ἀναζητήσουμε σ' αὐτὰ τὴν ἀπόλυτη φυγή. Δὲ θὰ πεῖ ὅμως μ' αὐτό, πως ὁ ποιητὴς ποὺ μέσα του κοχλάζουν οἱ πιὸ δυναμικὲς συγκρούσεις, δὲ συγκινιέται, κι' αὐτος ἀπὸ τὸν ἔρωτα, τὰ κύματα ἢ τὰ λουλούδια. Δὲ συγκινιέται, ὅμως, καθὼς ὁ πρῶτος ἀποκλειστικὰ ἀπὸ αὐτὰ καὶ μόνο ἀπὸ αὐτά. Δὲ θὰ μεταχειριστεῖ τὸν ἦχο τῆς φλογέρας, μὰ τὸν χάλκινο τῆς σάλπιγγας. Δὲ γυρεύει νὰ μας ναυουρίσει, μὰ ν' ἀναταράξει τὴν ὑπαρξή μας. Ὁ πρῶτος χαϊδολογᾶ τὸ συναισθηματικό μας κόσμο σὰ μιὰ γλυκόπνοη αὔρα κι' ὁ ἄλλος τὸν κλωθογυρίζει σὰν τὸ σίφουνα.

Ἐὰν μιὰ τέτοια παρατήρηση εἶναι σωστὴ γιὰ τὸν τ ό γ ο, ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ μεταχειριστεῖ ὁ κάθε καλλιτέχνης σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία του, τὸ ἴδιο εἶναι ἀληθινὴ καὶ γιὰ τὸ ἠ θ ι κ ὸ περιεχόμενο τοῦ ἔργου του. Δὲ θέλω νὰ πῶ, πὼς ὅσα γράφουμε τὰ ἔχουμε ὑποχρεωτικὰ ἐνσαρκώσει στὴ ζωὴ μ' ἕνανε κάποιον τρόπο. Ὁ καθένας μας εἶναι ἕνας ὁλόκληρος κόσμος. Δὲν εἶναι—ἐχτὸς ἀπὸ σπάνιες ἐξαιρέσεις—μήτε ἀπόλυτα καλός, μήτε ἀπόλυτα κακός. Ἡ κλίμακα ὅμως ἀνάμεσα στοὺς δυὸ αὐτοὺς πόλους εἶναι ἀπέραντη. Ἐὰν μέσα μας ἔχει τ'ἀπάνω χέρι ἡ ἐρωτικὴ ἡδονή, ἢ καλοπέραση, τὸ κρασί, τὸ γλέντι κι'ἂν αὐτὰ τὰ βάζουμε σὰν τὸν ὑπέρτατο σκοπὸ τῆς ζωῆς μας, τότε, εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὄχι, τὰ θέματα τῆς προτίμησής μας θὰ στριφογυρίζουν ἀδιάκοπα γύρω ἀπ' αὐτά. Κάθε φορὰ ποὺ θὰ θελήσουμε ν' ἀπαρνηθοῦμε τὴν ἀνακρεόντεια αὐτὴ διάθεσή μας, τὸ ἔργο μας, θὰ ξεπέφτει σ' ἕνα γεμάτο ἀφέλειες ἰδεαλισμό. Ἡ δανεικὴ μέσκα τοῦ ἀπόστολου δὲ θὰ μπορέσει νὰ κρύψει τὸ πλατὺ γέλιο τοῦ σατίρου.

Αὐτὴ ὅμως εἶναι μονάχα ἡ μιὰ ὄψη τοῦ ζητήματος. Ἡ ἄλλη ἔχει ἄμεση σχέση, μὲ τὴ θέση τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου στὴν κοινωνία. Ἐὰν τὸ ψυχικό του κλῖμα εἶναι στεῖρο γιὰ καθετὶ τὸ γενναῖο, τὸ καθαρὸ καὶ τὸ τίμιο, τότε τί μπορεῖ τάχα νὰ μᾶς προσφέρει; Βέβαια τὸ πινέλο του ξέρει νὰ σμίγει τὰ χρώματα κι' ἡ καλοφτιαγμένη σύνθεσή του μᾶς δίνει χαρὰ στὰ μάτια. Δὲ θὰ μπορέσει ὅμως ποτὲ νὰ κρούσει τὶς πύλες τῆς ψυχῆς μας, νὰ τὶς ἀνοίξει καὶ νὰ μᾶς χαρίσει τὴ λύτρωση. Γιατὶ πιστεύω πὼς τὸ ὑπέρτατο κριτήριο γιὰ ἕνα ἔργο τέχνης δὲν εἶναι ἡ ὑποβολή, καθὼς νομίζουν πολλοί, μὰ ἡ λύτρωση ποὺ μᾶς δίνει. Ἐκεῖνο τὸ ἔργο εἶναι ἀληθινὰ μεγάλο, ποὺ στὸ ἄκουσμά του ἢ στ' ἀντικρυσμά του, ναιώθουμε κάτιας διαφορετικὸ τὸν ἑαυτό μας πιὸ πλούσιο, πιὸ καλό, πιὸ εὐαίσθητο. Καὶ τὴν τέτοια ἀνάταση δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς τὴ χαρίσει ποτὲ κάποιος, ποὺ κάθε στιγμὴ βαζει πάνω ἀπ' ὁλα τὸ ἀτομό του. Ἐὰν εἴμαστε ἕτοιμοι νὰ συμφωνήσουμε — ἀπὸ δειλία εἴτε ἀπὸ ὑπολογισμό, ἀδιάφορο — μὲ τὴν κάθε κακία, ταπεινότητα, τυραννία κι' ἀδικία, τότε μποροῦμε, ἐὰν κατέχουμε τὴν τεχνικὴ τῆς ἔκφρασης, κι' ἂν οἱ ἄλλοι δὲν ἔχουν τὴ δύναμη ν' αντισταοῦν στὸ σειρηνικό μας τραγοῦδι νὰ τοὺς παρασύρουμε στοὺς βάλτους τῆς ζωῆς, ... ποτὲ δὲ θὰ καταφέρουμε νὰ τοὺς ἀνεβασουμε, ὅσο κι' ἂν ὑποκριτικὰ τὸ προσταθήσουμε, στὶς κορυφές, ἀπάνω ἀπὸ τὰ στενορύμια καὶ τοὺς ἴσκους.

Ἂς μὴν πέσουμε, ὅμως σ' ἕνα ἄλλο λάθος. Νὰ νομίσουμε πὼς ὁ λογοτέχνης πρέπει νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὰ ἥρωας. Μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι. Αὐτὸ εἶναι μιὰ ἄλλη ὑπόθεση. Πρέπει ὅπως ἀπαραίτητα νὰ εἶναι ἄ ν θ ρ ω π ο ς. Νὰ ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ νοιώθει τὴν κάθε δυστυχία. Νὰ μπορεῖ, ἂν ἡ ἀνάγκη τὸ θελήσει, νὰ ὑποφέρει κάπως κι' αὐτὸς γιὰ χάρη ὅλων ἐκείνων ποὺ δὲν ἔχουν μοῖρα στὸν ἥλιο. Νὰ στέκεται μέσα στὴν καθημερινὴ ζωή, μπροστὰ στὰ μικρὰ κι' ἀσήμαντα πράματα, σ' ὅλα ἐκεῖνα ποὺ δὲ θένε μεγάλες ἐξάρσεις καὶ θυσίες, μὲ κάποια ἀνωτερότητα. Νὰ εἶναι τέτοιος ποὺ ὅταν τὸν σμίγουμε, εἴτε σὰ φίλο εἴτε μέσα στὰ γραφτά του, νὰ μᾶς χαρίζει κάποιον παλμὸ ἀλήθειας κι' ἀνθρωπιᾶς. Πρέπει, μὲ μιὰ λέξη, νὰ νοιώθουμε πὼς ἔχει ἤ θ ρ ς.

***

Ὁ ἥλιος ἔλυωσε τὰ χιόνια στὶς κορυφὲς τῶν βουνῶν μας, Ψήλωσαν τὰ στάχυα στοὺς κάμπους μας καὶ πρασίνισαν οἱ πλαγιὲς τῶν λόφων μας. Τὰ λουλούδια σκορπᾶνε τὶς πιὸ γλυκὲς μυρωδιὲς τους καὶ τὰ ζουζούνια βουΐζουν ὁλόγυρά τους. Οἱ θά

Ἡ ξένη ποίηση

ΦΥΓΕΤΕ

Τοῦ Emile VERHAEREN

Φύγετε δῶθε, δεῖχτε μας τὶς πλάτες·
ὅλο τὸ χάνι ἀνήκει στοὺς διαβάτες.

—Δικό μας εἶναι, εἶναι δικό μας
ἀπὸ τρακόσια τόσα χρόνια.
Εἶναι δικό μας ἀπ' τὴν πόρτα
μὲ τὶς βαριές, μακριὲς ἀμπάρες
ὥς ἐκεῖ πάνω στὰ ψηλά του τὰ μπαλκόνια.

—Φύγετε δῶθε, δεῖχτε μας τὶς πλάτες·
ὅλο τὸ χάνι ἀνήκει στοὺς διαβάτες.

—Ἔχει, τὸ ξέρουμε, ραγίσματα πολλὰ
κι ἔχει μεριὲς μεριὲς ρημάξει,
μὰ θὰ γνοιαστοῦμ' ἐμεῖς κι ἄλλος κανεὶς
ἀπ' τὸ κατώφλι ὥς τὶς σοφίτες τὶς ψηλὲς
γιὰ καθετὶ ποὺ θὰ χρειαοτεῖ ν' ἀλλάξει.

—Φύγετε δῶθε, δεῖχτε μας τὶς πλάτες·
ὅλο τὸ χάνι ἀνήκει στοὺς διαβάτες.

—Ἰεροὶ γιὰ μᾶς εἶν' οἱ νεκροί μας,
ποὺ μὲς στὰ δρύινα φέρετρά τους ἡσυχάζουν·
καλότυχοι οἱ νεκροί μας· τὶς φωνὲς τοῦ μίσους,
ποὺ ἀπό 'ναν κάμπο σ' ἄλλονε πηδοῦνε,
δὲν τὶς ἀκοῦν, ὅπως ἐμεῖς, νὰ τοὺς ταράζουν.

—Φύγετε δῶθε, δεῖχτε μας τὶς πλάτες·
ὅλο τὸ χάνι ἀνήκει στοὺς διαβάτες.

—Ἔχουμε τίτλους καὶ δικαίωμά μας
ἕνας ἀιτὸς τὸ θυρεό μας νὰ στολίζει·
εἶναι δικαίωμά μας καὶ τὸ λένε οἱ νόμοι
νά 'χουμ' ἐμεῖς παραπανίσια
κριθάρι, σίκαλη καὶ βρόμη.

—Φύγετε· τὰ καμώματά σας δὲν περνοῦν,
τὰ λόγια σας αὐτὰ πιὰ δὲν τ' ἀκοῦμε.
Φύγετε, φύγετε ἀπὸ δῶ·
ἐμᾶς ὁ τίτλος μας εἶν' ἕνας
καὶ νιῶστε τον καλά: πεινοῦμε.

Μετ. ΘΡ. ΣΤΑΥΡΟΥ

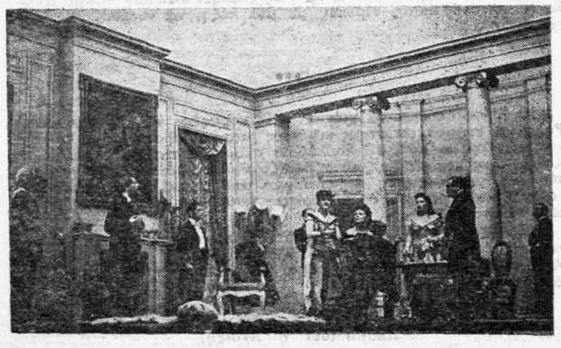

ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ
Σκηνογραφία Γιάννη ΤΣΑΡΟΥΧΗ
γιὰ τὸν «ΗΛΙΘΙΟ» τοῦ Ντοστογιέφσκυ, διασκευὴ Μ. ΣΚΟΥΛΟΥΔΗ

ΟΙ ΑΚΡΙΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

(Ἡ συμβολὴ τοῦ Gregoire)

Τοῦ Γ. ΛΑΜΠΡΙΝΟΥ

Ὑπάρχει ἕνα πρόβλημα στὴν ἑλληνικὴ καὶ στὴν ξένη φιλολογικὴ ἐπιστήμη, ποὺ δὲν ἔχει βρεῖ ἀκόμη τὴν ὁριστικὴ λύση του. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ εἶνε ἡ καταγωγή· ἡ ἔρευνα καὶ ἡ ἱστορικὴ τοποθέτηση τοῦ Ἀκριτικοῦ Ἔπους.

Ὅπως εἶνε γνωστό, γιὰ νὰ ὑπάρξει ἔπος στὴν ποίηση, νὰ τραγουδήσει δηλ. ἐπικὰ ἕνας λαός, πρέπει νὰ προϋπάρξει ἐποποιΐα, δηλ. ἡ ἡρωϊκὴ πράξη τῆς ζωῆς. Στὴ χιλιόχρονη ἱστορία τοῦ Βυζαντίου καὶ μέσα στὴν ἀπέραντη πνευματικὴ ξεραΐλα του, ἀποτελεῖ μιὰν ἀνάπαυλα ξεκουραστικὴ ἡ Ἀκριτικὴ ζωὴ καὶ δράση, ἀπὸ τὸν 7ο ὡς τὸ 10ο αἰώνα περίπου, οἱ Ἀκρίτες, στρατολογημένοι ἀπὸ κάθε ράτσα καὶ λαό, στὴν ὑπηρεσία τῶν Βυζαντινῶν, κρατοῦσαν τὴ φύλαξη τῶν ἄκρων, δηλ. τῶν συνόρων τῆς Αὐτοκρατορίας στὰ βάθη τῆς Μικρασίας ἀπὸ τὸν Ἀραβικὸ κίνδυνο.

Ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη πάλη στοὺς αἰῶνες αὐτοὺς καὶ μέσα στοὺς ἀκρινοὺς Μικρασιατικοὺς τόπους γεννήθηκε ὁ λαϊκὸς Ἀκριτικὸς κύκλος, τὰ ἐπικὰ δηλ. τραγούδια τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πολεμιστῶν ποὺ σώθηκαν, τ' ἀπομεινάρια τους, ὥς τὶς μέρες μας.

Οἱ λόγιοι ὅμως τοῦ Βυζαντίου πάτησαν ἀπάνω στοὺς λαϊκοὺς θρύλους, τὰ τραγούδια καὶ τὶς παραδόσεις γιὰ τοὺς Ἀκρίτες καὶ ἔφτιαξαν ἕνα μακρύτατο χρονικὸ σὲ στίχους ποὺ μιλάει γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση τοῦ Διγενῆ, ἀρχηγοῦ τῶν Ἀκριτῶν. Τὸ χρονικὸ δὲν εἶνε ἕνα, ἔχει διάφορες ἐκδόσεις, γιατὶ καὶ οἱ καλύτεροι διασκευαστές του, κατὰ καιροὺς ἦσαν διάφοροι. Αὐτὸ τὸ ἄθλιο χρονικὸ τῶν Βυζαντινῶν καλυτέρων ἔχει ἀνακηρυχθεῖ — ὄχι ὁ λαϊκὸς κύκλος — τὸ «ἐθνικὸ ἔπος τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων».

Ὑπάρχει λοιπὸν ἕνα πρόβλημα στὴ φιλολογικὴ Ἐπιστήμη, ἑλληνικὴ καὶ ξένη, ποὺ τὸ κέντρο του εἶνε α) ποιὸ γέννησε τὸ ἄλλο, τὰ τραγούδια τὸ ἔπος ἢ τὸ γραφτὸ ἔπος τὰ τραγούδια, καὶ β) ποιὰ εἶνε ἡ ἱστορικὴ ἀξία καὶ τοποθέτηση τῶν γραφτῶν κειμένων τοῦ «ἔπους».

Τὸ πρόβλημα φυσικὰ δὲν ἀναφέρεται γιὰ νὰ λυθεῖ ἐδῶ. Ἀφορμὴ μοῦ δίνει γιὰ τὸ σημείωμα τοῦτο ὁ γνωστὸς Βυζαντινολόγος καὶ δεινὸς Ἀκριτολόγος Gregoire μὲ τὸ βιβλίο του «Διγενῆς Ἀκρίτας κ.λ.π.» ποὺ βγῆκε τελευταῖα (1942) στὴ Ν. Ὑόρκη.

Γιὰ τὸ Gregoire οἱ γνωστὲς ἐκδόσεις τοῦ ἔπους (Τραπεζούντας, Ἄνδρου, Κρυπτοφίρρης, Ἐσκωριάλ, Ὀξφόρδης, πεζό) εἶνε νεώτερες διασκευὲς παραμορφωμένες ἀπὸ τὸν κάθε «ποιητὴ» καλύτερο καὶ προσαρμοσμένες στὴν ὁμιολογία τοῦ κάθε φορὰ Αὐτοκράτορα. Κι' αὐτὸ εἶνε βέβαια σωστό. Ἡ πηγὴ ὅμως ὅλων αὐτῶν πρέπει νὰ εἶνε κάποιο ἀρχικὸ κείμενο, κάποιο ἀρχέτυπο ποὺ θὰ δένεται πιὸ στενὰ μὲ τὴν ἀρχικὴ παράδοση καὶ συνεπῶς τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια.

Ἡ πρωτοτυπία τοῦ Gregoire σὰν Ἀκριτολόγου ἐρευνητὴ βρίσκεται στὴν ἀνακάλυψη καὶ τὴν ὀρθὴ ἐκτίμηση τοῦ ρωσσικοῦ κειμένου, τοῦ πιὸ παλιοῦ ἀπ' ὅλα τὰ γνωστὰ κείμενα (ἀνήκει στὸ 12ο αἰώνα τῆς Κιεβικῆς ἐποχῆς). Τὸ περίφημο αὐτὸ ρωσσικὸ κείμενο (ποὺ οἱ Ἀκριτολόγοι μας τοῦ δίνουν μηδαμινὴ σημασία ἀκριβῶς γιατὶ ἀνατρέπει τοὺς μεγαλοϊδεατικοὺς ἰσχυρισμούς τους) παρουσιάζει τὸ Διγενῆ Ἀκρίτα, ἀντίθετα μὲ τὴν παράδοση ὅλων τῶν ἄλλων γραφτῶν κειμένων τοῦ ἔπους, σὰν ἀντάρτη, φλογερὸ ἀντίπαλο τῆς Αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας.

«Ἀντὶ νὰ συμφιλιωθεῖ, λέει ὁ Gregoire μὲ τὸ Βασιλιᾶ καὶ νὰ «ἐπικυρωθεῖ» ἀπ' αὐτόν, ὁ ἀτίθασσος Διγενῆς πολεμᾶει ἐναντιὰ στὸν Αὐτοκράτορα, τὸν νικᾶει κατὰ κράτος καὶ τὸν ἀποδιώχνει ἀπὸ τὴν ἐπικράτειά του».

Ἀνατρέπεται λοιπὸν ἀπὸ τὸ ρωσσικὸ κείμενο ὅλη ἡ ἱστορικὴ σκηνοθεσία τῶν ἄλλων κειμένων πὼς τάχατες ὁ Διγενῆς ἦτανε ἥρωας μὲν ἀλλὰ πιστὸς ὑπηρέτης τῶν Αὐτοκρατόρων κ.λ.π. καὶ τόσο πολὺ ἐξύμνησε τὴν ἐκδοχὴ τοῦτη ἡ μεγαλοϊδεάτικη φιλολογικὴ μας ἐπιστήμη.

Ὁ Gregoire ἀναπτύσσοντας περίφημα τὴν ἔρευνά του διαπιστώνει πὼς ἡ προσθήκη Βασίλειος στὸ ὄνομα τοῦ Διγενῆ γίνεται μόνο στὰ νεώτερα κείμενα, ἐνῷ παραμένει ἄγνωστη γιὰ τὸ ἀρχαιότερο ρωσσικό, ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ συμβιβασμοῦ καὶ τῆς ὑποταγῆς τῶν Ἀκριτῶν στὸ Βασιλέα. Ἡ προσθήκη συνεπῶς εἶνε ἀποκύημα καλογερικῆς φαντασίας. Ἡ λύση ἀκόμη ποὺ δίνει ὁ Gregoire γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Αὐτοκράτορα Βασίλειος ποὺ ἀναφέρει τὸ ρωσσικὸ καὶ τῆς Κρυπτοφίρρης ἐνῷ τὰ ἄλλα μιλοῦνε γιὰ Ρωμανό, ὅτι δηλ. δὲν πρόκειται γιὰ τὸ Βασίλειο τὸ Βουλγαροκτόνο οὔτε γιὰ τὸ Ρωμανὸ τὸ Λεκαπηνὸ ἀλλὰ γιὰ τὸ Βασίλειο τὸ Α' (867-886), βοηθᾶει στὴ σημαντικωτάτη διαπίστωση πὼς ὅλο τὸ ἱστορικὸ στοιχεῖο τοῦ ρωσσικοῦ κειμένου στηρίζεται στὸ τεράστιο κίνημα ἀνταρσίας τῶν αἱρετικῶν Παυλικιανῶν ποὺ τραβήχτηκαν στὶς Ἀραβικὲς περιοχὲς κι' ἀπὸ κεῖ πολέμησαν φανατικὰ τοὺς Βυζαντινοὺς Αὐτοκράτορες (840-873).

Ἔτσι τὸ ρωσσικὸ κείμενο βρίσκεται πιὸ κοντὰ στὴν πηγὴ τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας καί, γιὰ τὸ λόγο τοῦτο, πρέπει νὰ θεωρηθεῖ περισσότερο πολύτιμο ἀπὸ τὶς νεώτερες παραμορφωμένες καὶ διαστρεβλωμένες ἑλληνικὲς διασκευές.

Ἂν ἐξετάσει βέβαια κανεὶς τὸ Ἀκριτικὸ πρόβλημα στὴν καθολικότητά του, δὲν εἶνε εὔκολο νὰ ἱκανοποιηθεῖ γιὰ τὴν Παυλικιανὴ ἐκδοχὴ ἀπάνω στὴ γενικὴ ἑρμηνεία καὶ ἱστορικὴ τοποθέτηση τοῦ Ἀκριτικοῦ κόσμου. Οἱ Ἀκρίτες δὲν ἀποτελοῦν γενικὰ κίνημα ἀνταρσίας, ἀλλὰ ἰδιότυπο μόνιμο στρατὸ προστασίας τῶν συνόρων. Ὁ γενικὸς τοῦτος χαρακτήρας δέχεται καὶ ἑρμηνεύει τὶς μερικὲς περιπτώσεις τῆς ἀνταρσίας. Ἀπὸ τὶς διάφορες ἐκδοχὲς ἡ μιὰ ἡ Παυλικιανὴ ἀποτυπώνει τὴν ἀλήθειά της ἀλλὰ καὶ τοὺς πόθους της ἀπάνω στὴν προσωπικότητα τοῦ Διγενῆ.

Εἶνε πραγματικὰ ἐπίκαιρη καὶ

(Συνέχεια στὴ σελίδα 100)

ΑΠΟΡΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

Τῆς Μέλπως ΑΞΙΩΤΗ

Τὰ παρακάτω ἀφοροῦν μόνο τὴ μορφὴ ποὺ μεταχειρίζεται ἡ τέχνη γιὰ νὰ ἐκφραστεῖ. Γιατὶ γιὰ τὸ περιεχόμενο δὲ γεννιέται διαφωνία. Εἶναι πάντα καλλίτερο ἐκεῖνο ποὺ ἁρπάζει παραπάνω τὶς μυστήριες φωνὲς τῆς ἐποχῆς του, σὲ πιὸ μεγάλη ἀχτίνα, σύνολο ἀνθρώπινο καὶ θάθος:

ΖΗΤΗΜΑ 1ο

Πάντα ἀπόρησα καὶ ρωτιόμουνα σὲ τί χρησιμεύει ἡ «Κριτικὴ». Ἡ τέχνη δὲ μαθαίνεται. Σὰν τὴν ἐπιστήμη ἢ τὰ γράμματα. Εἶναι μιὰ ἰδιότητα τόσο πολὺ προσωπική, ποὺ δὲ θάτανε λάθος νὰ τὴν πεῖς βιολογική. Δηλαδὴ εἶσαι δημιουργὸς ἀπὸ μιὰ ἐπιλογὴ φυσιολογική, ὅπως εἶσαι ξανθὸς ἢ ἀνάστροφα, Ἐκεῖνο ποὺ μποροῦσες νὰ συμπλήρωνες μὲ τὴν ἐπίμονη δουλειὰ ἢ τὶς γνώσεις, θάτανε λίγο πράμα. Λεπτομέρειες! Ἀλλὰ σημαντικὸς τεχνίτης, μ' ὅποια προσπάθεια δὲ γίνεσαι. Εἶσαι.

Κι' ὁ Ἄγγλος μυθιστοριογράφος Τσάρλς Μόργκαν τὸ λέει γουστόζικα σὲ μιὰ τελευταία του συνέντευξη:

«Μιὰ νύχτα, ὕστερα ἀπ' τὸ δεῖπνο, ὁ πατέρας τοῦ Σέλλεϋ πῆγε νὰ κοιμηθεῖ ὅπως τόχε συνήθεια, καὶ πρὸς μεγάλη του ἔκπληξη, καὶ μπελᾶ, βγῆκε ὁ Πέρσου Μπῦσσε Σέλλεϋ». Ἔχει σ' ὅλη τὴ θεωρία του, μὰ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο νομίζω, ἔχει δίκηο.

Λοιπὸν ἡ κριτικὴ τί θέλει. Πάει νὰ διδάξει; Ποιόν; Τὸν ἀναγνώστη ἢ τὸ δημιουργό; Μὰ ἂν εἶταν εὔκολο νὰ διδάξει, θὰ βλέπαμε δημιουργημένα διεθνῶς «σχολεῖα», εἰδικὰ καὶ συστηματικά, ὅπου νὰ τρέχει ὁ κόσμος. Γιατὶ θάταν ὑπόθεση σπουδαία καὶ σοβαρή. Μὰ τέτοιο πράμα ὡς σήμερα τοὐλάχιστον καὶ στὶς χῶρες ποὺ ξέρομε, δὲν ἔγινε. Κι' οἱ κριτικοὶ περιορίζονται στὰ γραφτά τους.

Καὶ πάλι ἂν εἶταν νάτανε γνῶστες τῆς διεθνοῦς παραγωγῆς, ξένων γλωσσῶν ὥστε νὰ μελετήσανε τὰ κείμενα στὸ πρωτότυπο καὶ τὴν τεχνική στοὺς αἰῶνες, τότε ἀσφαλῶς εἶνε πολύτιμοι ἐπιστήμονες σὰν τοὺς γιατροὺς ἢ τοὺς ἀρχαιολόγους. Ὑπάρξανε τέτοιοι καμπόσοι, ὅπως ὁ Σαϊντ-Μπεὺ στὴ Γαλλία, ὁ Μπιελίνσκυ στὴ Σοβιετικὴ Ρωσσία ποὺ στάθηκαν γιὰ τοὺς διανοούμενους πολὺ χρησιμότατοι. Γιατὶ σίγουρα ὁ Παρθενώνας καταντᾶ πιὸ ὡραῖος ὅταν σοῦ δώσουν τὴ σωστή του ἐξήγηση.

Ἀλλὰ ἡ ἄλλη κριτική; Ποὺ κάποτε δὲν ξέρει ὁ δράστης τῆς ἄλλη ἀπ' τὴ μητρική του γλῶσσα κι' ἁρπάζει τὰ βιβλία καὶ τὰ ἀναντουτυλιάζει καὶ σοῦ λέει κάνω κριτική. Ἐνῷ θάταν σωστὸ νὰ πεῖ: Ἐγὼ ὁ ὑπογραφόμενος διαβάζοντας τὸ τάδε πράμα, μ' ἄρεσε ἢ δὲ μ' ἄρεσε καὶ γιὰ τοὺς τάδε λόγους. Τότε μάλιστα. Γιατὶ τότε ἕνας ἀναγνώστης, ἢ πολλοὶ ἀναγνῶστες μᾶς λένε ἔτσι τὴ γνώμη τους. Ὅπως ὠφελεῖ νὰ τὴν πεῖ καθένας εὐαίσθητος δέχτης τῆς τέχνης.

Μὰ οἱ κριτικοὶ κορδώνουνται καὶ μᾶς μιλοῦν καθολικά. Ἀπ' τὸν ἄμβωνα. Αὐτὸ εἶνε ρόδι. Αὐτὸ εἶνε πράσο, τέλειωσε.

Καὶ τὸ κοινὸ διαβάζοντας τὸ χαραχτηρισμό, εἴτε δὲν ἔχει γνώμη καὶ φουριάζουν τὰ μάτια του καὶ φάπ, βλέπει το ρόδι ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπάρχει τίποτα, εἴτε ἔχει πολλὴ γνώμη, καὶ τότε σκάει στὰ γέλια.

Κι' ὅσο γιὰ τὸν δημιουργό; Ἄλλος τοῦ κι' ἀπάλλις τοῦ νὰ καρτερεῖ τὴ διόρθωσή του ἀπὸ τὴν κριτική. Καὶ τί εἶταν; Κάνας ὑποθάτης; Νὰ στέκει νὰ τὸν περπατᾶς;

Σὰ δὲν εἶνε ἄξιος τεχνίτης, θὰ μπεροέψει χειροτέρα. Θ' ἀκούει λογιω-λογιωνε γοῦστα, καὶ θὰ παραδερνεται. Σὰν ὅμως, ἔχει μεσα του ἐκεῖνη τὴ σπιθοῦλα π' ἀνάβει καὶ κορώνει τότε τὰ κυθερνᾶ μ' αὐτήν. Γ' ἀδύνατά του, ἂν δὲν τὰ καλοθλέπει τὴ μιὰ μέρα, αὔριο τοῦ τὰ δείχτει ἡ ἴδια του ἡ δουλειά (ἄλλο ζήτημα ἂν δὲν μπορεῖ πάντοτε νὰ τὰ σιαχνει).

Καὶ τὸ γουστόζικο εἶνε ὅπου, κατὰ κανόνα, καὶ τὰ καλὰ καὶ τ' ἄσκημα, εἶνε ὁλότελα ἄλλα ἀπ' ὅσα ὁ «κριτικὸς» νομίζει. Γι' αὐτὸ πολλὲς φορὲς πραμα ποὺ τοῦ ἀπόριψε μὲ στόμφο ἡ κριτική, ἂν εἶταν νὰ τὸ ξαναπεῖ θὰ τόλεγε ἀκριβῶς τὸ ἴδιο. Καὶ δὲ θάχε ἄδικο. Εἴπαμε. Τὸ γοῦστο στὴν ἐπίλογή, τὴν καλλιτεχνικὴ εἶνε ἔνστιχτο. Τὸ ἀρίσκεις σὰν τὸ σκύλο ποὺ μὲ τὴ μύτη του πάει στὸ λαγό! Κι' ἀπόδειξη ὅτι πολλοὶ ἄξιοι τεχνίτες, μπόρεσαν νάνε ἀγράμματοι. Ὄχι πὼς εἶνε καὶ προτέρημα ἡ ἀγραμματοσύνη — κάθε ἄλλο — ἀλλὰ τὸ λέω παράδειγμα.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν κι ἀναρωτιέμαι τί χρησιμεύει ἡ κριτική ὅταν δὲν εἶνε: ἢ ἐπιστημονική, ἢ ἀπὸ δέχτη πολὺ εὐαίσθητο τῆς τέχνης. Εὐαίσθητο τὸ ἐλάχιστον τόσο, ὅσο θάτανε κι ἕνας ἀναγνώστης καλός.

Κι' ὅταν δὲν εἶνε ὁ κριτικὸς μήτε ἕνας τέτοιος εὐαίσθητος δέχτης, τότε παρακαλῶ τί γίνεται; Κι ὅταν δυὸ κριτικοὶ πάνω στὸ ἴδιο ἔργο σοῦ λένε ὁλότελα ἀντίθετη κρίση τότε ποιὸν ἀπ' τοὺς δυὸ παρακαλῶ θὰ διαλέξεις; Κι' ὅταν ὁ κριτικὸς σοῦ τύχει εὐαίσθητος μονάχα γιὰ ὁρισμένα εἴδη, νὰ ποῦμε γιὰ τὰ κλασικὰ καὶ δὲν εἶνε σὲ θέση νὰ παρακολουθήσει τὰ ἄλλα, τὰ πιὸ πρωτοποριακά, καὶ βαστᾶ «σπόγγο» καὶ τὰ σβύνει, τότε μὲ δαύτονε τί γίνεται; Γιατὶ ὅλα ταῦτα τὰ πιὸ πάνω, συμβαίνουνε.

Καὶ τότε ἤθελα πολὺ νάξε, ἀ ποιὸς ἀναγνώστης διόρθωσε ποτὲ, ἀπὸ τέτοια κριτικὴ τὸ γοῦστο του καὶ ποιὸς τεχνίτης τὸ ἔργο του. Γιὰ νὰ μὴν πῶ γιὰ τὶς φορὲς ποὺ σίγουρα τοὺς τὸ διαστρέβλωσε, κοπανώντας νοήματα διανοουμενίστικα πάνω σὲ χέρσα «καλὴ γῆ».

Ὅπως κι' ἂν ἔχει ἡ ὑπόθεση ἡ γιατριὰ βρίσκεται ἀλλοῦ. Καὶ τὸ κοινὸ κι' ὁ δημιουργὸς ἔχουν ἄλλο σκολειὸ ὅπου νὰ μαθητέψουνε. Τὸ σκολειὸ τῆς ζωῆς.

Αὐτὴ, κι ἡ πεῖρα, ἡ γνώση της, ἡ ἀγάπη της, οἱ πόθοι τη, τὰ χρόνια, οἱ συνανθρῶποι μας, αὐτοὶ οἱ δασκάλοι οἱ ἔξοχοι δημιουργοῦνε τέχνη, Ὅσο θυθίζε-

(Συνέχεια στὴ σελίδα 100)

Σύγχρονη ποίηση

ΚΡΗΤΗ

Τοῦ Κρίτωνα ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗ

Ἐδῶ καταμεσὶς στὸ πέλαγο εἶνε τὸ ἄνθος τῶν βυθῶν
Τὸ πρῶτο πάτημα τοῦ ἀφρικάνικου ἥλιου
Τὸ φῶς κουρνιάζει τὰ βράδυα στὰ δαφνόφυλλα
μὲ τὴ φωτιὰ στὸ στόμα καὶ τὴν ὑποψία στὰ μάτια
ἀπ' τὰ βυζιὰ τῶν λόφων θρέφουντ' οἱ ἐλιὲς
παίζ' ἡ ἀνάσα Ἑλλάδα μές στὰ στάχυα.
Καὶ σὺ μωρὲ στραβοβορηὰ π' ἀναταραῖς συθέμελα μὲ τὴ φυσούνα σου
τὰ σπλάχνα τοῦ ἥλιου ἀπὸ τὰ σταυροδρόμια τ' οὐρανοῦ
θέλουμε τὸ νησί μας νὰ μερέψει
ἔτσι νὰ μὴν ἀκούγετ' ὁ χορὸς τῶν λουλουδιῶν
κι' ἔρχουνται τὰ καϋμένα τὰ πουλιὰ ἀπ' τοὺς πάγους
μὲ τὰ φτερὰ τῆς καταιγίδας.
Στάσου μωρὲ βορηὰ λίγο ν' ἀκούσουμε
στάζει ἀπ' τὰ ράμφη τους Σιωπὴ Σιωπὴ Σιωπὴ
φέρνουν ἀπ' τὴν Ἀθήνα δάκρυ καὶ χειμῶνα
μέσ' τὴν καρδιά τους τὸ σφυγμό της.
Ἔρχονται νὰ μᾶς ποῦν πὼς πέρασαν
σαράντα μεραρχίες μές ἀπ' τὶς πληγές τους
γιὰ τὸ κόκκινο χιόνι τῆς Ἀλβανίας ποὺ γινε λάβαρο στὰ στέρνα μας
γιὰ τὶς ἑντεκα μέρες ποὺ ἑτοιμάζουνται.
Ἀπ' αὔριο θἄνε μνήμη ἡ Πολιτεία μας
δὲν θὰ μᾶς καταδέχεται οὔτε ἡ γῆς μὲ τὰ σπαρτά της
οἱ ἐλιές μας θὰ πετροβολοῦν τ' ἀφεντικά τους
αἷμα θὰ πιπιλάει ἀπ' τὰ βυζιά μας ὁ ἥλιος τους
τὸ αἷμα μας θὰ κινάει τὶς μηχανές τους.
Ἀπ' αὔριο ἀρχίζουν νὰ μετροῦν ἑντεκα μέρες
γιὰ νὰ ταιριάξουν τὰ συρματοπλέγματα
γιὰ τ' ἁρμυρὰ ἀετόπουλα ποὺ θὰ λουφάξουν.
Δὲν ξέρουνε πὼς ὁ Γιαλός μας ἔχει μιὰ κοχύλαν ἄσφαιρη
ν' ἀντιμηνύσει στὶς καρδιές;
«Ποῦσαι καϋμένε Καπετὰν Μανοῦσο Σφακιανὲ
μὲ τὶς ἑξῆντα πέντε σου Ἄνοιξες
μὲ τὸ τριαντάφυλλο στὸ κούτελο
μὲ τὴ φωτιὰ στὰ στήθια καὶ στὴ φτέρνα
νὰ ξελογιάσεις τ' ἄραχλο τὸ Ρέθεμνο καὶ μᾶς
καὶ μᾶς ποὺ καίει ὁ κίντυνος στ' ἀκροθαλάσσι.
Πάτα μπρὲ Χείμαρρε στὰ νύχια κι' ἄκου...
Ἄκου
Πῶς ἔτρεξε τὴν ἄλλη μέρα τὸ νησί
ὅπως σκαμπίλιζε τὴ νύχτα ὁ Ψηλορείτης
κι' ἔφερε τὴν Ψυχὴ τοῦ Ταύρου μέσα στὸ σκουφὶ
μέσ' τὸ σκουφὶ τοῦ Ἀντάρτη.
Ἄκου ποὺ φτάνουν τὰ πουλιὰ
μιλοῦν ἀντίκρυ οἱ κάβοι μὲ σενιάλα
σειρῆνες πέρα διαλαλοῦν τ' ἀρχίνισμα.
Κουράγιο Παναγιά μου ΜΑΤΩΜΕΝΗ
Κουράγιο Παναγιὰ ΤΑΠΕΙΝΩΜΕΝΗ
Κουράγιο Παναγιά μου ΠΟΝΕΜΕΝΗ
Ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς ἑντεκα μέρες!
Ὄχι ἀπὸ κεῖ τ' ἄρματα
Ἀπὸ τὸν Ἥλιο.

(Ἀπόσπασμα)

Σκηνογραφία τοῦ Νίκου ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΥ
γιὰ τὸν «ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ» τοῦ Νίκου ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Ἡ ἐκπαιδευτική μας σελίδα

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ Η ΑΡΧΗ

Τοῦ Γρ. ΠΕΤΡΩΝΔΑ

Μετὰ τὴ νίκη τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν στὴν Εὐρώπη ὁ τηλέγραφος καὶ τὸ ραδιόφωνο μᾶς μεταδίδουν συχνὰ πληροφορίες γιὰ τὶς προσπάθειες ποὺ γίνονται στὶς χῶρες τῶν νικητῶν γιὰ τὴ μεταρρύθμιση καὶ βελτίωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ τους συστήματος.

Δὲν εἶναι μάλισα πολὺς καιρός, ποὺ τὸ ραδιόφωνο τοῦ Λονδίνου μετέδωκε τὴν εἴδηση ὅτι στὴν Ἀγγλία ἄρχισαν κιόλας νὰ μελετοῦν σοβαρὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης καὶ ὅτι τὸ Κράτος ἀπεφασισε νὰ προσκαλέσει ἀντιπροσώπους ἀπ' ὅλες τὶς χῶρες γιὰ νὰ μελετησουν ἀπὸ κοινοῦ τὸν τρόπο τῆς διαπαιδαγώγησης τοῦ κόσμου.

Οἱ εἰσήσεις αὐτὲς ὅσο κι' ἂν μᾶς φαινονται περιεργες, ἀπὸ μιὰ ἄποψη εἶναι πολὺ ἐνθαρρυντικές, γιατὶ βλέπει κανένας ὅτι οἱ μεγαλοι σύμμαχοι δὲν ἀσχολοῦνται μονάχα μὲ τὸ μοίρασμα τῶν πετρελαίων καὶ τῶν πρωτων ὑλῶν, ἢ με τὴν ἀπόκτηση ναυτικῶν καὶ ἀεροπορικῶν βάσεων. Ἀνάμεσα σ' ὅλες αὐτες τὶς σοβαρὲς φροντίδες ποὺ ἔχουν, τὴ σκέψη τους ἀπασχολεῖ καὶ τὸ ζήτημα τῆς διαπαιδαγώγησης τοῦ κοσμου.

Τί εἴδους τροποποιήσεις καὶ μεταρρυθμισεις σκέφτονται νὰ κάμουν στα ὑπάρχοντα ἐκπαιδευτικὰ συστήματα καὶ τί νέα πράγματα θὰ προτείνουν γιὰ τὴν καλυτερεψη τοῦ κόσμου αὐτοὶ ποὺ ἄρχισαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ ζήτημα δὲ μᾶς εἶναι γνωστό. Μᾶς λείπουν οἱ λεπτομέρειες ποὺ θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ κρίνουμε τὸ πρόγραμμά τους τὸ ἀναμορφωτικό.

Νομιζω ὅμως ὅτι μερικὲς σκέψεις μποροῦμε νὰ κάμουμε πάνω στὶς γενικὲς πληροφορίες ποὺ μᾶς μετέδοσαν, μὲ βαση καὶ ὁδηγο πάντοτε τὴν πεῖρα ποὺ ἀποκτήσαμε ἀπο παρόμοιες προσπάθειες ποὺ ἔγιναν στο παρελθόν. Φαντάζομαι, λοιπόν, ὅτι-ἐφ' ὅσο γίνεται λόγος γιὰ τὴ διαπαιδαγώγηση τῆς ἀνθρωπότητας, πὰς ἡ προσοχὴ καὶ ἡ προσπαθεια τῶν εἰδικῶν αὐτῶν θὰ σταφεῖ γυρω ἀπὸ το προβλημα τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς, ποὺ πρέπει νὰ ἐφαρμοσιεῖ σιὰ σχολειά. Το κέντρο τῆς βαρύτητας, στη νέα αὐτὴ προσπάθεια, θὰ εἶναι καὶ πάλι αὐτό, ποὺ ἐμεῖς οἱ δασκάλοι ἀποκαλοῦμε «ἠθικὴ διαπαιδαγώγηση ιοῦ ἀτόμου».

Τέτοιου εἴδους προσπάθειες ἄλλως τε δὲν εἶναι ἡ πρωτη φορὰ ποὺ γίνουνται. Παντοτε, ὕστερα ἀπὸ μιὰ μεγάλη καταστροφὴ καὶ ἕνα αἱματοκυλισμα, ἡ ἀνθρωπότητα συνηθίζει νὰ στρέφει τὴν προσοχή της στὴν ἀγωγή, στὴν ἐλαττωματικότητα τῆς ὁποιας φορτώνει ὅλα τὰ κακὰ καὶ ὅλη τὴν κακοδαιμονία της. Το σχολειό, σὲ παρόμοιες περιπτώσεις, στάθηκε σχεδὸν πάντοτε γιὰ τὴν ταλαιπωρημένη ἀνθρωπότητα ἡ μοναδικὴ σανίδα σωτηρίας. Ὁ ρόλος του θεωρήθηκε ἀποτελεσματικὸς γιὰ τὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ ἀτόμου καὶ γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς κοινωνίας καλύτερης καὶ ἀνθρωπινότερης.

Νομίζω ὅμως ὅτι στὸ ρόλο τοῦ σχολειοῦ καὶ γενικὰ στὴ δύναμη τῆς ἀγωγῆς ἀποδόθηκε πολὺ μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ κείνη ποὺ ἠμπορεῖ νὰ ἔχει στὴν πραγματικότητα. Αὐτὸ μερικὲς φορὲς ἐγίνεσο σκόπιμα, γιατὶ οἱ ἐπιτήδειοι καὶ συμφεροντολόγοι ἀποκοιμιζαν ἔτσι καὶ ξεγελοῦσαν τοὺς λαούς, λέγοντάς τους ὅτι οἱ πόλεμοι καὶ οἱ καταστροφὲς ἔρχονται στὸν κόσμο, γιατὶ οἱ ἄνθρωποι δὲ διαπαιδαγωγήθηκαν ὅπως ἔπρεπε ἀπὸ τὸ σχολειο. Μερικὲς ὅμως φορὲς πάλι ἡ πίστη αὐτὴ στὴν ἀπεριόριστη δύναμη τῆς ἀγωγῆς ἤτανε εἰλικρινὴς καὶ δὲν ἔκρυβε μεσα της καμμιὰ κακὴ πρόθεση καὶ ἀπάτη.

Βέβαια σὰν δάσκαλος πιστεύω στὴ δύναμη τῆς ἀγωγῆς καὶ θεωρῶ το σχολειὸ σπουδαῖο παράγοντα για τὴν ἠθικὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ ἀτομου. Τὸ ἀντίθετο θὰ ἤτων ἀποκαρδιωτικὸ καὶ γιὰ μένα καὶ γιὰ τοὺς δασκάλους ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ δύναμη ὅμως τοῦ σχολειοῦ καὶ γενικὰ τῆς ἀγωγῆς μὲ ὅλους τοὺς γνωστοὺς παραγοντες ποὺ ἐξασκουν ἐπίδραση ἐπανω στὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀτομου θὰ ἤτανε πραγματικὰ μεγάλη καὶ ἀποτελεσματικὴ καὶ γιὰ τὴν ἠθικὴ διαπαιδαγώγηση τῆς κοινωνίας, ἂν οἱ ἠθικοὶ σκοποὶ καὶ τῶν δυο ἦσαν οἱ ἴδιοι, πρᾶγμα ποὺ δὲ συμβαίνει καθόλου στὴν πραγματικότητα. Ἡ συνταύτιση ἠθικῶν σκοπῶν σχολειοῦ καὶ κοινωνιας εἶναι μόνο φαινομενική. Οὐσιαστικὰ οἱ ἠθικὲς ἀρχὲς μὲ τὶς ὁποῖες τὸ σχολειο μορφώνει τοὺς τροφιμους του εἶναι διαφορετικὲς ἀπὸ κείνες ποῦ ἐπικρατοῦν στὴν κοινωνία μέσα στὴν ὁποία προορίζεται νὰ ζήσει.

Ὁ διχασμὸς αὐτὸς τῆς ἠθικῆς σὲ δυὸ μέρη καὶ ἡ ἀντίθεση ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ἠθικῆς ποὺ ἀπέκτησε τὸ ἄτομο μὲ τὴν ἀγωγὴ καὶ κείνης ποὺ ἐπικρατεῖ μέσα στὴν κοινωνία, ποὺ τοῦ γίνεται αἰσθητὴ ἀπὸ τὰ πρῶτα του βήματα, τοῦ δημιουργεῖ μεγάλα ἐμπόδια καὶ δυσκολευει τὴν προσαρμογή του σ' αὐτή. Καὶ νὰ θέλει δὲ μπορεῖ νὰ ζήσει ἠθικά, γιατὶ ἠθικὴ ζωὴ ὑπαρχει μονάχα ἐκεῖ ποὺ τὸ ἴδιο τὸ ἄτομο ἐκεῖνα τοὺς σκοπούς, ποὺ προβάλλουν μπροστά του. Τότε μονάχα δουλεύει καὶ μὲ ἀφοσίωση γιὰ τὴν πραγματοποίησή τους.

Τί γινεται δμως κατόπι; Ἐπειδὴ τὸ ἄτομο εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ ζήσει, μεσα στὴν κοινωνία, γιατὶ αὐτὸς εἶναι ὁ προορισμός του, τότε κατ' ἀνάγκη, γιὰ νὰ τὸ κατορθώσει, ὑποχρεώνεται νὰ προσαρμοσιεῖ μὲ τὶς ἠθικὲς ἀρχὲς ποὺ ἐπικρατοῦν σ' αὐτη καὶ νὰ στείλει περίπατο ὅλες τὶς ἠθικὲς ἀρχὲς μὲ τὶς ὁποῖες τὸ ἐφοδιασαν προηγουμένως.

Ἡ ἠθικὴ εἶναι κάτι, ποὺ κανονιζει τὶς σχέσεις μας μὲ τοὺς συνανθρώπους μας μέσα στὴν κοινωνία. Ἔξω ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ δὲν ὑπάρχει ἠθικὴ, οὔτε ἠθικὴ ζωή. Τὸ σχολειὸ ἂν θέλει νὰ ὑποβοηθήσει τὴν προσαρμογὴ τοῦ ἀτόμου στὴν κοινωνία καὶ την ὁμολη του συμβίωση μὲ τοὺς συνανθρώπους του, ὅπως ἔχει ὑποχρέωση νὰ τὸ κάμει, δὲ μπορεῖ νὰ παραγνωριζει τὴ βασικὴ αὐτὴ ἀρχὴ καὶ οὔτε νὰ ἀγνοεῖ τὶς ἠθικὲς ἀρχές, ποὺ ἐπικρατοῦν στὴν κοινωνία.

Βέβαια ἡ Νέα Ἀγωγὴ δὲν παραγνώρισε ποτὲ τὴν κοινωνικὴ μόρφωση τῶν τροφίμων της καὶ οὔτε ἀγνόησε τὴν ἀντίθεση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἠθικὴ τοῦ σχολειοῦ καὶ κείνη τῆς κοινωνίας. Ἀπεναντίας πρόσεξε σ' αὐτὰ τὰ πράγματα πολὺ καὶ τοὺς ἔδωσε ὅλη τὴν ἀπαιτούμενη σπουδαιότητα. Τὸ λάθος της εἶναι ὅτι ἐπίστευε, πὼς θὰ μποροῦσε μὲ τὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ ἀτόμου μέσο τοῦ σχολειοῦ καὶ μὲ τὴν κοινωνικὴ διοφώτιση καὶ ἀλλάξει τὴν κοινωνία καὶ νὰ ἐπιβάλει σ' αὐτὴ τὶς ἀπόψεις της.

Ἡ ἀποτυχία της σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα εἶναι ἀναμφισβήτητη. Χρόνια τώρα ἀγωνίζεται χωρὶς νὰ κατορθώσει μεγάλα πράγματα. Ἀπὸ μικρὰ διδάσκει στα ἄτομα τη φιλαλήθεια, τὴν ἀλληλεγγύη, τη δικαιοσύνη καὶ ὅλες τις ἀρετες, καὶ ὅμως στὴν κοινωνία κάνουν το ἀντίθετο. Πρᾶγμα ποὺ θὰ πεῖ πὼς ἡ κοινωνικὴ πραγματικότητα, ποὺ κανονίζει τὴν ἠθικὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων ἐχει πολὺ μεγαλύτερη δύναμη ἀπὸ τὰ ὡραῖα λόγια μὲ τὰ ὁποῖα παραγεμίζουν τὸ ὑποουνείδητο τῶν παιδιῶν οἱ δασκάλοι, προσπαθώντας ἔτσι νὰ τοὺς μορφώσουν ἠθικὴ συνείδηση, και γι' αὐτὸ μόλις βρεσοῦν μέσα σ'αὐτὴν τοὺς ἐπιβάλλεται, εἴτε τὸ θέλουν εἴτε δὲν τὸ θέλουν.

Καὶ γεννιέται τὸ ἐρώτημα: Μπροστὰ σ' αὐτὴν τὴν τραγικὴ ἀντίθεση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἠθικὴ μὲ τὴν ὁλοία το σχολειὸ ἐφοσίασε τὸν τρόφιμό του καὶ κείνης ποὺ συναντᾶ μόλις μπεῖ στὴν κοινωνία, τί πρέπει νὰ γινει; Πῶς θὰ ἐξουδετερωθεῖ αὐτὴ ἡ ἀντίθεση καὶ νὰ παύσει ἔτσι τὸ μεγάλο δρᾶμα τοῦ ἀτόμου, ποὺ ἀρχίζει μόλις μπεῖ στὴν κοινωνία, μέσα στὴν ὁποία βρίσκει τελείως διαφορετικὲς ἀρχὲς ἀπὸ κείνες ποὺ ἔμαθε καὶ διδαχτηκε νὰ ἐκτιμᾶ στὸ σχολειό;

Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτὸ ὅσο τολμηρὴ καὶ ἂν εἶναι δὲ νομίζω ὅτι εἶναι πολὺ δύσκολη, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν πικρὴ πεῖρα, ποὺ μᾶς ἔδωσε τὸ παρελθόν. Ἡ ἀπάντηση αὐτὴ δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τοῦτη: Ἐφ' ὅσον τὸ σχολειὸ καὶ γενικὰ ἡ Ἀγωγὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπιβάλουν στὴν κοινωνία τὶς ἀπόψεις τους, τότε οἱ προσπάθειες ἐκείνων ποὺ θέλουν ἕναν κόσμο καλύτερο καὶ ἀνθρωπινότερο πρέπει ν' ἀρχίσουν ἀπὸ τὴν κοινωνία. Αὐτὴν πρέπει πρῶτα νὰ προσπαθήσουν νὰ διορθώσουν, ἂν θέλουν καὶ τὸ σχολειὸ κατόπι νὰ ἐκπληρώσει τὴν ἀποστολή του καὶ νὰ ὑποβοηθήσει τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν πρόοδο τῶν ἀτόμων καὶ τῆς κοινωνίας.

Γιὰ νὰ κατορθωθεῖ ὅμως αὐτὸ δὲ φτάνουν μονάχα τὰ ὡραῖα λόγια. Αὐτὰ μπορεῖ νὰ ἔχουν ἐπίδραση ἰσαμε ἕνα ὁρισμένο σημεῖο. Ἡ κοινωνία γιὰ νὰ ἀλλάξει πρέπει ν' ἀλλάξουν πρῶτα οἱ δυσμενεῖς κοινωνικὲς συνθῆκες καὶ οἱ ὅροι τῆς ζωῆς, ποὺ διαφθειρουν καὶ ἐξαθλιώνουν τοὺς ἀνθρωπους καὶ τοὺς κάνουν κακούς. Ὅταν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀπαρτίζουν τὴν κοινωνία ζεῖ κάτω ἀπὸ συνθῆκες πανάθλιες, μέσα στὴν ἀδικία καὶ τὴν ἐκμετάλλευση, μέσα στὴ φτώχεια καὶ τὴν κακομοιριά, ποὺ εἶναι οἱ κυριώτερες αἰτίες τοῦ ἠθικοῦ ξεπεσμοῦ, τότε εἶναι ἀστεῖο νὰ πιστεύουμε πὼς μπορεῖ νὰ καλυτερέψει ὁ κόσμος μὲ τὰ καλὰ λόγια καὶ τὴ διαφώτιση μονάχα. Στὴν περίπτωση αὐτὴ χρειάζονται μέσα θετικώτερα καὶ πιὸ ἀποτελεσματικά, ποὺ θὰ ἀφαιρέσουν μιὰ γιὰ πάντα τὶς αἰτίες, ποὺ προκαλοῦν τὴν κοινωνικὴ γάγγραινα. Τὰ ἡμίμετρα δὲν ἔχουν πέρασῃ σὰ αὐτὰ εἶναι μονάχα γιὰ νὰ ξεγελάσουν τὸν κόσμο καὶ νὰ διαιωνίσουν τὸ κακό.

Αὐτὴ ὅμως ἡ ἀλλαγὴ τῶν ὅρων ζωῆς καὶ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, ποὺ θεωροῦμε ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπικράτηση ὑγιῶν ἠθικῶν ἀρχῶν στὴν κοινωνία θὰ πραγματοποιηθεῖ μονάχα μὲ τὴν ἐφαρμογὴ πολιτειακῶν συστημάτων τέτοιων, ποὺ νὰ ἐξασφαλίζουν σ' ὅλους τοὺς πολίτες ἴσα δικαιώματα χωρὶς οἱ ὀλίγοι νὰ μποροῦν νὰ ἐκμεταλλεύουνται τοὺς πολλοὺς καὶ νὰ δημιουργοῦνται ἔτσι τάξεις προνομιοῦχες κηφήνων καὶ ἐκμεταλλευτῶν.

Μὲ καθεστῶτα κεφαλαιοκρατικά, ποὺ ἔχουν ὡς κύριο χορακτηριστικὸ τὴν ἐκμετάλλευση καὶ ποὺ δημιουργοῦν ἀνάμεσα στοὺς λαούς καὶ τὰ ἄτομα ἀθέμιτους συναγωνισμούς, μονάχα κακὲς κοινωνίες καὶ διεφθαρμενα ἄτομα μποροῦν νὰ ὑπάρχουν, γιατὶ αὐτὰ μονάχα ἔχουν πέρασῃ. Τὰ ἄλλα ἡ ζοῦν στὸ περιθώριο ἢ κατατσακίζονται. Γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ προοδέψουν πρέπει πρῶτα νὰ συμβιβασθοῦν μαζὶ της καὶ νὰ προσαρμοσσοῦν χωρὶς ἐπιφύλαξη μὲ τὶς ἠθικὲς ἀρχὲς καὶ τὶς ἀπόψεις της. Κάτω ἀπὸ τέτια καθεστῶτα οἱ κοινωνίες ὀλίγο διαφέρουν ἀπὸ τὶς ζοῦγκλες, μέσα στὶς ὁποῖες οἱ ἄνθρωποι μοιρσια μετατρέπονται σὲ ἄγρια θηρία, ποὺ τὸ ἕνα προσπαθεῖ νὰ κατασπαράξει τὸ ἄλλο.

Μοιάχα μέσα σὲ μιὰν ἀληθινὴ Δημοκρατία μποροῦν νὰ δημιουργηθουν ὅροι ζωῆς τέτοιοι γιὰ κάθε πολίτη, ποὺ νὰ ἔχουν ἀγαθὴ ἐπίδραση ἐπάνω στὴν ἠθικὴ του συμπεριφορὰ καὶ στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς συνανθρώπους του.

Ἂν λοιπόν, οἱ ἐπίσημοι αὐτοὶ ἀναμορφωτές, ποὺ ἀνέλαβαν νὰ μελετήσουν τὰ παιδαγωγικὰ συστήματα γιὰ τὴ ἠθικοποίησυν τὴν ἀνθρωπότητα εἶναι εἰλικρινεῖς στὶς προθέσεις τους, τότε ἂς μὴ περιορίσουν τὶς προσπάθειες τους στὸ σχολειὸ μονάχα, ἀλλὰ ἂς στρέφοῦν πρῶτα στὴν κοινωνία κι' ἂς ἀρχίσουν ἀπ' αὐτὴ τὸ ἀναμορφωτικό τους ἔργο, ἂν θέλουν νὰ ἐπιτύχουν στὸ σκοπό τους.

Το σχολειὸ θὰ βοηθήσει τὸ ἔργο τους, ἂν οἱ σκοποι του ἐναρμονιστοῦν μὲ τοὺς σκοποὺς τῆς κοινωνιας. Σὰν μέρος τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ θὰ μπορέσει τότε νὰ παιξει ἀποτελεσματικὰ τὸ ρόλο του καὶ νὰ βοηθήσει τὴν καλλιτεχνὴ κοὶ τὴν ἠθικὴ διαπαιδαγώγηση τῆς κοινωνίας, γιατὶ θὰ πάψει ἡ ἀντίθεση ποὺ τὸ χωρίζει ἀπ' αὐτή. Δε μπορεῖ τὸ σχολειὸ νὰ κάνει σιοὺς τροφίμους του γιὰ δικαιοσύνη καὶ φιλαλήθεια, ὅταν στὴ κοινωνία, μέσα στὴν ὁποία ἐιοιμᾶζονται νὰ ζήσουν, ἐπικρατεῖ ἡ ἀδικία καὶ ἡ ψευτιά. Οὔτε νὰ τοὺς διδάσκει τὴν ἀλληλεγγύη ἀπέναντι στὴν ὁλότητα, ὅταν ἡ ὁλότητα αὐτὴ ἔχει σὰν κύριό της χορακτηριστικὸ τὸ ἀλληλοφάγωμα τῶν μελῶν της. Μία τέτοια προσπαθεια εἶναι καθαρὰ ματαιοπονία καὶ ἂν προκειται νὰ συνεχιστεῖ, τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι μηδέν.

Ἡ διδασκαλία ἄλλωστε τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς, ποὺ ἀπουσχολεῖ σήμερα τὴν προσοχὴ τῶν εἰδικῶν ἔχει σημειώσει κατὰ τὰ τελευταία χρόνια τέτοιο πρόοδο, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα, ἂν αὐτὰ δὲν ἐξουδετερώνονταν ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς κοινωνίας. Τὸ νέο σχολειὸ ἔχει κάμει τεράστια πρόοδο στὸ κεφάλαιο αὐτό. Τὴν ψυχολόγηση παλαιὰ μέθοδο τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας, ποὺ περιοριζότανε στὶς ἄκαιρες καὶ φλύαρες ἠθικὲς συμβουλές, ἀντικατέστησε μὲ τὴν ἠθικὴ δράση διοργανώνοντας συστηματικὰ καὶ κατάλληλα γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, τὴν ἐξωσχολικὴ ζωή. Τὸ σχολικὸ περιβάλλον

Τὸ ξένο διήγημα

ΕΝΑ ΚΟΡΙΤΣΙ ΑΠ' ΤΟ ΑΛΗ-ΜΠΟΥΝΑΡ

Τοῦ Γιουγκοσλαύου συγγραφέα Νάταν ΡΙΜΠΑΚ

Τίποτα δὲν τοῦ ἀπόμενε πιὰ ἐξὸν ἀπὸ μιὰ σφαῖρα στὸ πιστόλι κ' ἡ ἐλπίδα στὴν καρδιά. Ὡστόσο, ὁ Σέργιος Κρομτσένκο, νικώντας τὸν πόνο ποὺ ἔνοιωθε στὸ πόδι, σερνότανε στὸ στενὸ καὶ γιομάτο χαμόκλαδα μονοπάτι ποὺ σκαρφάλωνε στὸ βουνό. Ἡ λάσπη κολλοῦσε στὰ γόνατα, χωνότανε στὰ νύχια, ἀνακατευότανε μὲ τὸ αἷμα στὶς γιομάτες πληγὲς ἀπαλαμες τῶν χεριῶν του. Ὁ Κρομτσένκο ἀνάσαινε μὲ δυσκολία μα ὡστόσο εἶχε καὶ σταθερὴν ἐλπίδα νὰ ξεφυγεῖ ἀπὸ τοὺς διῶχτες του. Τὸ μονοπάτι ἀνηφόριζε, ἀπότομο, στὸ βουνό. Ὁ Κρομτσένκο ἔνοιωθε νὰ τὸν ἀφήνουν οἱ δυναμές του. Τὸ χέρι του ἀναζήτησε τὸ πιστόλι του στὸ στῆθος, κάτω ἀπὸ τὸ μανδύα του. Ἰσακιαμένος, ἐξαντλημένος, ἐμεινε ἐσπλωμένος πάνω στὴ μουσκεμένη ἀπὸ τὴ βροχὴ γῆ, κι' ἀκούμπησε τὸ μάγουλό του.

Τὰ θλέφαρά του κλείσανε χωρὶς νὰ θέλει. Ξανάζησε μὲ τὴ σκέψη τὸ πρωτινὸ ποὺ πέρασε. Ξανάδε τὸ γκρίζον οὐρανὸ τὰ κομματιασμένα σύννεφα, καὶ τὶς κορφὲς τῶν δουνῶν ποὺ ξετυλιγόντανε κάτω ἀπὸ τὸ φτερὸ τοῦ καταδιωχτικοῦ του. Εἶδε τριγύρω του τὶς ἀναρίθμητες τοῦφες καπνοῦ ἀτὸ τὶς βόμβες ποὺ σκάγανε. Εἶδε ἀυὸ «Μέσσερ» κι' ὕστερα ἄλλο ἕνα τρίτο, στὸ πλάϊ. Τραβοῦσανε στὰ δυτικὰ μὰ ὁ Κρομτσένκο δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς ἀφήσει νὰ πᾶνε καὶ δὲν τοὺς ἄφησε.

Καὶ τώρα, ξαπλωμένος σ' ἐ μουσκεμένο χῶμα, τυραγνισμένος ἀπὸ ἀνυπόφορο πόνο, καταλάβαινε πὼς ἀφοῦ εἶχε ρίξει τὰ δυὸ «Μέσσερ» δὲν θὰ ὠφελοῦσε νὰ καταδιώξει καὶ τὸ τρίτο, γιατὶ στὸ κάτω, κάτω θὰ τὄρριχνε κι' αὐτὸ μιὰ μέρα.

Εἶχε τώρα ὅλο τὸν καιρὸ νὰ κρίνει τὴν κατάσταση, τώρα ποὺ τόσες ὧρες πέρασαν, ὕστερα ἀπὸ τὴ μαχή. Μὰ τὴ στιγμὴ ποὺ ἀντίκρυσε τὸ Γερμανό, μιὰ μοναδικὴ σκέψη τὸν κυρίεψε: νὰ τὸ ριχτεῖ! Τὸν ἔρριξε τὸ Γερμανό. Μιὰ γυτπήθηκε καὶ τὸ ἀεροπλάνο τοῦ Κρομτσένκο κι' αὐτὸς πήοησε μὲ ἀλεξίπτωτο.. Κατάλαβε ἀμέσως πὼς δυνατὸς ἄνεμος τὸν ἔφερνε κατὰ τὸ ἐχθρικὸ ἔδαφος. Ὕστερα ἔνοιωσε ζωηρὸ πόνο στὰ πόδια. Οἱ Γερμανοὶ πυροβολοῦσαν ἀπὸ κάτω. Πυροβόλησε κι' αὐτὸς καὶ ἀποφάσισε νὰ χτυπήσει μὲ τὴ στερνή του σφαῖρα τὸν ἑαυτό του. Μὰ ἡ σκέψη τοῦτη τοῦ φάνηκε ἀνόητη. «Νὰ χτυπισεσαι τρία χρόνια μὲ τοὺς Γερμανοὺς στὸν ἀέρα, νὰ φορεῖς δυὸ σειρὲς παράσημα στὸ μανδύα σου, ἀπόδειξη γιὰ τὰ δοξασμένα σου κατορθώματα, νὰ περάσεις πολεμώντας τὸν οὐρανὸ τῆς Ρουμανίας, τῆς Βουλγαρίας, κι' ἐδῶ πάνω ἀπὸ τὸ γιουγκοσλαΰϊκο ἔδαφος νὰ θρεῖς τὸ θάνατο;»

Τρεῖς Γερμανοὶ τὸν κυνηγοῦσαν. Ὁ Κρομτσένκο ἔκανε πὸν πεθαμένο καὶ τοὺς ἄφησε νὰ πλησιάσουνε πολὺ κοντά. Σὰν γλυστρήσανε σούρνοντας κοντά του, δυὸ πιστολιὲς ἀκινητήσανε ξαφνικὰ χάμου δυὸ κορμιά. Ὁ τρίτος, ἔρπόντας πάντα, ξεμάκρυνε βιαστικά. Μιὰ σφαῖρα τοῦ ἀπόμενε πιὰ τοῦ Κρομτσένκο καὶ δὲ θέλησε νὰ τὴ χάσει. Ἀποφάσισε νὰ τραβήξει στὸ βουνὸ καὶ ν' ἀνταμώσει τοὺς παρτιζάνους. Οἱ ὧρες ἀκολουθοῦσανε, γιομάτες ἀγωνία. Ἡ νύχτα πλάκωσε. Αὐτὸς σερνότανε πάντα, κατανικώντας τὸν πόνο καὶ τὴν κούραση. Τὸ αἷμα ἔτρεχε ἀπὸ τὶς πολάμες του. Τσοῦζαν ἀπὸ τὸ χῶμα τὰ ξεγδαρμένα δάχτυλά του.

Καὶ νατος τώρα ξαπλωμένος, ἀποκαμωμένος, νὰ σφίγγεται πάνω στὴ γῆ καὶ νὰ ξαναφέρνει στὴ θύμηση ὅλα ὅσα περάσανε στὶς τελευταῖες εἴκοσι τέσσερες ὧρες. Δὲν ἄκουσε ἔτσι τὰ προσεχτικὰ βήματα τῶν Γερμανῶν ποὺ ἀνηφερίζανε τὸ μονοπάτι, οὔτε τοῦ σκύλου τὰ γαυγίσματα. Δὲν ἔνοιωσε πάνω στὴ ράχη του τὸ πόδι τοῦ ζώου μήτε πὼς τὸ κορμί του τ' ἀγγίξανε χέρια ἐχθρικά. Ἦτανε ξαπλωμένος ἀναίσθητος. Οἱ Γερμανοὶ τὸν φορτώσανε σὲ μιὰ σκηνὴ καὶ τὸν κουβαλήσανε στὸ χωριό, κυττάζοντας τριγύρω τους φοβισμένα. «Πετύχαμε!» καυχιόντανε μὲ τὴ σειρά. «Γιὰ ἕνα τέτοιον αἰχμάλωτο θὰ πάρουμε παράσημο!».

Ὁ Γερμανὸς ποὺ τὅκασε ὅταν ἀπάντησε ὁ Κρομτσένκο μὲ πιστολιὲς, κι' ἔφερε ἀπὸ τὸ χωριὸ τοὺς δυὸ ἄλλους φαινόταν ἰδιάτερα φαφλατᾶς. Μέτρησε τὰ παράσημα ποὺ φοροῦσε ὁ αἰχμάλωτος στὸ μανδύα του κι' ἔλεγε ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, μὲ χαραχτηριστικὸ μορφασμό:

—Σπουδαῖος πιλότος θάναι!

Οἱ Γερμανοὶ τὸν φέρανε στὸ χωριό. Μπήκανε στὸ καλύβι τοῦ Σάβα Ντράγκιτς καὶ ρίξανε στὸ πάτωμα τὸ δεμένο ὁπλοχαγό. Μὲ τὸ τράνταγμα ὁ Κρομτσένκο ἤρθε στὸν ἑαυτό του κι' ἀρχίνησε νὰ βογγᾶ. Ἄνοιξε μὲ προσπάθεια τὰ μάτια κι' εἶδε πάνω ἀπὸ τὸ πρόσωπό του τὴν ἀπειλητικὴ μουσοῦδα τοῦ μολοσσοῦ καὶ τοὺς τρεῖς Γερμανούς, ὁπλισμένους μὲ αὐτόματα. Εἶδε ὕστερα πίσω ἀπὸ τὴν πορτα ἕνα γέρο με γκρίζα μαλλια καὶ πανω ἀπο τὸν ὦμο του νὰ κυττάζει ἕνα πρόσωπο κορίτσιοῦ.

«Εἶναι τὸ τέλος», σκέφτηκε καὶ ξανάχασε τὶς αἰσθήσεις. Οἱ Γερμανοι σοζητησανε γιὰ τὴν τύχη του αἰχμαλωτου. Ἦτανε μονάχα τρεις, κι' ὁ δρόμος για τὴν ποιλτεία περνουσε μεσ' ἀπο ἕνα πυκνὸ δάσος, οπου ὑπήρχανε παρτιζάνοι. Οἱ Γερμανοι ἀποφάσισαν νὰ περάσουνε τὴ νύχτα στὸ χωριὸ καὶ νὰ πάρουνε τὸ δρόμο τὴν αὐγή.

Ὁ Σάβας Ντράγκιτς κύτταζε τὸ δεμένο ἀξιωματικὸ κι' ἡ καρδιὰ του ἔσταζ' αἷμα. Οἱ Γερμανοὶ καθήσανε σὰν ἀφεντάδες στὸ τραπέζι, τραβήξανε κρασὶ ἀπὸ το βαρέλι, χτυπήσανε τὴ γροθιὰ ἀπειλήσανε τὸν ἀνάισθητο αἰχμάλωτο καὶ βάλανε τὶς φωνὲς στὸ Σάβα. Ὁ γέρος σωπαινε. Στὰ τελευταῖα τοῦτα χρόνια εἶχε μαθει νὰ σωπαινει καὶ νὰ ὑπομένει. Καὶ τώρα στὸ χωριὸ τοῦ Ἀλῆ Μπουναρ, ποὺ τόση ζωὴ εἶχε πρωτα, ἀπόμενε μονάχα αὐτός, ἡ ἐγγόνα του καὶ λίγοι γέροι καὶ γρηές.

Ἡ Μάρω ἔμπαινε στὰ δεκαεφτά της χρόνια. Ὁ πατέρας της, ὁ γυιὸς τοῦ Σάβα Ντράγκιτς, χτυπιότανε στὰ βουνὰ μὲ τοὺς Γερμανούς. Τὴν ἀδερφή του τὴν κρέμασαν οἱ Γερμανοὶ κι' ἕνα γερμανικὸ τάνκ λιάνισε τὴ γιαγιά. Ἡ Μάρω δὲν ἤθελε νὰ μεῖνει ἐκεῖ, νὰ περιμένει σταυρώνοντας τὰ χέρια. Μὰ ὁ πατέρας διάταξε νὰ μὴν ἀφήσει καθόλου τὸν παποῦ.

Ἡ Μάρω κάθησε σὲ μιὰ πέτρα κοντὰ στὴν καλύβα καὶ συλλογιότανε: «Τί πρέπει νὰ γίνει;» Ἡ καρδιὰ της ἤτανε σφιγμένη. Ἡ πρώτη της σκέψη ἤταν νὰ τρέξει καὶ νὰ φέρει τοὺς ἀντάρτες. Μὰ τὴν ἀποδιωξε. Πραγματικά, ὡς ποὺ νὰ πάει νὰ τοὺς βρεῖ καὶ νὰ γυρίσει μαζί τους οἱ Γερμανοὶ θὰχανε φύγει μὲ τὸν αἰχμάλωτο. «Τί νὰ γίνει λοιπόν;» Ἔπρεπε νὰ σώσει τὸν αἰχμάλωτο μὲ κάθε θυσία. Ξαφνικὰ τῆς ἤρθε μιὰ ἰδέα. Πετάχτηκε ἀπότομα καὶ χάθηκε. Ξαναγύρισε σὲ μισὴ ὥρα. Ὁ παποῦς στεκότανε στὸ κατώφλι καὶ τὴν περίμενε. Ἡ Μάρω κρατοῦσε στὴν ποδιὰ της μιὰ ζωντανὴ χήνα κι' ἕνα μεγάλο σταμνὶ στὸ χέρι.

— Τάφερα γι' αὐτοὺς, εἶπε στὸν παποῦ.

— Γι

ΑΠΟΡΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 97)

σαι σ' αὐτά, ὅτι κι ἄν εἶσαι κέρδος θἄχεις. Κι' ὅσο αὐτὰ ἀγκαλιάζεις μ' ἀνοιχτὰ μάτια νὰ τὰ δεῖς καλά, τόσο κι' ἐκεῖνα σ' ἀγκαλιάζουνε καὶ σὲ πᾶν ὅλο πιὸ σωστά.

ΖΗΤΗΜΑ 2ο

Μὰ εἶνε καὶ κάτι ἄλλο. Εἶνε ἐκεῖνος ὁ χαβὰς ποὺ τελευταῖα ἀρχίσανε. «Τὰ γραφτὰ τῆς Ἀντίστασης δὲν μπῆκαν στὴν περιοχὴ τῆς τέχνης, δὲν ἔφτασαν στὸ ὕψος τοῦ ἀγώνα τοῦ λαοῦ».

Ἡ ἀπαίτηση αὐτὴ φαίνεται νάνε διεθνής. Ποῦ καὶ ποῦ ἔρχεται ὁ ἀντίλαλός της. Ἐνδιαφέρον ἔχει ἡ ἄποψη τοῦ πρωτοποριακοῦ Ἄγγλου ποιητὴ Σπέντερ:

«Σ' ἕνα ἀπ' τὰ ταξίδια μου στὸ Παρίσι, ὁ Π. Ζοὺϐ μ'ἀρώτησε γιατὶ κανένα σημαντικὸ ποίημα δὲν ἔχει ὁμνήσει τὸν ἡρωϊσμὸ τῶν ἀεροπόρων ποὺ ἔπεσαν τὸ 1940. Ἡ ἀπάντηση εἶνε ὅτι θάτανε δύσκολο νὰ τοὺς ἀφιερωθεῖ ἕνα ποίημα μὲ τάσεις ἀποκλειστικὰ πατριωτικές, χωρὶς νὰ εἶνε αὐτὸ ἀπιστία στὸ πνεῦμα τῶν πιὸ εὐαίσθητῶν τους. Εἶχαν αὐτοὶ πολλὴ συνείδηση γιὰ τὶς συμφορὲς τοῦ πολέμου, γιὰ τὴν μπερδεμένη θέση μας, γιὰ τὰ ἐλαττώματα τῆς δημοκρατίας ποὺ ἐκεῖνοι οἱ ἰδιοι εἶταν οἱ ὑποτιθέμενοι τῆς πρόμαχοι, ὥστε νὰ μπορεῖ ἕνα σκέτο πατριωτικὸ ποίημα νὰ ἐκφράσει τὸ ἰδανικό τους. Γιὰ νὰ τὸ καταλάϐεις, φτάνει νὰ διαϐάσεις τὶς ἀνθολογίες τῶν πολεμιστῶν ποιητῶν. Τὰ περισσότερα ἀγγλικὰ ποιήματα γραμμένα ἀπὸ ἀεροπόρους, στρατιῶτες καὶ ναῦτες ποὺ πολλοὶ τους προσφέρανε τὴ ζωή τους γιὰ τὴν Ἀγγλία ἔχουν εἰρηνιστικὴ ἔμπνευση».

Ἐδῶ τὸ πρόϐλημα ἔχει μορφὴ «τοπικὴ». Μᾶς λέει μ' ἄλλα λόγια ὅτι στὴ δημοκρατικὴ Ἀγγλία ἡ τέχνη, δηλαδὴ οἱ διανοούμενοι δὲν ἔχουν ξεκαθαρισμένα ἀκόμα τὰ ἰδεολογικά τους ζητήματα. Κι' ὅταν ἕνας τεχνίτης ϐρίσκεται σήμερα σὲ τέτοια θλιϐερὴ θέση, ἡ ἄποψη τοῦ Σπέντερ, γι'αὐτὸν εἶνε ϐέϐαια σωστή.

Καὶ στὴν Ἑλλάδα ἀκόμα παρόμοιο δίκηο θἄχανε νὰ ζητοῦν τὴ «μενάλη τέχνη» οἱ κριτικοί ποὺ, σὰν τοὺς Βρεττανοὺς ἐκείνους δὲν ἔχουν ξεκαϐαρισμένα ἀκόμα τὰ ἴδια ἰδεολογικά τους ζητήματα. Γιατὶ ϐρίσκουνται πέρα, καὶ ϐάζουν κιάλια καὶ ξομπλιάζουν.

Ἀλλὰ εἶνε λάθος νὰ φωνάζουνε καὶ οἱ κριτικοὶ τῆς Ἀντίστασης. Σὰ νάτανε κι' ἐκεῖνοι ἔξω ἀπ' τὸ νυμφῶνα.

Ἐνῶ ξέρουν καλὰ ὅτι στὸν τόπο μας τουλάχιστον, τὸ ϐασικὸ εἶνε τοῦτο, κι ἄς μὴν ξεγελιόμαστε: "Ὅτι οἱ τεχνίτες τῆς Ἀντίστασης δὲν εἴχανε, κι οὔτε ἔχουνε τὸν ὁλικὸ καιρὸ ποὺ εἶνε ἀπαραίτητος γιὰ νὰ καθίσεις νὰ δουλέψεις. Πέντε χρόνων ἡ πεῖρα μᾶς ἔπεισε ἀρκετά. Τὸ ξέρομε ὅτι δουλεύουν τὴν τέχνη ὁλοι τους μὲς σὲ συνθῆκες σχεδὸν ἀπίστευτες καὶ δραματικές. Ὅπως καὶ τὸ γιατὶ τὸ ξέρομε.

Γι' αὐτὸ κι ἡ κριτικὴ «τους» ὅταν ϐάζει φωνὲς μᾶς φαίνεται ὅπως τὸ κολητῆρι ποὺ τσαϐᾶ τὸν καραγκιόζη ἀπ' τὸ ροῦχο. «Πατέλα, κι' ἐγὼ ἐδῶ εἶμαι δὲ μὲ ϐλέπεις; γιὰ τήραξε». Ἔτσι τὴν κρίνουν κάποτε οἱ ἀναγνῶστες.

Αἱ εἶνε πολὺ κακὸ ὅταν στὰ σφάλματα τὰ γενικὰ τοῦ πρώτου ζητήματος, προσθέσουνε καὶ τὸ ἄλλο τὸ εἰδικὸ σφάλμα τοῦ δεύτερου ζητήματος. Ἔτσι νομίζουν μερικοὶ ἀναγνῶστες.

ΟΙ ΑΚΡΙΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 96)

πολύτιμη ἡ ἀνακάλυψη τοῦ Gregoar με τὸ ρωσσικὸ κείμενο καὶ σημειώνει μιὰ ἀνατροπὴ στὴν ἱστορικὴ σκηνοθεσία. Ἂς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ κλείσω τὸ σημείωμα τοῦτο μὲ τὰ λόγια του:

«Δὲν εἶνε πρᾶγμα χαρακτηριστικὸ ν' ἀνήκει στὴ ρωσσικὴ λογοτεχνία ἡ δόξα νὰ ἔχει ἐκτιμήσει, ἐννοήσει καὶ διατηρήσει καλύτερα ἀπὸ τοὺς λογίους ἢ ἡμιλογίους τοῦ Βυζαντίου, τὸ ἐλεύθερο, ἀνεξάρτητο «κλέφτικο» πνεῦμα τῶν Ἀκριτῶν τοῦ Θ' αἰῶνος τῶν περηφάνων ἐκείνων ἀρματολῶν ποὺ κάποτε ἀψηφοῦσαν καὶ τὸν «Ἅγιον Βασιλέα» καὶ τὴν ἐπίσημη Ἐκκλησία; Τὸ Βυζαντιο ποὺ ἀγαποῦμε εἶνε τὸ φιλελεύθερο καὶ ἡρωϊκό. Βλέπουμε πὼς εἶνε ἀκριϐῶς αὐτὸ τὸ Βυζάντιο ποὺ τὸ ἀγαποῦσε καὶ ἡ μεσαιωνικὴ Ρωσσία ἢ μᾶλλον ὁ λαὸς τῆς μεσαιωνικῆς Ρωσσίας. .».

Ἡ φωτιὰ ἔχει σϐύσει. Ἡ ἀδύνατη φλόγα τοῦ κοντηλιοῦ φωτίζει μόλις τοὺς Γερμανοὺς, ποὺ εἶναι πεσμένοι μὲ τὴ μούρη στὸ τραπέζι. Κρατώντας στὸ χέρι τ' αὐτόματά τους ρουχαλίζουνε. Τὸ κα.λύτερο ϑάτανε νὰ πάρει τὸ αὐτόματο κεινοῦ ποὺ ϐρίσκεται κεῖ, καθισμένος στοῦ τραπεζιοῦ τὴν ἄκρη. Μὰ ὁ Γερμανὸς θὰ μποροῦσε νὰ ξυπνήσει καὶ τότες δὲ ϑἄταν εὔκολο νὰ ξεμπερδέψει μὲ τοὺς ἄλλους δυό..

Ἡ Μάρω πιάνει μέσ' ἀπ' τὸ στῆθος της τὸ κρυμμένο στιλέτο καὶ τὸ φυτεύει μ' ὅλη της τὴ δύναμη στὸ σϐέρκο τοῦ Γερμανοῦ. Ἄγριο μουγκρητὸ ἀντήχησε στὴν καλύϐα.Μὰ ἡ Μάρω κρατάει κόλλας τὸ αὐτόματο καὶ χωρὶς νὰ διστάσει, ξεκάνει μὲ μιὰ μεγάλη ριπὴ τοὺς δυὸ κοιμισμένους.

Ὁ ὀπαλοχαγὸς Κρομτσένκο ἄκουσε τοὺς πυροϐολισμούς. Ἀνοίγοντας τὰ μάτια ἔϐλεψε τίποτα. Μπροστά του ἦταν ἕνας σκοτεινὸς τοῖχος καὶ πίσω ἀπ' τὸν τοῖχο ἀντηχοῦσε ἕνας ὑπόκωφος, ἀκαϑόριστος ϑόρυϐος.

Ὕστερα τὸν τύλιξε μιὰ ζωοδότρα δροσιά, δίνοντάς του τὴν ἐντύπωση πὼς ξανάϐρισκε τὴ δύναμή του. Τοῦ φάνηκε στὴν ἀρχὴ πὼς τὸν συνέπαιρναν ἑνὸς γρήγορου ποταμοῦ τὰ κύματα. Φοϐήϑηκε, μὴν τυχὸν ἀνοίγοντας τὰ μάτια χάσει τὴν αἴσϑηση τοῦτη τὸ ἴδιο ξαφνικὰ ὅσο τὴν ἔνιωσε. Κι' ὅταν ϐρῆκε τὸ ϑάρρος νὰ τὸ κάνει εἶδε τότες ἀπὸ πάνω του ἕναν καϑάριο, καταγάλανο οὐρανό, κάμποσους ἄντρες τριγύρω του κι' ἕνα κορίτσι μὲ πρόσωπο γνώριμο. Ἡ Μάρω, χαμογελοῦσε στὸν ὀπαλοχαγό. Κι' ὅλοι χαμογελοῦσαν. Ὁ Κρομτσένκο κατάλαϐε πὼς ἦταν ἡ σωτηρία του. Δὲν ἤξερε ἀκόμα τοῦτη τὴ στιγμὴ πὼς ὅλη τὴ νύχτα ἡ Μάρω τὸν εἶχε κουϐαλήσει στὴ ράχη της, πὼς εἶχε πέσει ἀπὸ ἐξάντληση, πὼς εἶχε σηκωϑεῖ καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγο ξεκούρασμα ξαναπῆρε τὸ δρόμο, ἀκολουϑώντας ἀπότομα μονοπάτια μέσα στὸ πυκνὸ δάσος. Αὐτὸς ἦταν ἀναίσϑητος. Τὴν αὐγὴ ἡ Μάρω ἀντάμωσε τὸ ἀπόσπασμα τῶν παρτιζάνων. Φουρῶς ἦταν ὁ πατέρας της. Ἡ Μάρω ἀπόϑεσε κατὰ γῆς τὸ ἀνϑρώπινο φορτίο της καὶ σφίχτηκε πάνω στὸ πλατὺ πατρικὸ στῆϑος.

— Μοῦ εἶπες πὼς ἔπρεπε νὰ μείνω κάτω καὶ νὰ περιμένω. Μὰ νά, ἔκανα χρήσιμη δουλειά.

Κι' ἡ Μάρω ἀνιστόρησε στὸν πατέρα της τὸν Τζιϑ Ντράγκιτς ὅσα γινήκανε κείνη τὴ νύχτα στὸ Ἀλῆ Μπουνάρ.

Ὕστερ' ἀπὸ δυὸ μέρες ὁ κόκκινος στρατὸς κυρίεψε τὸ Ἀλῆ Μπουνάρ κι' οἱ ἀντάρτες κατέϑηκαν ἀπ' τὰ ϑουνά. Ὅλοι μιλοῦσανε γιὰ τὸ ϑαρραλέο κατόρϑωμα τῆς Μάρως.

Τῆς δόσαν αὐτόματο καὶ κρένος καὶ ξεκίνησε γιὰ τὸ Νοτιά, μὲ τὸ ἀπόσπασμα γιὰ νὰ χτυπήσει τοὺς Γερμανούς. Στὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Σάϑα, στὶς καλύϑες κοντὰ στὰ χιονισμένα ϑουνά. Ἀκόμα καὶ στὸ Βελιγράδι, μιλοῦν γιὰ τὰ κατορϑώματα τῆς Μάρως ἀπ' τὸ Ἀλῆ Μπουνάρ. Μιλᾶνε γιὰ κείνη καὶ στὸ ἤσυχο οὐκρανικὸ χωριὸ Κάμενυ Μπρὸντ στὶς ὄχϑες τοῦ Δνείπερου, ὅπου γεννήϑηκε ὁ ὀπολοχαγὸς Κρομτσένκο.

Μετάφρ: ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ—ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ

ΤΗΣ ΔΕΣΠΩΣ

Τοῦ Σπύρου ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

Βαρεῖ ἡ καμπάνα τοῦ χωριοῦ, ϐαρεῖ καὶ δὲν ποσταίνει
Καὶ γκλαγκανίζ' ὁ σήμαντρος ἀπὸ τὸ παρεκκλήσι'
Μπῆκ' ὁ παπᾶς στὴ λειτουργιὰ καὶ ψέλνουν οἱ ψαλτάδες
Κι' ὅλες οἱ νιὲς στολίζονται καὶ ϐάνουν τὰ καλά τους
Καὶ λὲν στὶς ἀδερφοποιτὲς νὰ στολιστοῦν κι' ἐκεῖνες.
Κι' ἡ Δέσπω κάϑετ' ἄπραγη μὲ σταυρωμένα χέρια
Κάϑεται καὶ μαραίνεται κι' ἀγουρομαραγγιάζει
Σὰν τὴ μηλιὰ τὴν ἄνοιξη τὴ χιλιοχανδεμένη
Ποὺ τσεκουριὰ τὴ χτύπησε ϐαρειὰ στὰ φυλλοκάρδια
Καὶ φλοιάμωσε καὶ καρτερεῖ νὰ τὴ γκρεμίσ' ὁ ἀγέρας
Μὲ τὰ λουλούδια στὴν κορφή, τὸ ϑάνατο στὴ ρίζα.
Σὰν νάνταν μῆνες ἄρρωστη καὶ τώρ' ἀπὸ τὸ στρῶμα
Σηκώϑηκε καὶ περπατεῖ σὰν πάπια ἀνάρια - ἀνάρια.
—Δέσπω δὲν πᾶς στὴν ἐκκλησιὰ νὰ κάμεις τὸ σταυρό σου
Νὰ ἰδεῖς τοὺς νιοὺς πῶς στέκονται ἀράδα στὰ στασίδια,
Τὶς νιὲς πῶς καμαρώνουνε καὶ κάϑε νιὸ κοιτάζουν
Κι' ἀπόσκεπα κρυφομιλοῦν, ταιριάζουν τὰ ζευγάρια
Ποιὸς νιὸς πηγαίνει μὲ ποιὰ νιά, ποιὸ ἀγόρι μὲ ποιὰ τσοῦπρα.
—Βαρεῖ ἡ καμπάνα τοῦ χωριοῦ κι' ὁ σήμαντρος σημαίνει
Μὰ ἐγὼ καμπάνα δὲ γροικῶ, σήμαντρο δὲν ἀκούγω
Κι' ἂν εἶναι μέρα λαμπρή, ὁ γήλιος ὁ δικός μου
Βασίλεψε, δὲ ϐγαίνει πιά. Σὲ μένα δὲν ταιριάζει
Νὰ χαίρομ' ὀρϑοκέφαλη, νὰ κραίνω, νὰ γελάω,
Μὰ πρέπει νὰ μαυροφορῶ, νὰ σκούζω, μέρα νύχτα
Νά σκούζω τὸν ἀσκη μου, νὰ κλαίγω τὸν καλό μου
Π' ἀχρόνηγο τὸν ἔστειλα γαμπρὸ νὰ πολεμήσει
Τοὺς Ἀλαμάνους τοὺς κακοὺς μαζὶ καὶ τοὺς προδότες
Π' οὔϑε πατοῦν τὰ πόδια τους χορτάρι δὲ φυτρώνει.
Κι' ἂν ϑὰ γελάσω καὶ χαρῶ λερώνω τ' ὄνομά του.
Ὅλοι τους ἤρϑαν, γύρισαν, καὶ πουϑενὰ ὁ καλός μου,
Ἀπόμειναν τὰ μάτια μου στὶς ράχες νὰ κοιτάζω,
Κοιτάω τοὺς δρόμους μὴ φανεῖ, τὶς στράτες ἀγναντεύω,
Περνᾶν ἀνϑρῶποι λογιαστοί, διαϐαίνουν παλληκάρια
Τ' ἄντρα μου τὸ περπάτημα σὲ κάναν δὲν τὸ ϐλέπω.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ:
ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΗΣ
ΣΟΦΙΑΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ-ΠΑΠΔΑΚΗ
ΤΗΣ ΝΙΟΤΗΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ
ΣΩΤ. ΠΑΤΑΤΖΗ
ΜΑΤΩΜΕΝΑ ΧΡΟΝΙΑ
με πρόλογο Μ. ΑΥΓΕΡΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ,, Α.Ε.

Ἡ ξένη πνευματικὴ κίνηση

Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΩ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Γιὰ τοὺς περισσότερους ἀνατολίτες ποιητές, ἡ ποίηση δὲν εἶναι μονάχα τέχνη. Εἶναι ἔκφραση τῆς ζωῆς, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωή, ἡ πιὸ φλογερή, ἡ πιὸ ἀληϑινὴ ζωή—λέει ὁ Τράν-Βὰν-Τοῦγκ. σὲ μιὰ σημείωση τῆς ἀνϑολογίας ποὺ ἔϑγαλε μὲ τὸν τίτλο «Ποιήματα τῆς "Απω Ἀνατολῆς». Κι' ὅμως ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα τῶν πιὸ ἀντιπροσωπευτικῶν ποιητῶν τῶν Ἰνδιῶν καὶ τοῦ Ἀνάμ, τῆς Ἀραϐίας καὶ τῆς Περσίας, τῆς Κίνας καὶ τῆς Ἰαπωνίας ποὺ μᾶς δίνει, ϐγάζουμε τὸ συμπέρασμα πὼς πρόκειται γιὰ μιὰ τέχνη ὁλοκληρωμένη, μὲ μορφὴ τέλεια καὶ ὁποταγμένη σὲ κανόνες ἐξαιρετικῆς αὐστηρότητας, μιὰ τέχνη ποὺ πραγματικὰ ἀξίζει νὰ ἀπεξηγεῖ καὶ νὰ φτάσει ἴσαμε μᾶς. Ὁ συγγραφέας εἶναι γνωστὸς ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἀνϑολογία ποὺ ἐξέδωσε μὲ τὸν τίτλο «Τὰ ὄνειρα ἑνὸς Ἀνναμίτη χωρικοῦ». Σήμερα ποέπει νὰ τὸν ἐξοχαριστήσουμε ποὺ μισάνοιξε τὸ φωτεινὸ ϐιϐλίο ὅπου σὰ «ταγάνα σὲ ἀκξνωτη πηγὴ» ϐρίσκεται ἡ ὁλόκληση ἡ ἀνατολίτικη ποίηση, ποὺ μονάχα μερικὲς τῆς σελίδες, μερικὰ ἀποσπάσματα εἴχανε φτάσει στὴ Δύση. Οἱ ποιητὲς τῆς «γηραιᾶς» Ἑϑράπης γράφουν τὰ ϐιϐλία τους μὲ σιδερένιες πέννες. Οἱ ποιητὲς τῆς Ἀσίας, ποδναὶ πάντα νέοι, χαράζουν μὲ πινέλλο τὰ ψελαστά τους ἰδεογράμματα, τὰ ἀκατανόητα αὐτὰ ἀλφάϑητο, ὅπου, σὰν πελάσει τοπίο σὲ μινιατοῦρα, ξετυλίγεται ὁλόκληση ἡ αἰσϑηματική, ἡρωϊκὴ καὶ καϑημερινὴ ἱστοσία αὐτῶν τῶν λαῶν ποὺ δὲν ἔοχε γνωρίσει ἀκόμα καλά. "Ἐχουμε μορφώσει μιὰ τόσο ἀτελῆ ἰδέα γιὰ τὴ φιλολογία τους ποὺ νομίζουμε συχνὰ πὼς ὅλη αὐτὴ ἦταν ἕνας μονάχα προσευχὲς πρὸς τὴ φύση, ϑρῆνοι κάτω ἀπ' τὸ σελληνόφωτο, καὶ μεοικὰ «χάϊ-κάϊ». ὅπου τὰ χιόνι, τὰ ἄνϑη τῆς κερασιᾶς καὶ τὸ πυραχτωμένο ἡλιοϑαστλεμα ἐναλλάσσουν τὶς μελαγχολικές τους εἰκόνες.

Οἱ περισσότεροι ἄνϑρωποι τῶν γραμμάτων τῆς Δύσης ἔξουν ϐέϐαια τὸν "Ομαρ Κουνιάμ, τὸν Ραμπιντρανάθ Ταγκόρ, τὸν Τοῦλιοϑ. τὸν Λι-Τε-Πὶ καϑὼς καὶ τὸ Γιαπωνέζο Μπασό ποὺ γιὰ τὰ ποιήματά του εἶπε, πολὺ σωστά, ὁ Πὶλ Βαλερὸ πὼς εἶναι μεγαλεῖο τῆς ἀνϑρώπινης σκέψης. "Ἐδῶ πρόκειται γιὰ ποιητὲς ποὺ μᾶς παρουσιάζουνται μαζί, μὰ ποὺ τοὺς χωρίζουν αἰϑάνες ποίησης. Καὶ ϐέ ἔξουμε τέτοια ἢ σχεδὸν τέτοια γιὰ τὴν Ἐυτοψη φιλολογική παραγωγὴ ποὺ οἱ ποιητὲς αὐτοὶ εἶναι οἱ τελειότεροι ἀντιπρόσωποί της. "Ἰσως ἡ καινὴ μνήμη νἄκανε σοφὰ κοστάντας ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς φιλολογίες, ποὺ ἀπέχουν ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη τόσα χρόνια, μονάχα μιὰ σελίδα, μονάχα ἕνα ταπεινὸ ἀπόσπασμα στίχου. Μήπως. στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἡ πνευματικὴ οὐσία τοῦ ζωντανοῦ εἶναι μιὰν ὁλόκληρη ἑποχὴ δὲν κατασταλάζει κάποτε στὸ «κοινότερο» ποίημα, ποὺ ἴσως τότε ποὸ γράφτηκε νὰ πέρασε ἀπαρατήρητο;

Στὴν ἀνϑολογία αὐτή, ποὺ εἶναι συνσμολογημένη μὲ ἐδουνείδηση τέχνη, δὲν μᾶς κάνουν καὶ τόση ἐντύπωση τὰ περίφημα ἀποσπάσματα. Γιατί αὐτὰ ἁπλὰς δικαιολογοῦν περισσότερο τὸ ϑαυμασμὸ ποὺ νοιώϑαμε ἄλλοτε διαϐάζοντας τὶς ἀλασκεκὲς συλλογὲς γιὰ τὴν κινέζικη ποίηση, ποὺ δημοσίευε ὁ Ντελαγκαδὲ. Τὸ ἐκπληκτικότεοο σ' αὐτὸ τὸ ϐιϐλίο εἶναι οἱ σελίδες ποὺ ἔχουν ἀφιερωϑεῖ στὴ σύγχρονη γιαπωνέζικη ποίηση. Μέσ' ἀπ' ὅλες τὶς μεταμορφώσεις ποὺ, κι' ἄν τὸν καλύτερο μετφραστὴ, παϑαίνει ἕνα κείμενο. ἀνακαλύπτουμε σ' αὐτὴ τὴν ποίηση μιὰ ἔπιδραση τῆς ϐυτικῆς ϕιλολογίας. Οἱ ποιητὲς τῶν «Χάϊ-κάϊ» δὲν ξεγεννᾶν ἀπωνκίνητοι ἀπὸ τὴν «Ἰστοσία ποὺ ὁ παλιὸς κόσμος σπέρνει σ' ὅλους τοὺς αἰϑάνες σὰν κόκκινη νύδης». Τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τοπία τῆς "Ἀπω Ἀνατολῆς. Ποιὸς ξέρει μὲ πόσες ἀλλαγὲς φτάνουν σὲ μᾶς! "Ο Τράν-Βὰν-Τοὺνκ ϐρίσκεται κοντὰ στὸ πρωτότυπο ὅσο τοῦ εἶναι δυνατό. "Ὅμως πόσο μακρυὰ ἀπὸ μᾶς εἶναι αὐτὸ τὸ πρωτότυπο! "Ο "Ελληνας δασκιμογράφος "Ἐνὸς ντὲ Μοντεζὰ λὲν ὑπὰ σημαντικότατο ϐιϐλίο του «Οὐράνιο Κράτος», παίρνοντας γιὰ παράδειγμα τὰ ποιήματα τοῦ ϐιάσηψου Λι-Τε-Πὶ, ϐρίσκει σ' αὐτὰ τὸ εἶδος τῆς φιλολογίας ποὺ εἶναι ἐντελῶς ϑυετάφραστη — πολὺ συχνὰ καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους ἀκόμα τοὺς συμπατριότες τοῦ ποιητὴ. «Ἂν μπορεῖ ὁ Ἕλληνας, γράφει, λέξη πὼς λέξη τὶς εἴκοσι συλλαϐὲς ἑνὸς ποιήματός του, ποιός ϑὰ μπορέσει νὰ καταλάϐει τὸ νόημά του;». Καὶ προσϑέτει: «Ὑπάρχει σ' αὐτὰ ἕνα πλῆϑος ἀπὸ λεπτοὺς ἀπαινιγμοὺς σὲ κάϑε στίχο ποὺ γράϕει ὁ ποιητής. Καὶ μεγαλύτερος ποιητὴς εἶναι κεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ συνδυάζει καλαμπούρια τὴ μουσικὴ διοσσία τῆς φράσης μὲ τὸ ϐαϑὺ νόημα καὶ τὶς ἀτέλειωτες ποιητικὲς ποσευχές».

"Ο Τράν-Βὰν-Τοὺνκ μᾶς λέει: «"Εξω ἀπὸ τὴν ποίηση δὲν ὑπάρχει οὔτε ἀληϑινὸς πλοῦτος, οὔτε ἀληϑινὸ μεγαλεῖο. Ἀδρπρετε ἐδῶ νὰ συμφωνήσει κανεὶς μὲ τὸ νόημα ποὺ δίνει στὴν ποίηση ὁ συγγραφέας. "Ὅμως λέει ἀκόμα: «"Ο κόσμος μελλοντικὰ ϑὰ κυϐερνιεται ἀπ' τοὺς ποιητὲς καὶ ὄχι ἀπ' τοὺς πολιτικούς.» [*] Οἱ καλύϑεροι Κινέζοι ποιητὲς ὑπῆρξανε ϐέϐαια κάποτε καὶ ὑπέροχοι κυϐερνῆτες. "Ὅμως ἄλλοι, χωρὶς νἄχουμε καιμιὰ πρόϑεση νὰ τοὺς μειώσουμε, ὑπῆρξαν συχνὰ μέϑυσοι, μὲ πνεῦμα ἐντελῶς ἀνέκανο γιὰ κάϑε δημόσιο λειτούργημα.

ΜΙΑ ΝΕΑ ΟΠΕΡΑ *

Τώρα ποὺ τὸ «Peter Grimes» τοῦ Μπρίττεν πρόκειται ν' ἀνεϐαστεῖ στὴν Ἀμερική, στὴ Στοκχόλμη, στὴν Ἀμϐέρσα, στὴν Κοπεγχάγη καὶ στὴν Ἐλϐετία, τώρα ποὺ ἐξασκοῦσε τὸ παγκόσμιο ἐνδιαφέρον, μερικοὶ ἀπ' τοὺς περισσότερο συντηρητικοὺς κριτικοὺς μας ϐιαστηκαν νὰ δηλώσουν «...μάλιστα, ἐμεῖς δὲ λαϑευτήκαμε, δὲν εἴμαστον ὑπερϐολικοὶ λέγοντας ὅτι εἶναι μιὰ ὄπερα μεγάλη».

Τοὺς τιμᾶει ϐέϐαια τ' ὅτι ἀναγνώρισαν τὴν ἐκπληκτικὴ πρωτοτυπία τοῦ Βενιαμὶν Μπρίττεν. Πραγματικά, ἡ ὄπερα αὐτὴ κράτησε ἀγγλικὸ κοινὸ μὲ ὀταματημένη τὴν ἀναπνοὴ ἀπὸ ϑέος καὶ ϑαυμασμό.

"Ο συνϑέτης ἔγραϕε μιὰν ὄπεοα ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν χπρεῖ ὁ καϑένας μας. Τὸ λιμπρέττο της εἶναι γραμμένο στὰ κοινὰ ἀγγλικά, ἐὰν καὶ ἀνάπτο καὶ ἐὰν ἀρκετὰ. Χρησιμοποίησε παλιὲς ποϐαϑδόσεις ποὺ μᾶς ἐπηρεάζουν ἀϑέλητά μας. Ἡ ὑπόϑεσή της ἔχει πυκνὴ δραματικότητα ποὺ συγκλονίζει καὶ τοὺς πιὸ σκληρόκαρδους. "Ἡ μουσικὴ της δὲν κέφτει σὲ λάϑη τεχνικά, ἀλλὰ ὕστερεῖ σὲ φαντασία.

"Ο Ἴδιος ὁ Μπρίττεν λέει ὅτι μιὰ ἀπ' τὶς προσπϑέιές' του ἦταν «ν' ἀποδώσει τοὺς μουσικοὺς τόνους τῆς Ἐνγλλέικης γλώσσας σ' ὅλη τους τὴ λαγαοότητα, τὴ λευτεριὰ καὶ τὴ ζωντάνια, ποὺ ἀπὸ τὸ ϑάνατο τοῦ Purcell καὶ ὅϑϑε τόσο σπάνια συναντοῦμε». Σπάσαμε. τῶς πάντων. τὸ σφιχτὸ ἀγκάλιασμα τοῦ Βάγνερο καὶ τοῦ Βέοντι.

"Ὁστόσο ἐνῷ κεοδίζουμε σὲ ἁπλότητα δὲν γάνουμε οὔτε σὲ ϐόϑος οὔτε σὲ τεχνική. Ἀὰν ποὸ τοσνιαστεῖ ἀξίζει ν' ἀναφέρουμε ἀπ' τὸν «Peter Grimes» εἶναι τὸ πῶς ὁ Μπρίττεν γοησιοποίησε τὸ κόρο. Γράφοντας μιὰ δημοκρατικὴ ὄπεοα. ἔβλασε στὸ κόρο πολὺ τὸ ρόλο. Στὴ σκηνὴ τοῦ καπηλειοῦ τὸ κόρο τραγουδᾶει ἕνα ϑαυμάσιο καὶ ρωμαλέο Ρόντο, ποὺ τὸ κέϐει γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ τραγοιοδὶ τοῦ Grimes "Ὅμως τὸ κόρο κεοδίζει ξανὰ καὶ συνεχίζει μὲ ὁλόσνα αὐξανόμενη ἐυϕαση. Τ' αὐτὶ μας τὸ ϑέλνε ἡ μουσικὴ δεξιοτεχνία, τόσο στὴ σύλληψη ὅσο καὶ στὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔογου.

Στὴν ἐπόμενη πράξη, τὰ τραγοιόβια τοῦ κόρου (τὸ πλῆϑος μέσ' τὴν ἐκκλησιὰ) συμπλεουνται συνϑετικὰ μὲ τὰ τραγούδια τῶν ποαγματοιστῶν ποὺ ϐρίσκονται ἐκεῖ ἀπ' τὴν Τὸ δοσματικὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἔντονο κι' ὁλάκοιη ἡ σκηνὴ πλησιοιοῖζει ἥταν τ' αἰϑήσια μιᾶς ἐπικείμενης τραγωδίας.'

Στὴν τελευταία πράξη, τὰ πλῆϑος ὁλοτάζει ἀναζητώντας τὴν Grimes μὲ ϕανάρια ὑπ' τὴν ὑψηλὴ Φωνάζουν ἀπανωτὰ μὲ ποοφητικὲς κραυγές. «Peter Grimes»... «Peter Grimes», πότε πέοα πόδε τὸ διάστημα, σὲ πόδε τὸ κοινὸ ποαστσιοκτικά, σχεδὸν τοακλητικὰ κι' ἀλλόκοτα. Οἱ σπὰ νιες γεωάτες ϕαντασία γοριεὲς σελίδες τὰ νεψὰν τὸ κοινὸ μας. Στὴν σκηνὴ αὐτὴ κυοιαοχοῦν σνεϐὸν ἀϐϐάσσαγα ἀ πανεπὴ σιωπὴ τοῦ ἐπικοατεῖ ἀνάμεσα σὲ τραγουδιστὲς κραυγὲς «Peter Grimes»...«Peter Grimes» καὶ στὴ σκληοὴ ἀκμὴ τὴν τραγουδιστῶν. Ἔτσι ποὺ τὰ πάντα ϐουνᾶνον μὲ τὴν ἀντίχηση ἑνὸς τοελλοῦ πάϑους.

Πόσο μιλᾶει ἡ μουσικὴ τοῦ Μπρίττεν—σνεϐὸν δὲν γοειάζονται τὰ λόγια. Μ'ἐκπληκτικὴ σαφήνεια ἀτοδίνει τὶς πιὸ λεπτὲς ἀποχρώσεις τῶν γεσσαντσιῶν. τοῦὲ ἀντιμετάϕμενους πόδοα, εἰς ϐυϑὸ ὅσεις ἐν' ἐπινεμεῖ ὀλμαστικὸ τὴν τοκοδία καὶ τὴν κολοσάνη, τὴν ἀνοησία. τὴν κακοήϑεια – ἡ πηνεία μουσικὴ νλόσσα τοῦ ϐιηνιέεται ἀϐίαστα ὅλη τὴν Ἱστοσία. Μουσικὴ καὶ λιωτρέττο εἶναι τόσο σφιχτὰ δεμένα, ποὺ ϐόνννλα τὰ ξεναοίτεοα. "Ὁ Μπρίττεν κατάφεοε στὴν ὄπεοα. τοῦ «Ἕνας τὸ πεοισσότεοο πολύκλακο μουσικὸ εἶδος. νὰ συνταιριάσει τὸ πρωτότυπο μὲ τὸ λαγαοό.

"Ἡ ἰδέα νὰ τοσπιμοποιήσει τὸ ποίημα τοῦ G. Crabbe σὰν ϑέμα. ἦταν τοῦ ἴδιου τοῦ Μπρίττεν "Ἰσως μάλιστα εἶναι πολὺ ἀληϑινὸ νὰ σοῦμε τόο «Ἡ ποίημα αὐτὸ («Μὶὸ Κουάπολα') τοῦ σπάϑηκε Ἐμνγκεστ. "Ἀλλὰ νὰ ἐ-ἔνας λιωτρέττο νὰ γοιαοάϑει σὰν Μοντεζὰ Santer Κολλέγεα δὲν ϑὰ μποοοῦσε νὰ γοαφεῖ, γιατὶ δυναμώνει τ' ἀποτέλεσμα τῆς ὀξιόσεις σοαφνειας ποὺ ἡ μουσικὴ δημιουνοεῖ.

"Ἡ

Κριτική

ΒΙΒΛΙΟ

Δ. Χατζῆ: «Φωτιά», Μυθιστόρημα.

Ἂν δὲ γελιέμαι, ὁ Δημήτρης Χατζῆς παρουσιάζεται τώρα γιὰ πρώτη φορὰ στὰ γράμματα μὲ τὸ μυθιστόρημά του «Φωτιά». Κ' εἶναι ἀλήθεια ν' ἀπορεῖ κανένας μ' αὐτὸ τὸ νέο συγγραφέα ποὺ ἀπὸ τὸ πρῶτο του κιόλας ἔργο δείχνεται κάτοχος τόσης μαστοριᾶς. Γιατί ἡ «Φωτιά», ποὺ εἶναι τὸ καλύτερο γιὰ τὴν ὥρα βιβλίο τῆς Ἀντίστασης, συγκινεῖ καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ χαρίσματα ποὺ τὴν κάνουν ἄξια νὰ σταθεῖ πλοῖ στὰ ὠμοιπόρεια κείμενα τῆς νέας μας πεζογραφίας.

Τὸ μυθιστόρημα ποὺ δημιούργησε σὴν Ἑλλάδα ἡ νέα γενιὰ τῶν πεζογράφων μας εἶναι σχεδὸν ἀποκλειστικὰ ἀστικὸ μυθιστόρημα.

Ὁ Δημήτρης Χατζῆς ἔρχεται πρῶτος τώρα, ὕστερα ἀπὸ τὸν Κωσταντῖνο Θεοτόκη, νὰ μᾶς μιλήσει γιὰ ξωμάχους, νὰ τοὺς κινήσει μέσα στὸ δικό τους κλίμα, καὶ νὰ στήσει πιροστά μας ἕνα διάκοσμο, ποὺ φορὲς-φορὲς μᾶς θυμίζει τὴ γνώριμη σὲ μᾶς ἀτμόσφαιρα τοῦ «Κατάδικου» καὶ τοῦ «Καραβέλα».

Ἐξὸν ὅμως ἀπὸ αὐτὰ τὰ τυχαῖα κοινὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα, δὲν ὑπάρχει κ' ἡ παραμικρὴ ἔστω συγγένεια ἀνάμεσα στοὺς δυὸ αὐτοὺς πεζογράφους.

Ὁ Χατζῆς πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι ξέρει καταλεπτῶς τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ. Στοὺς χαρακτηρισμοὺς τῶν τύπων του ποτὲς δὲ λαθέβει, κ' οἱ περιγραφές του ἔχουνε χρῶμα καὶ ἀκρίβεια.

Γιὰ νὰ μᾶς μεταφέρει ὅμως σιὰ χωριὰ τῆς Ρούμελης ὅπου ξετυλίγεται ἡ ὑπόθεση τῆς «Φωτιᾶς», καὶ γιὰ νὰ μᾶς γνωρίσει μὲ τὴ νοοτροπία τῶν ἀνθρώπων τοῦ κάμπου καὶ τοῦ βουνοῦ, δὲ θὰ καταφύγει στὴ ρεαλιστικὴ τέχνη τοῦ Κερκυραίου λογοτέχνη. Βέβαια δὲν κάνει μυθιστόρημα «ἠθῶν». Μὰ κ' ἡ ψυχὴ κ' ἐξαντλητικὴ περιγραφή, καὶ ὁ μακρὺς διάλογος, εἶναι τρόποι ὁλότελα ξένοι στὴν ἰδιοσυγκρασία του. Μιὰ λεπτομέρεια τοῦ εἶναι ἀρχετή, μιὰ λεπτομέρεια ὅμως ποὺ ἀπὸ μέσα της νὰ διαφαίνεται μιὰ πραγματικότητα.

Ἡ ζωὴ τοῦ χωριοῦ δὲ γεννᾶ στὸ Χατζῆ τὴν ἀνία. Οὔτε ἡ καθημερινὴ παρατήρηση τῶν ξωμάχων τοῦ ξεσκεπάζει ἀνθρώπους ποὺ κινοῦνται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὰ ζωώδικα ἐνστιχτα. Ὁ πεσιμισμὸς τοῦ Θεοτόκη τοῦ εἶναι ὁλότελα ἀγνωστος. Γι' αὐτὸν οἱ ξωμάχοι του εἶναι καλοί, «πέρα γιὰ πέρα καλοί, χωρὶς κανένα ψεγάδι», καὶ μερικοὶ κακοί, «πέρα γιὰ πέρα κακοί, χωρὶς καμμιὰ καλοσύνη». Ἴσως μάλιστα τὸ τελευταῖο νὰ μὴν τὸ πιστεύει καὶ τόσο ἀπόλυτα. Γιατὶ ἡ ἀγάπη του γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸν ξεχειλίζει, τὸν σπρώχνει νὰ μπεῖ βαθιὰ μέσα στὴν ψυχή τους, νὰ παραμερίσει τὸ τραχὺ ἐξωτερικὸ ποὺ πολλὲς φορὲς μ' αὐτὸ μᾶς ξεγελᾶ ὁ ἁπλοϊκὸς ἄνθρωπος, μὴ θέλοντας νὰ φανερώσει στὸ διπλανό του τὴν καλοσύνη του.

Ἀκόμα ὅμως λιγότερο ἡ «Φωτιὰ» εἶναι ψυχολογικὸ μυθιστόρημα. Μολονότι οἱ τύποι στέκονται ζωντανοὶ μπροστά μας καὶ κάθε κίνησή τους καὶ κάθε κουβέντα τους εἶναι σωστὰ ψυχολογημένες, μολονότι — ὡς ἕνα σημεῖο ὅμως μονάχα τοῦ βιβλίου — παρακολουθοῦμε τὴν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητάς τους (ὅπως γίνεται μὲ τὴν Αὐγερινή), ἐντούτοις ὁ συγγραφέας δὲν ἔχει τὴν πρόθεση νὰ σταματήσει στὰ ψυχολογικὰ καθέκαστα, νὰ τὰ ὑπογραμμίσει καὶ νὰ τὰ ἐκμεταλλευτεῖ μὲ τρόπο τέτοιο ὥστε νὰ τὰ κάνει κύριο σκοπὸ τοῦ ἔργου του. Κεῖνο ποὺ κυρίως τὸν ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ δρᾶμα τῆς Αὐγερινῆς, ἕνα δρᾶμα ἁπλό, μὰ καὶ γι' αὐτὸ πιὸ συγκλονιστικό, ἕνα δρᾶμα ὅπου ἡ Ἰδια δὲ μετέχει παρὰ παθητικά, γιατὶ δὲν εἶναι παρὰ τὰ τραγικὰ περιστατικὰ ποὺ συντελοῦνται γοργὰ γύρω της, καὶ ποὺ σ' αὐτὰ δὲν ἔχει μήτε τὴ δύναμη, μήτε τὴ διάθεση, μήτε τὸν καιρὸ ν' ἀντιδράσει. Ἀκόμα λιγότερο ἔχει τὸν καιρὸ ν' ἀπομονωθεῖ στὸν ἑαυτό της, καὶ νὰ φτιάξει μιὰ δική της ζωὴ καμωμένη μὲ τὰ ὀνείρατα καὶ τοὺς πόθους της ποὺ θὰ συντείβονταν στὸ τέλος μπρὸς στὴν πραγματικότητα.

Ἡ «Φωτιὰ» ἔχει ἕνα διπλὸ μύθο. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἕνα μύθο καθαρὰ ἱστορικό, τὴν ἱστορία τῆς Ἀντίστασης, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ δρᾶμα τῆς Αὐγερινῆς. Αὐτοὶ ὅμως οἱ δυὸ μύθοι ταυτίζονται ἀπόλυτα, τὰ δυὸ πλάνα τοῦ πίνακα, ποὺ θέλει νὰ μᾶς ἀναπαραστήσει ὁ συγγραφέας, συγχέονται, γιατὶ στὴν οὐσία ἴσος δὲν ὑπάρχει πιὰ μόνο ἕνα πλάνο μὲ ἄδρες πινελιὲς καὶ πάνω σ' αὐτὸ εἶναι ἰσοπεγμένα μὲ ἀγνὲς γραμμὲς τὰ ἐπεισόδια τῆς Αὐγερινῆς.

Ἔτσι ἡ «Φωτιὰ», ποὺ φαντάζει σὰ μιὰ μεγαλόπρεπη καὶ πιστὴ ἀναπαράστασι μιᾶς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, εἶναι—περισσότερο ἀπὸ ἕνα μυθιστόρημα—ἕνα ἔπος.

"Αν ὁ Δημήτρης Χατζῆς περιορίζονταν σ' ἕνα ἢ σὲ δυὸ ἐπεισόδια τοῦ ἀγώνα, κ' ἔδινε περισσότερη θέση στὴ ζωὴ τῶν ξωμάχων του, θὰ ἔδινε τότες καὶ στὴν Αὐγερινὴ ὅλες τὶς εὐκαιρίες νὰ σταθεῖ μιὰ ἀληθινὴ πρωταγωνίστρια. Γιατὶ ἡ Αὐγερινὴ τῆς «Φωτιᾶς» δὲ διαθέτει βέβαια ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα σὲ μιὰ ἡρωϊδα μυθιστορήματος. Κι' ἀν κρατᾶ αὐτὸ τὸ ρόλο, καὶ τὸν κρατᾶ ἄξια ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου, αὐτὸ τὸ χρωστᾶ ἀποκλειστικὰ στὸν τύπο της, ἕνα τύπο γυναικεῖο ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποὺ δημιούργησε ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία.

Ἡ Αὐγερινὴ ὅταν, ὕστερα ἀπὸ τ' ἀδέφια της, ἀποφασίζει ν' ἀφήσει τὸ σπίτι της γιὰ νὰ πάρει κι αὐτὴ μέρος στὸ κίνημα τῆς Ἀντίσασης εἶναι μιὰ χωριατοπούλα ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμα νιώσει ὅτι εἶναι γυναῖκα.

"Οταν βρέθηκε πάνω στὸ βουνό, ὁ γιατρὸς τοῦ νοσοκομείου, ὅπου κ' ἡ Ἰδια ὑπηρετεῖ, κσὶ ποὺ τῆς κάνει τὰ γλυκὰ μάτια, ἔνιωσι γι'αὐτὴ ἕνας ἐχθρός. Μὰ δὲν εἶναι ὁ μόνος ποὺ τὴν κοιτᾶ ἔτσι παράξενα. Αὐτὸ τὴν πικραίνει, τὴν κάνει νὰ μαζεύεται. «Ὅμως καὶ πάλι τὸ σκεφτόταν μήπως εἶταν δικό της τὸ φταίξιμο».

Μετανιώνει ποὺ ξεπόρτισε ἀπὸ τὸ σπίτι της, κι ἀναρωτιέται μὴν εἶχε χάσει τὸ δρόμο.

Μὰ εἶναι καὶ κάτι ἄλλο ποὺ ἐρχεται νὰ τὴν ἀναστατώσει: ὁ Γρηγόρης. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐσκηκώνει ἕνα ἔπος τὰ χωριὰ καὶ μοιράζει ὅπλα στὰ παλληκάρια. Τὸν ἀγαπᾶ; Δὲ μπορεῖ ἀκόμα νὰ τὸ πεῖ. Κεῖνο ποὺ νιώθει εἶναι πὼς αὐτὸς ὁ ἀγριάνθρωπος τῆς φέρνει σὰν τύραννος. Εἶναι ἀράντεστο τὸ πόσο ὑποφέρει. Δὲ μπορεῖ νὰ πισκέψει σ' αὐτὸ τὸ σπίτι λέει ἡ φιλενάδα της ἡ Ἀσημίνα, πὼς ὅλα εἶναι τόσο ἁπλᾶ καὶ πὼς ἡ Ἰδια τὰ μπερδεύει καὶ τυραννιέται. Δὲ μπορεῖ νὰ τὸ πιστέψει οὔτε ἀκόμα ὅταν ὁ Γρηγόρης τῆς μιλᾶ γιὰ τὴν ἀγάπη τους.

Παρατᾶ τὴν ὅσπηη ποδιὰ τοῦ νοσοκομείου καὶ παίρνει τὸ ντουφέκι. Γίνεται σύνδεσμος, πσίρνει μέρος στὴ μάχη τῆς Μακρακώμης ὅπου πολεμᾶει σὰν ἄντρας. Ἡ Αὐγερινὴ εἶναι πιὰ γνωστὴ σ' ὅλη τὴ Ρούμελη. Ἔτσι ὅμως δὲ μπορεῖ πιὰ νὰ ξεγελᾶ τοὺς Γερμανοὺς σὸ σύνδεσμος. Τὴν ὑποχρεώνουν νὰ ξαναγυρίσει στὸ νοσοκομεῖο, ὅπου τώρα θὰ καμουρώνει γιὰ τὴν ἄσπρη της μπλούζα, δὲ θὰ ντρέπεται γιὰ τὸ στῆθος της ποὺ ξεχειλίζει, καὶ θὰ θέλει ν' ἀνοίξει τὰ χέρια της, νὰ τοὺς ἀγκαλιάσει ὅλους, νὰ τοὺς ὁρκισεῖ ὅτι θὰ εἶναι μηζί τους, ὡς τὸ τέλος, γιὰ πάντα. Καὶ μιὰ μέρα θὰ πάει στὸ διαχειριστὴ γιὰ νὰ τοῦ πεῖ ἁπλὰ καὶ δειλὰ τὴ μεγάλη της ἀπόφαση.

Μὲ τὴν ἀπελευθέρωση βρίσκεται στὴν Ἀθήνα. Ἐδῶ καταλαβαίνει πόσο ἁπλοϊκὴ εἶναι ἀκόμα. Στὸ βάθος πτράμεινε βέβαια πάντα ἡ χωριατοπούλα τῆς Ρούμελης. Ὡστόσο αὐτὸ δὲν ἔχει καὶ τόση σημασία, γιατὶ εἶναι μιὰ μεγάλη χαρὰ ποὺ τὴν πλημμυρίζει, ἡ χαρὰ ποὺ ἐδῶ θὰ συναντηθεῖ, ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρό, μὲ τὸ Γρηγόρη.

Κι ὅταν ἐπὶ τέλους αὐτὸς ἔρχεται καὶ τὴ βρίσκει, ἡ Αὐγερινὴ φοράει τὸ «κόκκινο μπλουζὶ» μὲ τὴ μαλακὸ μαλλί, ποὺ σφίγγει τὴ μέση της κι ἀνοίγει λίγο πάνου στὸ στῆθος της». Καὶ τὴ νύχτα «τὸ μπλουζὶ εἶναι στὴ ράχη τῆς καρέκλας κι ὀπάνου στὸ στῆθος της οἱ παλάμες του ποὺ κοῖνε».

Εἶναι ἡ εὐτυχία. Ἡ δικιά της καὶ τῶν ἄλλων. Ὅλοι εἶναι ἀπέραντα εὐτυχισμένοι, μέσα στὸ μεθύσι τῆς ἐλευθερίας. Μὰ αὐτὴ ἡ εὐτυχία πόσο ἀκριβὰ ἀλήθεια εἶναι πληρωμένη. Καὶ πόσο λίγο θὰ κρατήσει.

"Ἐρχεται ὁ Δεκέμβρης. Ἡ Αὐγερινὴ ξαναφορᾶ τὴν ἄσπρη της μπλούζα καὶ ὁ Γρηγόρης ξαναπαίρνει τὸ τνουφέκι. Τί δρομς μπορεῖ νὰ προιμένει κανένας τώρα;

Ὁ Γρηγόρης σκοτώνεται, ὁ γέρος πατέρας της κλείνεται στὴ φυλακή, τ' ἀδέφια της εἶ-σι κυνηγημένα, καὶ ὁ προδότης ὁ Ζιώγας εἶναι τώρι πρόεδρος στὸ χωριό της. Κ' ἡ Αὐγερινὴ ἀπόμενε μόνη. Ὡστόσο μέσα σ' ὅλη αὐτὴ τὴ μεγάλη δυστυχία ποὺ τὴν πλανώνει, ὑπόρχει μιὰ στάλα φῶς, ὅτι ὅλα αὐτὰ χρησίμευαν σὲ κάτι: ὅτι κέρδισε κεῖνο ποὺ γι' αὐτὸ ἀγωνίζόταν, ὅτι ἔμαθε πιὰ νὰ σκέφτεται μοναχή της!

Θὰ ἤθελα νὰ εἶχα περισσότερο χῶρο γιὰ νὰ παρσθέσω κομμάτια χαρακτηρισικὴ τοῦ βιβλίου. Μοῦ φαίνεται ὅμως πὼς αὐτὸ περιττεύει, γιατὶ τὴ «Φωτιὰ» ἀξίζει καὶ πρέπει νὰ τὴ διαβάσετε καὶ νὰ τὴ χαρεῖτε ὁλόκληρη.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΟΜΗΣ

ΘΕΑΤΡΟ

Ἑνωμένοι Καλλιτέχνες. Δ. Φωτιάδη: «Ὁ Στρατηγὸς Μακρυγιάννης».

Τὸ ἔργο τοῦ κ. Φωτιάδη εἶναι ἕνα ὑπέροχο, γιὰ τὴ ζωντάνια, τὴν ἐλληνικότητα, τὸ χιοῦμορ καὶ τὸ βαθὺ πατριωτισμό του, θεατρικὸ πορτραῖτο τοῦ μεγάλου ἀγωνιστὴ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἐθνικοῦ ἀγώνα στρατηγοῦ Μακρυγιάννη. Ἕνα πορτραῖτο δὲν ἔχει βέβαια πλοκή, ἔχει ὅμως ἐξέλιξη μέσα στὸ χρόνο πού, γιὰ ἕναν ἐθνικὸ ἥρωα, γιὰ μιὰ κοινωνική προσωπικότητα τέτοιου μεγέθους ὅπως εἶναι ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης, μετριέται μὲ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Κι' εἶναι ἀληθινὸ ἀξιοθαύμαστη ἡ τέχνη μὲ τὴν ὁποῖα ὁ Φωτιάδης δημιούργησε πλαίσια γιὰ τὴ μορφὴ τοῦ ἥρωα του ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ πρόσωπα, ποὺ συνετέλεσαν, στὴν ἀνάδειξη τῶν πιὸ χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῆς μεγάλης αὐτῆς μορφῆς. Ἡ σφοσίωση στὰ ἐθνικὰ ἰδεωτικό, ἡ αὐταπάρνηση στὴν ἀγάπα γιὰ τὴ λευτεριά, ἡ ἁπλότητα καὶ ἡ εὐθύτητα τοῦ χαρακτῆρα καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τευ στοὺς πλησίον του, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, καὶ ἡ γευάτη φλογερὸ πάθος γιὰ τὴν ἐθνικὴ ὀξυπορέπεια τῆς πατρίδας καὶ τὰ ἐθνικὰ δίκαια ἐπαναστατικότητά του εἶναι οἱ ἄρετὲς τοῦ στρατηγοῦ. Περιφρονεῖ καὶ ἐξευελίζει τοὺς ξένους «ἀπολευθερωτὲς» ποὺ ἔρχουνται νὰ ἀπομυζοῦν τὸν ἑλληνικὸ λαό, πολεύει μ' αὐ-οὺς, ὑπερασπίζοντας τοὺς στω χούς, τοὺς ἀδικημένους, Ἐπαναστατεῖ ἐνάντια σὲ κάθε στοιχεῖο, ντόπιο καὶ ξενικό, ποὺ ἀπειλεῖ τὴ λευτεριὰ τῆς χώρας, τοῦ λαοῦ. Οἱ ἀρετὲς αὐτὲς εἶναι οἱ ἀρετὲς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ὅπως τὶς ἀποκάλυψε σὲ ἀδιάκοπους μακρυνοὺς καὶ πρόσφατους ἀγῶνες γιὰ τὸ δίκιο, γιὰ τὴ λεφτεριά. Γι' αὐτό, τὸ ἔργο τοῦ κ. Φωτιάδη εἶνοι τόσο εὐπρόσδεκτο τόσο «σύγχρονο» γιὰ τὰ θεατή. Ἡ μορφὴ τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη στὸ ἔργο τοῦ κ. Φωτιάδη γενικεύεται σὲ μορφὴ τοῦ ἔθνους ὁλόκληρου. Ἡ ἐπιτυχία ὅμως τοῦ ἔργου δὲν ἐξηγεῖται μόνο μ' αὐτό, ἀλλὰ κυρίως μὲ τὸν τρόπο τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Οἱ εἰκόνες τοῦ ἔργου ἔχουν μιὰ φυσικὴ καὶ ἁρμονικότατη ἐσωτερικὴ σύνδεση καὶ ἱστορικὴ συνέπεια, ποὺ προσφέρεται ὅμως χωρὶς καμιὰ ὑπολτηση ἱστορικοῦ δράματος, μὲ τὴν ἁπλότητα μιᾶς «γλάρκιστης πρόστασης, ποὺ συγκινεῖ βαθειὰ τὸ θεατὴ μὲ τὸν πατριωτισμό της. Τὰ πρόσωπα ποὺ κινοῦνται γύρω ἀπὸ τὸ στρατηγὸ εἶναι κι' αὐτὰ νεμάτα ζωντάνια καὶ ἑλληνικότητα. Ποιὸς ἀπὸ τοὺς θεατὲς θὰ ἐκχάσει τὸν Σουρωμένο, αὐτὸν τὸν τόσο γνώριμο λοῖχό τύπο, ποὺ μέσα στὴν ὁμόλυνση, σχεδὸν παιδική του ψυχή, ποὺ εἶναι ἡ γνήσια ψυχὴ τοῦ ἁπλοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διατηρεῖ τὶς ἴδιες ἀρετὲς ποὺ ἔνσαρκώνει ὁ στρατηγὸς Μακρυγιάννης: Δὲν ὑστερεῖ στὴ ζωντάνια καὶ ἡ ἀπόδοση τῶν ξένων—τῆς βασίλισσας Ἀμαλίας, τοῦ αὐλάρχη, τοῦ "Ὀθωνα κ. ἄ. Τὸ κύριο ὅμως ποὺ ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἔργου εἶναι ἡ ἀπόλυτη σκηνικὴ οἰκονομία τῶν ἐκφραστικῶν μέσων (τίποτε τὸ περιττό) καὶ ὁ διάλογος ποὺ εἶναι ἀβίαστος, γεμάτος, πνεῦμα, καθαρὰ ἑλληνικὸ χιοῦμορ καὶ μπρίο.

Τὸ γεγονὸς πὼς τὸ ἔργο τοῦ κ. Φωτιάδη δὲν ἔχει δραματικὴ πλοκὴ δὲν τὸ μειώνει καθόλου. Ἴσα-ἴσα ἐπιβεβαιώνει πὼς καὶ ἕνα πορτραῖτο μπορεῖ νὰ δοθεῖ σὰ θεατρικὸ ἔργο, ποὺ τὸ χαρακτηρίζουν ἡ ἀρχιτεχτονικὴ ἁρμονία, τὸ ζωντανὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἑνότητα. Εἴμαστε ὀρκετὰ μακρυὰ ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ἐπιστήμη τοῦ Μπουαλώ, γιὰ νὰ μποροῦμε ἐλεύθερα νὰ χαιρετίζουμε κάθε εἶδος θεατρικῆς δημιουργίας ποὺ φέρνει ἀναμφισβήτητο καλλιτεχνικὸ ἀποτέλεσμα.

Ὁ κ. Τσαγανέας εἶναι καλὸς καὶ φυσικὸς στὸ ρόλο τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη, ὁ κ. Σταρένιος λίγο μονότονος στὸ ρόλο τοῦ Μαύρου. Ὑπέροχος ὁ κ. Γιαννίδης στὸ ρόλο τοῦ Σουρωμένου, εἶναι χαρὰ καὶ ἀπόλαυση νὰ τὸν παρακολουθεῖς. Πολὺ καλὴ ἡ κ. Λάμη στὸ ρόλο τῆς Ἀμαλίας. Καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἠθοποιοὶ δὲν ὑστεροῦσαν παρὰ μόνο σ' ἕνα σημεῖο. Ἡ παρατήνηση ποὺ κάνουμε ἀναφέρεται σ' ὅλους τοὺς ἠθοποιοὺς ποὺ παρακολουθήσαμε στὴν παράσταση, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κ. Γιάννίδη. Οἱ ἠθοποιοὶ παραγνωρίζουν τὴν σπουδαιότητα τῆς καλλιέργειας τοῦ σκηνικοῦ λόγου, ποὺ εἶναι ὁλότελα διαφορετικὸς ἀπὸ τὸ λόγο μας στὴν πραγματικὴ ζωή. Ὁ σκηνικὸς λόγος δὲν ἔχει μόνο ἠχητικὴ μορφή, ἀλλὰ κυρίως πλαστικὴ ποὺ τοῦ δίνει τὴν ὑπόσταση τοῦ ἀντικείμενου. Ὁ σκηνικὸς λόγος τοποθετεῖται διαφορετικὰ ἀπὸ τὸ συνηθισμένο καὶ στὸ χρόνο καὶ στὴ φωνή, ἀλλιῶς παύει νὰ εἶναι σκηνικὸς καὶ κατάλληλος γιὰ τὴν ἀπόδοση θεατρικοῦ ἔργου.

Οἱ σκηνογραφίες τοῦ Σ. Βασιλείου εἶναι γνήσια ἑλληνικὲς σὲ γραμμὴ καὶ σὲ χρώματα. Ἔχουν καὶ κάποια ἀπλότητα "ὧν πριμιτὶφ ποὺ ἀνταποκρίνεται θαυμάσια στὸ ἀπέριττο ὕφος τοῦ θεατρικοῦ ἔργου τοῦ κ. Φωτιάδη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΑΛΑΦΟΥΖΟΥ

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ

ΔΥΟ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

"Ἀγαπητὰ «Ἐλεύθερα Γράμματα»

Στὸ ἄρθρο τὸ ἀφιερωμένο στὸ Γρυπάρη, γιὰ τὰ τετράχρονα ἀπὸ τὸ θάνατό του, ποὺ δημοσιεύτηκε τοῦτες τὶς μέρες ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ περιοδικοῦ σας (ἀριθ. φύλ. 38) ἡ συνεργάτις σας μιλώντας γιὰ τὸ συνολικὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, τὸ χαρακτηρίζει μὲ τοῦτα τὰ λόγια (βλέπε σελ. 59, στηλ. β', στίχ. 76) «...Εἶναι ἔργο Παρνοσσιακοῦ τοῦ μ ό ν ο υ, νομίζω, "Ἑλληνα παρνασσιακοῦ...»

"Ἡ γνώμη αφὴ εἶναι ἱστορικὰ ἀνακριβὴς. Ὁ Γρυπάρης δὲν εἶναι ὁ μόνος παρνασσιακὸς ποιητὴς μας. Ὁ ὁπομονητικὸς ἀναγνώστης τοῦ περιοδικοῦ σας δὲν θὰ δυσκολευότανε νὰ συμφωνήσει μαζί μου, ἂν θ' ἀποφάσιζε νὰ συμβουλευτεῖ τὴ «Σύντομη Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» τοῦ Θουτιερίδη, ὅπου τὸν παρατσέμπω πρόχειρα. Ἂς τὴ ἀνοίξει στὴ σελ. 275 κ.ἑξῆς καὶ ἂς διαβάσει ὅλο τὸ κεφάλαιο, ποὺ ἐπιγράφεται «Ὁ Παρνασσισμός».

Κι ὅστερα ἀκομη ἂν θέλει νὰ γνωρίσει ἀφθονους παρνασσιακοὺς στίχους στὴ γλῶσσα μας, δὲν ἔχει παρὰ νὰ φυλλομετρήσει τοῦ Δροσίνη τοὺς «Σταλακτίτες» (1881), τοῦ Παλαμᾶ «Τὰ μάθια τῆς ψυχῆς ὅμορφα» (1892), τοῦ Πολέμη τοὺς «Χειμώνας θους» (1888) καὶ θὰ διαπιστώσει μόνος του, πὼς οἱ θεμελιωμὲς αὐτοὶ τὰ Νέας ποιητικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας, ἐμαθήτεφαν γι' ἀρκετὸ διάστημα ἀσὰν Παρνασσισμό, ποὺ ἀκριβῶς ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ μεσουρανοῦσε.

Ἀλλὰ καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἀκόμη, ὅπως ὁ Προβελέγγιος στὰ «Ποιήματα Παλαιὰ καὶ Νέα» (1896) καὶ περισσότερο ὁ Βιτσηνὸς στὶς «Ἀτθίδες Ἀδρες» (1884) καὶ ὁ Μαβίλης (Σονέτα), ἄλλοτε στὴν μορφὴ κι ἄλλοτε στὴν διάθεση ἢ στὰ θέματα, δὲν μένουν κι αὐτοὶ ἀσυγκίνητοι ἀπὸ τὰ βόγματα τῆς Νέας Σχολῆς.

Ὁ Γρυπάρης, ἀρκετὰ χρόνια νεώτερος ἀπ' ὅλους ποὺ ποαναφέρα εἶναι, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὁ ἔσχατος—φυσικὰ ὄχι στὴν α'οθητική διοβάθμιση ἀλλὰ χρονολογικὰ—ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες παρνασσιακοὺς.

Πάνω στὸ ποιητικὸ μέστωμά του, ἔχοντας δὲ ἐξοικειωθεῖ μὲ τὰ «Τρόπσια» τοῦ "Ἐρεντιὰ καὶ ὁποστεῖ βαθειὰ τὴν ἐπίδρασή τους, θὰ φέρει στὸ φῶς μέσα ἀπὸ τὶς στῆλες τῆς «Ἑστίας» τοῦ Δροσίνη (8 Ἰανουαρίου 1899) τοὺς πρώτους «Σκαραβαίους» του.

Στὸ μεταξὺ ὅμως στὴ Γαλλία γεννήθηκε κ' ἐκαλλιεργεῖτοσαν τὸ καινούργιο καλλιτεχνικὸ ρεῦμα, ὁ συμβολισμός, ποὺ δὲν θὰ προφθάσει ὅμως νὰ μολύνει τὴν ποιητικὴ παραγωγή, τοῦ Γρυπάρη, καθὼς συνέβη μὲ ἄλλους ὁμοτέγους του καὶ λίγο νεώτερούς του, τὸν Μαλλκάση, τὸ Χατζόπουλο, τὸν Παρρόρα τὸν Μελαχρινό.

Αὐτός, συνεπὴς πρὸς τὴν πρώτη ποιητικὴ του προσπάθεια, αὀστηρὰ περιορίζόμενος στὶς ἀρχὲς τῆς Σχολῆς ποὺ ἤδη ἐκφυλίζεται, θὰ ὁλοκληρώσει τὸ ἔργο του, πασχίζοντας μέχρι τὸ τέλος νὰ τοῦ ἀποτυπώσει τὴ σφραγίδα τῆς τελειότητας.

Γιὰ νὰ γίνει καὶ κριτικὴ χρειάζονται δύο.

Γ. Β α λ έ τ α: «Τὸ προδομένο εἰκοσιένα», Ἔκδοση «Κορυβαλοῦ», σελ. 160, Ἀθήνα 1946.

Θ ά ν ο υ Β α γ ε ν ᾶ: «Ὁ Θ. Κολοκοτρώνης χάλασε τὰ Βέρβενα», σελ. 30, Ἀθήνα 1946.

Σ ω τ. Π α τ α τ ζ ῆ: «Ματωμένα χρόνια», διηγήματα μὲ πρόλογο τοῦ Μάρκου Αὐγέρη, Ἔκδοση «Τὰ Νέα Βιβλία», σελ. 130, Ἀθήνα 1946.

Χ ρ ἡ σ τ ο υ Γ. Κ α σ σ ἰ μ ο υ: «Ζητιάνοι τῆς βουλεύσεις», διηγήματα. Ἔκδοση «Κορυβαλοῦ», σελ. 94, Ἀθήνα 1946.

"Ἡ λ ι α Β ε ν έ ζ ῆ: «Μπλὸκ Σ», ἀρθμα, Ἔκδοση «Οἱ φίλοι τοῦ Βιβλίου» σελ. 167, Ἀθήνα 1946.

Χ ρ ἡ σ τ ο υ Κ ο υ λ ο ύ ρ η: «Βόρειο Σέλας», ποιήματα, Ἔκδοση «Μαυρίδη», σελ. 39, Ἀθήνα 1946.

Κ ώ σ τ α Κ α μ ἀ ρ ι ν ο ῦ: «Ἐλεγεῖο στὸ μεγάλο "Ἑλληνα πολιτικὸ Ἐλευθέριο Βενιζέλο», ποίημα, σελ. 15. Ἀθήνα 1946.

Δ ἡ μ ο κ ρ ἀ τ ι κ ὸ ς Σ ὁ λ λ ο υ ς Κ υ ν ο υ ρ ἰ α τ ῶ ν Ἀ τ τ ἰ κ ῆ ς: «Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς γιὰ τοὺς σημερινοὺς μας συμμάχους "Ἀγγλους—Ρῶσσους—Ἀμερικανοὺς καὶ τὴν "Ἑλληνικὴ Δημοκρατία».

Σ ε ν ο φ ῶ Ζ ὁ λ ὰ τ η: «Οἱ συνταλεστὲς τῆς κοινωνικῆς ἐδημερίας». Ἔκδοση «Ἀργύρη Παπαζήσης», σελ. 32, Ἀθήνα 1946.

Γ ι ἀ ν ν η Ζ έ β γ ο υ: «Σύντομη μελέτη τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας (Μέρος Β', 1833—1899)», Ἔκδοση «Τὰ Νέα Βιβλία», σελ. Ἀθήνα 1946.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Οἱ «Φ ἰ λ ο ι τ ο ῦ Β ι β λ ἰ ο υ» κυκλοφόρησαν σὲ κομψότατην ἔκδοση, μ' ἕναν πρόλογο τοῦ συγγραφέα, ἕνα ἐκτενὲς κριτικὸ καὶ τεχνικὸ σημείωμα τοῦ σκηνοθέτη κ. Πέλου Κατσέλη, καὶ 4 εἰκόνες ἀπὸ τὴν παράσταση, τὸ περίφημο ὄμπλεμπ τοῦ "Ἡλία Βενέζη «Μ π λ ὀ κ Σ». Τὸ «Μ π λ ὀ κ Σ», Ἔργο ἐμπνευσμένο ἀπ' τὴν τραγῳδία τῆς Ἑλλάδας στὸν καιρὸ τῶν βαρβάρων, εἶναι τὸ δρᾶμα τῆς Ἀντίστασης ἑνὸς περήφανου λαοῦ ποὺ ἀλυσοδένεται ἀπὸ τὴ βία τῶν ὄπλων χωρὶς νὰ λυγίζει, ἕνας ὕμνος στὸ πάθος ποὺ ἔδειξε ὁ λαός μας γιὰ τὴν Ἐλευθερία, μιὰ ἔνδοξη σελίδα τῆς πρόσφατης αἱματηρῆς Ἱστορίας μας μετουσιωμένη σ' ἕνα ζωντανὸ καλλιτέχνημα.

ΤΑ "ΓΡΑΜΜΑΤΑ„

"Ἐκυκλοφόρησε τὸ διπλὸ (Νο 1—2 τοῦ 1946) τεύχος τοῦ περιοδικοῦ «Γ ρ ἀ μ μ α τ α», ὅπου συνεργάζονται μὲ πρωτότυπα ποιήματα, πεζογραφήματα, μελέτες, ἄρθρα καὶ κριτικὲς οἱ γνωστότεροι πνευματικοὶ δημιουργοὶ τοῦ τόπου μας Μὲ τὸ τεύχος αὐτὸ τὰ «Γράμματα» ἀρχίζουν τὸν ἅνατον τόμον τῆς ἔκδοσής τους.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Τὸ ἄρθρο «Ἐθνικὴ ἀλλὰ καὶ Λοῖκὴ γιορτὴ» ποὺ δημοσιεύθομε στὸ προηγούμενο φύλλο μας εἶναι τοῦ Δημ. Λουκά

Ἐλεύθερα Γράμματα

ΤΟ ΤΡΑΓΙΚΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΥΣΚΙΝ

Τοῦ Κώστα ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ

Μὲ τὸν Ποῦσκιν ἔχω καταπιαστεῖ πολλὲς φορές. Ἦταν ὁ πρῶτος ποιητὴς ποὺ κατάλαβα ὅταν οἱ δικοί μου ξεφυτρώνοντάς με, ἀνήλικο ἀκόμα ἀπ' τὸ Πλακιώτικο σπίτι μας, μὲ μεταφυτέψανε στὸ ρωσικὸ Λύκειο τῆς Ὀδέσας. Ἔγραψα, μίλησα καὶ μετάφρασα ἀρκετὰ ἀπ' τὸ ἔργο του. Ἔχω κι' ἄλλα στὸ συρτάρι μου, ἀλλὰ ποῦ καιρὸς καὶ ποῦ γαλήνη στὰ χρόνια μας, γιὰ τέτοιες εὐχάριστες ἀσχολίες. Σήμερα ζοῦμε στὴ ζύμωση τοῦ Νέου Κόσμου. Τὸ γιορτασμὸ τῆς ἀναπροσαρμογῆς εἶνε ζήτημα ἂν τὸν συνγιορτάσουμε οἱ προχωρημένοι πιὰ στὴν ἡλικία.

Μὰ ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουνε σ' αὐτὸν καὶ πὼς ὁ κόσμος εἶνε ἕνας, παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον, πὼς δὲν ἔγινε οὔτε γι' αὐτούς, οὔτε γιὰ λίγες γενιές, ἀλλὰ γιὰ τὸ μέγα σύνολο, γιὰ τὴν αἰωνιότητα, θὰ τὸν γιορτάσουν παρακολουθώντας τον πέρα ἀπ' τὸν πέπλο, ποὺ θὰ τοὺς χωρίζει ἀπ' τὸ γήϊνο κόσμο.

Σήμερα θὰ γράψω γιὰ τὸν ἄδικο θάνατο καὶ τὸ σκοτωμὸ τοῦ ποιητῆ καὶ τὴν ἐπίδραση ποῦχε στὴ ζύμωση καὶ ἐξέλιξη τῆς ρούσικης ἐπανάστασης.

Γύρω ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ οἱ θαυμαστές του πλέξανε ἕνα θρῦλο, μιὰ θρησκεία, ὄχι μόνο γιατί χάσανε ἕνα πρωτοπόρο τῆς σκέψης, ἕνα φάρο ποὺ τοὺς ὁδηγοῦσε μεσ' τὸ σκοτάδι, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ δραματικό του τέλος, γιὰ τὸν ἄδικο σκοτωμό του, ἀπ' τὶς σκευωρίες τῆς αὐλικῆς καμορίλας.

Καμμιὰ ἐξήγηση, καμμιὰ ἀπὸ τὶς πολύπλευρες προσπάθειες καταπράϋνσης τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν αὐλή, τοὺς παπάδες, τοὺς δασκάλους δὲν μπόρεσαν νὰ πνίξουν τὶς διαμαρτυρίες καὶ τὴν ἀγανάχτηση. Λογικὸ ζῶο ὁ ἄνθρωπος γιατὶ ἔχει νοῦ, ἀλλὰ κ' αἰσθηματικὸ γιατὶ ἔχει καρδιά. Καὶ στὴν πάλη ἀνάμεσά τους, ἡ καρδιὰ εἶν' ἐκείνη ποὺ παρασέρνει. Αὐτὸ τὸ βλέπουμε σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς.

Ὁ τραγικὸς του θάνατος ἔδωσε ἀφορμὴ, νὰ ἐκδηλωθεῖ τὸ πιὸ βαρὺ κατηγορητήριο κατὰ τοῦ Καθεστῶτος. Στάθηκε ἡ ἀρχὴ μιᾶς πυρκαγιᾶς. Μὲ ἀνατριχίλα περιγράψανε ὅλοι ὅσοι ἀκολουθήσανε, τὴν ξάστερη ἐκείνη σεληνόφωτη παγερὴ καὶ χιονισμένη νύχτα, τὴν κηδεία του. Τὸ φέρετρο τοποθετημένο πάνω σ' ἕνα ἔλκυθρο, σερνότανε ἀπὸ ἕνα μαῦρο ἄλογο, ποὺ ἡ σιλουέτα του πάνω στὸ ἄσπρο χιόνι προκαλοῦσε μιὰν παράδοξη ἐντύπωση καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσα στοὺς ἔρημους δρόμους τῆς Πετρούπολης, ποὺ τοὺς φρουροῦσαν οἱ στρατιῶτες μὲ κουκουλωμένα τὰ κεφάλια τους. Ὅλοι νόμιζαν πὼς σὰν ξημέρωνε θὰ ξέσπαγε ἡ Ἐπανάσταση. Γιατὶ ὁ θάνατος τοῦ ποιητῆ, ἀπ' ὅτι εἶνε ἱστορικὰ ἐξακριβωμένο, ἦταν μιὰ σκευωρία τῶν Αὐλικῶν.

Ὁ εὐερέθιστος, μὰ καλόκαρδος ποιητής, ὁ ἀνοιχτός, ὁ εἰλικρινής, ὁ ἀνεξάρτητος, ὁ ἔξυπνος κι' εὔθυμος Ἀλέξανδρος Ποῦσκιν, ἦταν μιὰ κορυφὴ ποὺ μὲ τὴ μεγαλουργική του διάνοια, σκίαζε ὅλες τὶς μετριότητες ποὺ συνήθως φυτρώνουν γύρω ἀπ' τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας, βασιλιάδες, δικτάτορες καὶ παρόμοιους. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ φύγει ἀπ' τὴ μέση.

Ὅταν τὶς πρωϊνὲς ὧρες μπρὸς στὸ μνῆμα, σηκώσανε τὸ σκέπασμα τοῦ φέρετρου γιὰ τὶς τελευταῖες εὐχὲς καὶ φανερώθηκε τὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ μὲ τὴν ἔκφραση μιᾶς βαθειᾶς

Ο ΠΟΥΣΚΙΝ

μεγαλόπρεπης διάνοιας, οἱ θρῆνοι τοῦ πλήθους σκέπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴ ψαλμῳδία. Γιατὶ ὁ πρωτοπόρος αὐτὸς ζοῦσε βαθειὰ στὴν ψυχή τους· Κανεὶς ἄλλος δὲν κατανόησε μὲ τόσο πνεῦμα τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς ρωσικῆς ζωῆς καὶ κανεὶς ἀπ' ὅσους βρεθήκανε πάνω ἀπ' τὸν τάφο του δὲν ἤθελε νὰ πιστέψει πὼς σὲ μιὰ στιγμὴ μέσα, χάθηκε μιὰ μεγαλοφυΐα, στὴν ἀρχὴ ἀκόμα τῆς γόνιμης πρωτότυπης δημιουργίας της.

Τὸ διορατικὸ πνεῦμα τοῦ Ποῦσκιν διέκρινε ἀπὸ τὰ τότε τὴν πρωτοπορεία του καὶ μὲ τὴν ἀπόλυτη αὐτάρκεια κι' ἀνωτερότητα ποὺ ἔνοιωθε μέσα του, κατάφερνε, στὴν ἀπομόνωση ποὺ ἐπιζητοῦσε, νὰ κρύβει στὸ βάθος τῆς ψυχῆς του τὴ δημιουργική του δύναμη. Αὐτὸ τὸ ἀποτράβηγμα ἀπ' τὴν κοινωνία, αὐτὴ ἡ ἀπόσταση ποὺ τὸν ἐχώριζε ἀπ' αὐτήν, αὐτὴ ἡ ἀδιαφορια πολλῶν συγχρόνων ἀπέναντί του, τὸν ἐπίκραιναν βέβαια.

Τὴν ἐξηγοῦσε ὅμως. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἤθελε νὰ ζεῖ, γιὰ νὰ διανοεῖται καὶ νὰ πάσχει. Προφητική, συγκρινόμενη μὲ τὴν τελευταία κοινωνικὴ ἐξέλιξη, εἶνε ἡ ὁμιλία τοῦ Δοστογιέβσκη στὴ συντροφιὰ τῶν «Φίλων τῶν Ρωσικῶν Γραμμάτων» στὴ Μόσχα, στὶς 8 Ἰουνίου τοῦ 1880.

«Ὁ Ποῦσκιν», εἶπε «εἶνε γιὰ μᾶς τοὺς Ρώσους ὄχι μοναδικὸ φαινόμενο τῆς ρούσικης διάνοιας, ἀλλὰ καὶ...προφητικό. Μᾶς φανερώνεται τὴ στιγμὴ τῆς αὐτεπίγνωσής μας καὶ ἀκριβῶς ἑκατὸ χρόνια ἀπ' τὴ μεταρρύθμιση τοῦ μεγάλου Πέτρου. Καὶ φωτίζει τὸν σκοτεινό μας δρόμο. Ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ ὁ Ποῦσκιν εἶνε προφητεία καὶ ὑπόδειξη. Γιὰ μᾶς ὁ Μ. Πέτρος εἶχε ἕνα ἠθικὸ προαίσθημα· πίστευε σὲ μιὰ ἀνθρώπινη ἑνότητα. Ὄχι μὲ διάθεση ἐχθρική, ὅπως θὰ νόμιζε κανείς. Μὰ σὲ μιὰ ἑνότητα πανανθρώπινη, φιλική, γεμάτη ἀγάπη. Ὁ Ποῦσκιν ἀγκάλιασε μὲ θέρμη καὶ δούλεψε πάνω στὶς μεγαλοφυΐες τῶν ξένων ἐθνῶν, χωρὶς φυλετικὴ διάκριση. Ἐμεῖς οἱ Ρῶσοι ξέρομε τὸν τρόπο νὰ συνδιαλλάξουμε νὰ συγχωροῦμε τὶς διαφορὲς καὶ τὶς ἀντιφάσεις. Ἔχουμε ἀποδείξει τὴν κλίση μας καὶ τὴν προθυμία μας, γιὰ μιὰ καθολικὴ πανανθρώπινη ἀνασυνένωση μ' ὅλο τὸν κόσμο.

«Ναί, ὁ προορισμὸς τοῦ Ρώσου εἶνε ἀναμφισβήτητα πανευρωπαϊκὸς καὶ παγκόσμιος. Γιὰ νὰ γίνει κανεὶς τέλειος Ρῶσος, γιὰ νὰ γίνει ὁλότελα Ρῶσος, αὐτὸ σημαίνει πὼς πρέπει νὰ γίνει ἀδελφὸς ὅλων τῶν ἀνθρώπων, πανάνθρωπος, ἂν θέλετε.

«Ἡ παρεξήγηση ἀνάμεσά μας γιὰ τὸ φιλοσλαβισμὸ καὶ γιὰ τὸ δυτικισμὸ εἶνε μιὰ μεγάλη παρανόηση, ἂν καὶ ἱστορικὰ φαίνεται ἀναγκαία. Γιὰ τὸ γνήσιο Ρῶσο ἡ Εὐρώπη κ' ἡ τύχη της εἶνε πολύτιμη καὶ ἀγαπητή, εἶνε ἡ τύχη τῆς ἴδιας μας πατρίδας. Ὁ κλῆρος μας εἶνε ἡ παγκοσμιότητα, ὄχι μὲ τὴ ρομφαία, ἀλλὰ μὲ τὴ δύναμη τῆς ἀδελφότητας. Μὲ τὴ διάθεση ποὺ ἔχουμε γιὰ μιὰν ἀδελφικὴ συνένωση ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἂν ξέρανε τὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης πόσο μᾶς εἶνε ἀγαπητά!... Ἐλπίζω ἀπόλυτα πὼς οἱ ἐπερχόμενοι Ρῶσοι θὰ καταλάβουν ὅλοι, ὡς τὸν τελευταῖο, πὼς γιὰ νὰ γίνει κανένας τέλειος Ρῶσος, πρέπει πρῶτα νὰ σκέφτεται καὶ νὰ δρᾶ γιὰ ἕνα σκοπό: Γιὰ τὴν ὁριστικὴ συνδιαλλαγὴ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀντιφάσεων καὶ τὴ συνένωση ὅλων σὲ μιὰ πανανθρώπινη κοινωνία. Νὰ μπάσει σ' αὐτὴ τὴν ἀδελφικὴ ἀγάπη καὶ νὰ ἀπαγγείλει τὴν ὁριστικὴ λέξη, τὴ μεγάλη, γενικὴ ἁρμονία, τὴν ὁριστικὴ ἀδελφικὴ συμφωνία ὅλων τῶν φυλῶν, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. Ἂς μὴ φανοῦν αὐτὰ τὰ λόγια μου ἐνθουσιασμοὶ ἢ ὑπερβολὲς τῆς φαντασίας μου. Ποτέ! Ποτὲ δὲ θὰ μετανοιώσω γι' αὐτά... Οἱ λαοὶ τῆς Δύσης εἶχαν γιὰ παροιμία «Ξῦστε τὸ Ρῶσο, θὰ βρεῖτε τὸν Τάρταρο». Δηλαδὴ τὸ βάρβαρο Ἀσιάτη. Ναί, στὴ βάναυση χώρα μας ἔπεσε αὐτὸς ὁ κλῆρος. Σὲ μᾶς εἶνε προορισμένο νὰ ἐξαγγείλουμε τὸ «Νέο Ἄγγελμα». Δὲ μιλῶ γιὰ δόξες μὲ τὸ σπαθὶ τῆς ἐπιστήμης. Μιλῶ γιὰ τὴν ἀδελφότητα τῶν ἀνθρώπων γιατὶ νοιώθω πὼς ἡ καρδιὰ τοῦ Ρώσου εἶναι φτιαγμένη, πιότερο ἀπὸ κάθετι ἄλλο, γιὰ μιὰ πανανθρώπινη ἀδελφικὴ ἕνωση. Ἰδιαίτερα θρηνῶ τὸ χαμὸ τοῦ Ποῦσκιν, γιατὶ ἂν ζοῦσε καὶ συνέχιζε τὴ δημιουργία του, θὰ φανέρωνε στοὺς Εὐρωπαίους ἀδελφούς μας τὶς ἀθάνατες καὶ μεγαλοπρεπεῖς εἰκόνες τῆς ρωσικῆς ψυχῆς καὶ θὰ τοὺς τραβοῦσε μὲ τὴ θέρμη του πολὺ κοντά μας. Τότε θ' ἀρχίζανε κι' αὐτοὶ νὰ μᾶς κατανοοῦν καὶ θὰ πάβανε νὰ μᾶς βλέπουν μὲ δυσπιστία καὶ ὑπεροψία. Τότε θὰ πάβανε οἱ παρεξηγήσεις κι' οἱ προστριβὲς κ' ἕνας ἄλλος κόσμος, ἕνας κόσμος νέος θἄβγαινε ἀπ' αὐτό. Ὁ Θεὸς ὅμως ἔκρινε ἀλλοιῶς».

ΕΝΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

Μόλις κυκλοφόρησε σ' ἐξαιρετικὴ ἔκδοση ἡ τραγωδία τοῦ ποιητῆ μας Ἄγγελου Σικελιανοῦ «Ὁ Χριστὸς στὴ Ρώμη», ποὺ μὲ τόση λαχτάρα περίμενε ὁ πνευματικὸς κόσμος τοῦ τόπου μας.